

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Landbohistorisk Tidsskrift
2023

Landbohistorisk Tidsskrift

Landbohistorisk Tidsskrift

2023

Udgivet af Landbohistorisk Selskab

Landbohistorisk Tidsskrift udgives af Landbohistorisk Selskab.

Redaktion:

- Lektor, Ph.D. Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet, jggj@hum.ku.dk
- Museumsinspektør, Ph.D. Peder Dam, Odense Bys Museer, pda@odense.dk
- Enhedschef, Ph.D. Morten Stenak, Slots- og Kulturstyrelsen, most@slks.dk
- Cand.mag. Peter Bavnshøj, peterbavnshoj@gmail.com
- Mag.art. Gudrun Gormsen, Tjørnevej 46, 7500 Holstebro, gudrun.gormsen@hotmail.com

Bidrag til tidsskriftet sendes til
Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen, jggj@hum.ku.dk

ISSN 1604-4878
2023

Udgives med støtte fra
Landbrugets Kulturfond

Produktion:
Specialtrykkeriet Arco

Forsideillustration:
Husmandskolonien Rønhave, 1998. Møde mellem to kategorier i 1990'ernes husmandskoloni: husmandskonen på traktor og byfamilien, der har overtaget et af de nedlagte brug. Foto: G. Solvang.

Indhold

Forord	7
<i>Mette Svart Kristiansen</i> Bønders bohav og materielle strategier. En analyse af salshusets inventar i Skast Herreds tingbøger 1636-1640	9
<i>Hans Chr. Johansen</i> Almissenydere på landet i 1830'erne	145
<i>Tissel Lund-Jacobsen</i> Fællesarealer på Lyø, Bjørnø og Avernakø efter udskiftningen.	169
<i>Gunnar Solvang</i> Statshusmandskolonien Rønhave på Als i 100 år.	190

Forord

Landbohistorisk Tidsskrift 2023 viser, hvor bredt landbohistorie må ses, og hvor tværfagligt landbohistorien kan studeres. De fire artikler er skrevet af henholdsvis en arkæolog, en økonom, en historiker og en etnolog. Denne bredde ser vi som en af tidsskriftets helt store styrker, og vi takker alle forfatterne for de spændende og meget forskellige artikler.

Mette Svart Kristiansen gennemgår og analyserer i artiklen "Bønders bohave og materielle strategier" stuehuses interiører i de ældste skifter i Skast Herreds tingbøger 1636-40. Målet er både at få et overblik over, hvad bønderne havde af møbler, brugsgenstande og private ejendele (såkaldt bohave), men også at forstå, hvorfor der var så stor variation. Skal det forstås ud fra gårdenes størrelse og/eller som bøndernes materielle strategier for placering af gårdens overskud i værdifulde genstande, der samtidig havde praktisk værdi? Ud over selve artiklen er der et stort bilag, hvor bohaverne 1636-40 er oplistet systematisk. Dette har næsten karakter af en lille kildeudgivelse, der forhåbentligt også kan hjælpe andre ved kommende studier.

Hans Chr. Johansen undersøger i artiklen "Almissemodtagere på landet" forholdene for de fattigste på landet i første del af 1800-tallet. Hvem og hvor mange modtog fattighjælp, og hvordan blev det organiseret lokalt? Artiklen har i høj grad en statistisk tilgang, idet oplysningerne fra hele 10% af landets sogne i 1834-folketællingen er gennemgået for personer, der angives som almisselem, fattiglem eller tilsvarende. Igennem dette store materiale studeres bl.a. alder, køn, civilstatus og geografi for fattigruppen. Hertil suppleres der med andre kilder samt studier af enkelte levnedsløb.

Tissel Lund-Jacobsens artikel hedder "Fællesarealer på øerne Lyø, Bjørnø og Avernakø efter udskiftningen". Langt de fleste fællesarealer som f.eks. overdrev og andres fælles græsningsarealer for landsbyerne blev ophævet og delt mellem jordbrugere i forbindelse med udskiftningerne i sidste del af 1700-tallet og de første år i 1800-tallet. Nogle få overlevede dog i første omgang, og i enkelte tilfælde findes de endda stadig i dag. På både Lyø, Bjørnø og Avernakø i Det Sydfynske Øhav overlevede mindre fællesarealer udskiftningerne, og Tissel Lund-Jacobsen spørger derfor, om dette skal ses ud fra de særlige forhold, der var på mindre øer. Hun følger og diskuterer udviklingen for fællesarealerne på de tre små øer op til vores tid.

Statshusmandskolonien Rønhave fra sidste del af 1920'erne på Als er blandt de bedst undersøgte i Danmark, ikke mindst på grund af to større etnologiske undersøgelser 1975-98. Gunnar Solvang opsummerer, analyserer og gør status

på husmandskolonien udvikling frem til i dag i tidsskriftets sidste artikel "Statshusmandskolonien Rønhave på Als i 100 år". Til sidst anskues kolonien ud fra et planlægnings- og kulturmiljøperspektiv. Rønhave afspejler og fortæller i dag om en særlig fase i landbohistorien: Statslig udstykning af mindre husmandsbrug, hvor der i store dele af 1900-tallet var en særlig husmandskultur. Spørgsmålet er, hvad der skal ske med de tidligere husmandssteder i fremtiden uden mange landbrug tilbage? Skal planlægningen aktivt gå i retning af bevarelse af et sådant kulturmiljø?

Til sidst skal Landbohistorisk Selskab rette en varm tak til Landbrugets Kulturfond for støtte til udgivelsen af dette nummer af Landbohistorisk Tidsskrift.

God læselyst ønskes af hele redaktionen:

Peder Dam
Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen
Peter Bavnshøj
Gudrun Gormsen
Morten Stenak

Bønders bohaves og materielle strategier. En analyse af salshusets inventar i Skast Herreds tingbøger 1636-1640¹

En analyse af de ældste skifter i Skast Herreds tingbøger er grundlaget for en undersøgelse af hvilke møbler, brugsgenstande og private ejendele, der fandtes på gårdene i området. Formålet er at give et signalement af gårdenes bohaves og indretning og at identificere materielle strategier i bøndernes formueopsparing, som det kom til udtryk i prestigeobjekter i hjemmet. Artiklen består dels af en tematisk analyse fordelt på køkkeninventar, møbler, senge og sengesteder, bordtøj og diverse indbo, dels af en diskussion og vurdering af gårdenes bohaves og indretning samt af genstandenes værdi. Endelig vurderes genstandenes kommunikative betydning og deres betydning som luksusvarer og udtryk for velstand eller det modsatte. Den tematiske analyse er uddybet i et stort antal bilag, der giver en detaljeret oversigt over kildematerialet.

Indledning

Studiet af boligkultur og bøndernes bohaves har en lang tradition tilbage fra slutningen af 1800-tallet. Kildesituationen i form af bevarede møbler, stående bygninger og særligt et omfattende materiale af skifteprotokoller og synsforretninger har givet muligheder for at undersøge 1700-1800-tallets bondehjem. Interessen i forskningen har her dog særligt været rettet mod de skriftlige kilders oplysninger om landbosamfundets retlige, sociale og økonomiske strukturer, mindre mod den materielle kultur, som skifterne lister, og de materielle strategier i landbosamfundet, som de udtrykte.²

Der er bevaret betydeligt færre kilder fra 1600-tallet, og hvad vi ved om tidens boligkultur trækker i nogen grad på analogier fra yngre tider. De få bevarede møbler, udgravede bygninger, inventarer og skifter fra tiden giver hver

1 Artiklens analyse af tingbøgerne er oprindeligt fortaget til den upublicerede rapport *Vinkelgården – indretning og interiør 1600-1650*. Rapporten er udarbejdet med henblik på at undersøge datagrundlaget for en nyopsætning af Vinkelgårdens interiør. Rapporten er udarbejdet af undertegnede og finansieret af Museerne i Holstebro, Hjerl Hede og Aarhus Universitet, Afdeling for arkæologi og Kulturarvsstudier. Analysen publiceres her i en revideret form med tilføjelser af nye afsnit.

2 Bork 2002.

deres dimension af bøndernes bohavede (samtidens samlende term for møbler, brugsgenstande og private ejendele i stuehuset) og boligindretning. Selv om de kan supplere hinanden på et overordnet niveau, er kildematerialet dog ikke af en karakter, som giver grundlag for en detaljeret rekonstruktion af enkelte stuehuses interiører. I denne artikel undersøges bohavedet ud fra de ældst bevarede skifter fra dødsboer registreret i Skast Herreds tingbøger i perioden 1636-40. Stuehuset betegnes i denne del af landet og på dette tidspunkt som 'salshus', og det er derfor også den term, som vil blive brugt fremadrettet.

Skast Herreds tingbøger dækker perioden 1636-1760, og er udgivet med et udførligt registerbind.³ Tingbøgerne er blevet diskuteret og bearbejdet i flere sammenhænge, første gang af Ejvind Venø (1985) med henblik på den praktiske skifteforvaltning og siden af Henrik Appel i *Tinget, magten og æren* (1999), hvor tingbøgerne, herunder skifterne, diskuteres som kilde til samfundets retlige, sociale og økonomiske strukturer. Et særligt materielt og rumligt blik på skifterne som kilde til gårdenes planløsninger, salshusenes rumindretning og funktioner på baggrund af udvalgt inventar ses i Henrik Vensilds *Bondegårde i Skast Herred 1636-1760* (2004).⁴

I nærværende analyse fortsættes dette materielle perspektiv i højopløseligt analyseniveau rettet mod bohavedet i salshuset, særligt møbler og brugsgenstande, med det mål at identificere forskellige typer, dets værdi, interiører og materielle strategier for anbringelse af gårdens overskud i repræsentative og symbolske prestigeobjekter. En sådan kommunikation kunne både være rettet mod hierarkier internt i hushold og mod omgivelserne, men da skifterne i første omgang var interesseret i objekternes værdi og sjældent i deres placering i bygningens rum, kan dette perspektiv her kun adresseres overordnet.

Skifte var en privat sag, og først, da den almindelige arveafgift blev indført i 1792, skulle dødsfald anmeldes til skifteretten. Herredstingets interesse for skifteforretningen angår derfor primært varetagelse af mindreårige børns interesser, hvor placering af værgemål og forvaltning af værdier og ansvar for børnenes underhold skulle retligt afklares efter gældende lov, eller hvor der var uenighed mellem de efterladte, og der var behov for retlig intervention. Det er tidligere påpeget,⁵ at foreliggende skifter derfor ikke nødvendigvis er repræsentative for hverken salshusets inventar eller bøndernes økonomiske situation. I relation til 1700-tallets skifter diskuteres desuden, hvorvidt dødsboet kunne være tømt for værdier inden skiftet, hvorvidt værdiansættelsen var lavere end den reelle auktionsværdi, og endelig at skifterne sjældent var fra går-

3 Rasmussen (udg.) 1955-1966; Prange, Rosenberg Rasmussen og Rasmussen 1969.

4 Vensild 2004.

5 Venø 1985, 362, 365; Appel 1999, s. 69.

dens gode tid, men at der forud havde gået en periode med sygdom, således at det var et nedslidt bo, der blev registreret.⁶

Med disse forbehold in mente vurderes skifterne fra Skast Herred dog her at repræsentere en unik og underudnyttet kilde, som i en analyse med fokus på generelle mønstre i bohavet må kunne overkomme særlige forhold i det enkelte dødsbo. Det skal fremhæves, at skifterne er komplette i kameral henseende: Det, som skulle med, er kommet med. Vi kommer næppe tættere på bøndernes materielle levestandard, materielle strategier og bohavet end her. Kilderne placerer læseren næsten midt i skifteprocessen og ved siden af de involverede parter, og giver et øjebliksbillede af bohavet, i hvert fald det, som havde værdi.

Kilder til 1600-tallets bohavet

Møbler er bevaret fra 1600-tallet, hvilket giver mulighed for at undersøge typer, stilarter, materialer og konstruktioner. De fysiske objekter er imidlertid løsrevet fra deres oprindelige sociale og rumlige kontekst, og giver hverken mulighed for at forstå rumindretning eller give et signalement af en gårds bohavet.⁷ Dette opnåedes delvist i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet gennem registreringer af tidens gamle gårde og deres interiør, hvoraf størstedelen nu er væk. Der var her særlig opmærksomhed på bygningskonstruktionernes typer, alder og regionalitet, men i forbindelse med opmålinger af planløsninger blev placeringen af bygningens rumdefinerende interiør også registreret.⁸ Selv om bondegårdens sals-/stuehus almindeligvis tilskrives en vis traditionalisme med dybe rødder, er planløsningens, indretningens og interiørets varighed tilbage i tid relativt ukendt. Rumlighedens tidsdybde kan opnås gennem arkæologien, men selv om der de senere år ses en stigende opmærksomhed på senmiddelalderens og nyere tids gårde, så kræver en arkæologisk undersøgelse af husenes planløsninger og interiør helt særlige bevaringsforhold, og vil her kun i nogle tilfælde kunne identificere placeringen af jordfaste elementer som alkover og bænke. Dette var eksempelvis muligt i en bygning udgravet i Tårnby med flere faser dateret fra 1600-tallet til midten af 1800-tallet.⁹ Arkæologien giver desuden mulighed for at vise konsumtionen af bohavet, genstande som blev brugt og kasseret, mens skifterne og inventarerne viser, hvad der blev bevaret og havde en værdi.¹⁰ Muligheden for at kombinere arkæologiske undersøgelser og boopgørelse var til stede ved de arkæologiske

6 Bork 2002, s. 280.

7 Steensberg 1949; Waagepetersen 1980.

8 Eksempelvis Zangenberg 1925.

9 Svart Kristiansen 2005, s. 225-234.

10 Rosén 2001, s. 111.

undersøgelser i Store Valby 1945-53, hvor flere gårde i den nedlagte landsby blev udgravet. To af stuehusenes faser fra 1600-1700-tallet blev her rekonstrueret med senge, borde og bænke kendt fra samtidige rumspecifikke opgørelser i begyndelsen af 1700-tallet, men deres konkrete placering i rummet kunne kun i meget få tilfælde identificeres arkæologisk i gulvlagene.¹¹ Særligt for 1700-1800-tallet er der et stort, ofte upubliceret, materiale gemt i godsarkiverne, som kan give et særdeles detaljeret blik ind i bondens bolig. De skriftlige kilder rækker dog sjældent længere tilbage i tid, og sjældent ned i 1600-tallets første halvdel, som det er tilfældet for en lille gruppe skifter bogført i Skast Herreds tingbøger og en skifteprotokol fra Smørum-Lille Herred.¹²

Analyse af skifterne

Der er i forbindelse med nærværende analyse gennemgået 44 skifter fra perioden 1636-40, som er indekseret som 'vurdering og skifte af dødsbo' i udgivelserens registerbind (Bilag 1). Syv skifter indeholder ikke oplysninger om bohave, og er derfor udeladt.¹³

Der er som udgangspunkt kun registreret poster med relation til specifikt salshusets bohave og indretning, i alt 1293 poster. En post er her defineret som registrering af en genstand eller gruppe af genstande, som kan være individuelt værdisat eller værdisat sammen med andre genstande eller grupper af genstande. De enkelte skifters bohave er opført i Bilag 8, hvor man kan se posterens rækkefølge som listet i skifterne, antal og vurdering og i nogle tilfælde også placering i rum.

Gårdens besætning, redskaber og andre genstande med relation til landbrug og transport, afgrøder og fødevarer samt diverse gældsbeviser og restancer er som udgangspunkt udeladt i analysen. Skifternes systematik tillader dog ikke altid en skarp sontring, og genstande kan desuden være brugt i flere områder på gården. Redskaber og andet, som man må gå ud fra, har været placeret i stald og lade, er kun medtaget i analysen i det omfang, de i skifteprocessen er værdisat sammen med bohave i salshuset. Det er typisk forskellige former for specificerede jernredskaber (eks. økse, bor og le, i analysen grupperet til en enkelt post under kategorien 'Diverse jerngenstande, specificeret'), som i skiftet oplistes sammen med kedelskede, ildtang og rist. Hertil kommer en række trægenstande (eks. kar, spande og beholdere af forskellig form), hvoraf nogle ikke har et entydigt funktions- og opbevaringsrum (eks. malkespande og kornbunge), mens andre (eks. svine-truget og trillebøren) har været placeret

11 Steensberg og Østergaard Christensen 1974, gård 1: s. 198-204, gård 2: s. 222-224,

12 Andersen (udg.) 1984.

13 Skast Herreds tingbog 1636 [88], 1637 [96], 1638 [2], [71], [148], [152], [634].

i stalden, men altså i nogle skifter findes grupperet og værdisat med genstande fra salshuset. I det omfang klædningsstykker er specificeret, er de i nærværende analyse kun registreret som 'Beklædning, specificeret', da analysens hovedfokus er på inventar.

Til oversættelse af den transskriberede tekst til nutidsdansk er anvendt tingbøgernes ordliste i sagsregisteret. I få tilfælde er ordforklaringen korrigeret eller suppleret med Moths ordbog. Da værdierne er angivet i både daler/rigsdaler og slettedaler er der til sammenligning i analysen lavet en omregning til mark.¹⁴

Skiftets procedurer og systematik

De fleste skifter indledes med en opgørelse og værdisætning af gårdens bygninger. Herefter følger i store træk besætning og afgrøder, bohavede, og afslutningsvis diverse pantebreve og gæld. I enkelte skifter mangler den overordnede systematik. Skifterne specificerer som udgangspunkt kun løst inventar og afspejler boets øjeblikkelige tilstand og det, der skal skiftes. Det lister primært inventar af værdi og dermed noget, som kunne bruges som udlæg til en kreditor eller arving.

Undtaget skifte

I nogle tilfælde fremgår det, at fordringer på boets værdier er afgjort inden skifte af det tiloversblevne gods mellem arvingerne.¹⁵ En del 'gammelt' og andet løsøre som bøger, tøj og senge må desuden være gået uskiftet til børnene. I flere skifter omtales enkemandens eller enkens kiste, skrin, seng og klæder, som undtages skifte, eller værdisættes, men bevilliges den efterladte indtil døden. Private sager kunne desuden fordeles uden om skiftet efter den efterlattes ønske. Eksempelvis gives efter 's. Marrenß sidste begiering' et sølvbælte og forgyldt sølvkæde, som havde tilhørt 's. Marin Nelskonß moder' til børnene uden om skifte. Det private aspekt understreges her af de få henvisninger til bohavets tilhørsforhold i slægten, som bryder med skiftes faktuelle stil.¹⁶

Identifikation

I forhold til de enkelte objekter nævnes ofte materiale (eks. egekiste, fyrskab, stålgrøde, tintallerken, blårgarnslagen), størrelse (eks. stor, lille, rumfang) og tilstand (gammel), da det var betydende for genstandens værdi. Udsmykning

14 1 daler (dlr) = 1 rigsdaler (rdlr) = 6 mark (mk) = 96 skilling (sk). 1 sletdaler (sdler) = 4 sletmark (slmk) = 64 skilling. 1 mk/slmk = 16 skilling.

15 Skast Herreds tingbog 1638 [105].

16 Skast Herreds tingbog 1637 [605], 1639 [122], 1640 [143].

på møbler omtales sjældent. Eksempelvis listes en udskåret egekiste og to sorte egekister, den ene gammel, alle fra et omfattende skifte efter Jep Jenbøn (1636), som indbefattede flere kister; her er deres beskrivelse og placering i forskellige rum en del af deres identifikation.¹⁷ I et andet skifte efter Marin Tonibis (1637) listes en udskåret egekiste og en rødt jernbundet skrin, måske har beskrivelsen her fået særlig opmærksomhed, fordi disse tilhørte efterladte?¹⁸ I enkelte tilfælde er der også givet beskrivelse af udsmykning på sengetøj. Manglende omtale af udsmykning kan altså ikke tolkes som fravær heraf.

Systematisering af objekter

Skiftets rækkefølge kan ikke nødvendigvis tolkes som udtryk for en gennemgang, rum for rum, som det kendes fra yngre skifter.¹⁹ Bohavets mest værdifulde genstande vurderes ofte enkeltvis, mens andet er værdisat i større og mindre grupper med eller uden antalsangivelse. Detaljeringsgraden varierer fra værdisætning af enkelte genstande og genstandstyper til overgribende summeringer af genstandstyper uden antalsangivelse.²⁰ I nogle tilfælde, hvor genstandene fordeles mellem arvinger på tur igennem skiftet, angives ikke værdi, og fordelingen må her afspejle en sammenlignelig værdi.²¹

Grupperinger af værdier er ofte efter materiale, funktion, eller med henblik på at opnå en håndterbar værdi i mark eller daler. I skiftet efter Christen Pederbøn (1637) vurderes en høle, en tørvespade, en økse, en kedelskede, et ildjern og 'all iernthøy' således samlet til 10 mark, altså alle gårdens genstande af jern undtaget den værdifulde plov, som vurderes selvstændigt. Tilsvarende ses i skiftet efter Peder Grumbøn (1637) en gruppering af trægenstande, hvor to øltønder, en spand, et vandtrug, et dejtrug, brøndvinde og brøndkarm, to sold, en kerne og to trillebøre vurderes samlet til 3 sletdaler og 3 mark, altså samlet både fra salshus, gårdsplads og udhuse.²² Enkelte gange er systematikken angivet med overskrifter, eksempelvis 'noch aff boeschaff',²³ 'Giort sølff, som hanttis i huβet'²⁴ eller 'Senge kleder'.²⁵ Selv om nogle grupper af genstande typisk optræder sammen, så er systematikken ikke altid gennemskuelig. Eksempelvis listes fire høns og en hane mellem 'en liden schrin, 2 gamel stipper oc 1

17 Skast Herreds tingbog 1636 [702].

18 Skast Herreds tingbog 1637 [373].

19 Briggs et al. 2019, s. 154.

20 Eks. Skast Herreds tingbog 1637 [737], 1638 [547].

21 Eks. Skast Herreds tingbog 1640 [42], 1637 [123].

22 Skast Herreds Tingbog 1637 [181], 1637 [535].

23 Skast Herreds tingbog 1636 [532], 1637 [605].

24 Skast Herreds tingbog 1636 [702].

25 Skast Herreds tingbog 1637 [350].

gammel spand' samt 'alle hans s. hustrus Marin Nielssdatters kleder' (1636),²⁶ og i skiftet efter Peder Hanßøn (1637) listes en sortgrimet ko mellem et underbord med blad og en messingkedel.²⁷

Skifteprocesser

Det giver anledning til at prøve at forstå skifteprocessen. Skiftet synes at være udført på flere måder i praksis, og både vurderingsmænd og arvinger kan have påvirket den. Vurderingerne blev foretaget af forskellige betroede mænd, og selv om der nok var en overordnet forståelse af, hvad skiftet skulle indeholde, så må det have haft betydning for variation i processen.

Selv om man kan finde eksempler på grupperinger af værdier, som tydeligt går på tværs af bygninger, arbejder skiftet i store træk med to zoner, henholdsvis salshusets bohaves og alt andet tilhørende bedriften og aktiviteter i de omkringliggende bygninger. Det er en opdeling, som genkendes fra ældre udenlandske skifter og bopopgørelser.²⁸ Derimod nævnes bohavets placering sjældent efter rum, som det er almindeligt i yngre skifter.²⁹

En passus i et skifte viser en form, hvor bohaves fysisk bliver samlet i bunker, hvilket kan forklare eksemplerne på de noget blandede grupperinger i flere af skifterne. I skiftet efter Hanß Jepßen (1640) beskrives processen således: 'Alle boschab, som fandis, were sig baller, spande, tønner oc alt andet smaahaande, som bleff frembaarit, stoele, schamel med kiele oc gryder bleff alt satt oc schifft i 2 loder, oc huer tog sin partt.'³⁰ Skiftet afsluttes med følgende passus: 'Oc tilbød Jehanne Jensdatter arffuinger oc forme mend nøgel oc liuß, att di selff widre maatte randsage i hußet, om der fandis noget wschifft, da schulle di da schiffte det oc iche en anden tid, oc inttet der fandis wschifft i hußene i nogen maader...'. At tilbyde nøgle og lys kunne være en formel og symbolsk afsluttende passus på skiftet, men i andre skifter tilføjes denne en fysisk karakter og handling med formuleringen at 'lægge nøgle og lys på bordet'. Jehanne Jensdatter lagde formodentlig nøgler og lys frem, ikke blot i formel tale, men som en fysisk gestus, som gav arvinger/værger mulighed for selv at gennemgå gården for gemte og glemte værdier. Dette skete i skiftet efter Peder Hanssøn (1637): 'Oc da thog arffu[i]nger nøgel oc liuß, liette oc randsagett met for[:ne] worderingsmend, oc inttet meere der da fandis wschifft udj nogen maader.'³¹ I nogle skifter relateres et eller flere stykker inventar til et rum, og

26 Skast Herreds tingbog 1636 [704].

27 Skast Herreds tingbog 1637 [320].

28 Briggs et al. 2019

29 Bork 2002, s. 281.

30 Skast Herreds tingbog 1640 [662].

31 Skast Herreds tingbog 1637 [320].

det præciseres her, at det er 'egeskabet i storstuen' eller 'fyrskabet i lillestuen'. Udover at det giver en tydelig identifikation af en genstand, så er der almindeligvis ofte tale om store genstande, altså indbo, som ikke uden besvær 'kunne bæres frem'.

En anden form for skifteproces synes at følge de enkelte rum. Rumangivelserne i skifterne er imidlertid så få, at denne procedure, som er velkendt fra nyere tid, ikke kan bekræftes. Blot en tredjedel af skifterne omtaler rum, heraf angiver ni skifter kun ét. Skiftet efter Johane Niskun (1639)³² starter øjensynligt i stegers, hvor objekterne er grupperet både efter materiale og funktion (bohavede af jern, bryggeredskaber, bohavede af træ, bohavede af kobber og tin samt en bismervægt). Skiftet fortsætter i stuen, hvor placeringen af opgørelsens eneste skab noget overflødig præciseres med skiftets eneste rumangivelse. Herefter følger bord, ark, en ekstra bordplade, en madkurv med lås og sengeklæder. Der er i dette skifte en tæt funktionssammenhæng mellem objekterne før og efter skabet, og angivelsen af dets placering i stuen afspejler skifteprocessens bevægelse fra det ene rum til det andet.

Et af de mest udførlige skifter er efter Jep Jenßøn (1636).³³ Af skiftets 95 poster er 45 relateret til rum – imidlertid skyldes det overvejende de detaljerede opgørelser af fem senge og deres indhold (en seng i stalden er ikke medtaget i analysen af salshusets bohavede). Det er uklart, i hvilket omfang den første del af skiftet registrerer efter rum, herefter først møbler og så udvalgte objekttyper. Først listes uden rumangivelse et antal møbler: skabe, kister og et bord. Herefter følger møbler i køkkenet og herefter dørnset, en del bohavede uden rum synes funktionelt at kunne tilhøre disse to rum. Herefter følger en kort tur på loftet, og det er uklart, om det herefter listede bohavede uden rum har været placeret her eller måske snarere også har stået i køkkenet eller dørnset. Så listes møbler i kælderen, og en del bohavede uden rum kan også have været placeret her. Den følgende del af skiftet oplister senge og deres indhold efter værdi, først i kvisten, hvor den mest værdifulde seng står, herefter dørnset, østerstuen, køkkenet og karlekammeret. Herefter følger forskelligt boligtekstil uden angivelse af rum og afslutningsvis genstande af sølv og guld, afslutningsvis mode-rens guldring.

Skiftets omfang og bohavedes værdi

Hovedparten af skifterne har et omfang på mellem 10-39 poster. Enkelte skiller sig ud med meget få (én) eller mange poster (99) og repræsenterer skifter

32 Skast Herreds tingbog 1639 [447].

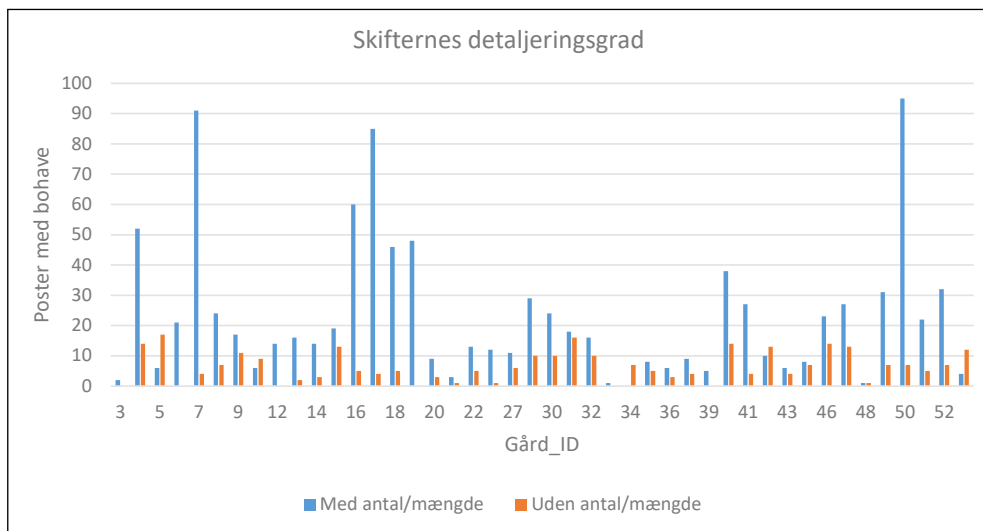
33 Skast Herreds tingbog 1636 [702].

med meget lav og høj detaljeringsgrad (Figur 1), sidste ofte i oprensning af småt indbo i veludrustede boliger.

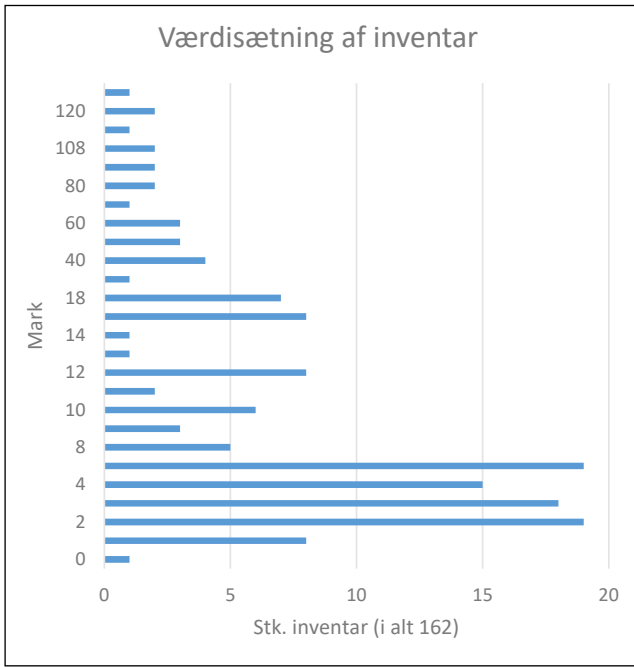
Antal poster	1-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-89	90>
Antal skifter	7	13	6	9	2	2	2	0	1	2

Figur 1. Skifternes antal poster med bohav samlet i grupper af 10.

De fleste skifter angiver antal eller anden mængdeangivelse for hovedparten af posterne (Figur 2), i alt 1005 poster (78%). De resterende 288 poster (22%) omfatter eksempelvis, baljer, spande, sold, stripper, tallerkener, fade og krus, men også mere værdifulde poster som sengeklæder og klæder. Kedelskede og ildtang er også en hyppig post her, og formodentlig er der i de fleste tilfælde kun tale om én, det læses blot ikke tydeligt ud af skiftet. Skifterne kan også gruppere uspecificerede genstande i form af blandt andet 'alt andet smaahaande' og 'stoluon' (jernsager). Endelig er der redskaber, som i skifterne værdisættes sammen med andre jerngenstande, men muligvis ikke har været hjemmehørende i salshuset og i analysen derfor blot er grupperet som 'Diverse jerngenstande, specificeret'.

Figur 2. Skifters detaljeringsgrad i opgørelse af bohav med og uden angivet antal / mængde.

Figur 3. Fordeling af individuelt vurderet inventars værdi i mark; bemærk, at værdiskalaen ikke er fortløbende.

Kun ét skifte udelader helt mængdeangivelser: boet efter Marin Hanßkøen (1638) omtaler effektivt 'Alle sengeklæder, som fandis, for 10 sldlr. Nock kister, schiffuer, schrine, kielle, kare og hueß andet boeschab, som fandis, for 10 sldlr.'³⁴ Samtidig lister den alle de centrale kategorier af bohøve, som går igen i langt de fleste skifter.

Indboet værdisættes enten i grupper med forskellige typer objekter, i gruppe med samme type objekter eller individuelt. En sammenligning mellem individuelt vurderede objekter giver et indblik i spændvidden for værdisætning (Figur 3). En lille messingkedel sættes til blot 12 skilling. Mest værdifulde er senge, de store bryggekedler og sølvbælter, som dominerer poster med værdiansættelse på 60 mark og mere. Den højst værdisatte genstand er en bryggerkedel til 27 rigsdaler (162 mark).

Flere studier af skifter fra nyere tid påviser en signifikant undervurdering i skiftets værdiansættelser i forhold til den aktuelle markedspris. Et studie af værdier i skifter fra 1700-1800-tallet i Sverige viser, at graden af undervurde-

³⁴ Skast Herreds tingbog 1638 [547].

ring var påvirket af både objekttype, tid og socialt miljø. Den gennemsnitlige undervurdering varierede mellem objektgrupper; størst for dyr (44,2%), fulgt af tekstiler (42,6%), møbler (41%), bohøve af metal (34,2%), bohøve af keramik (29,8%), redskaber til gårdens drift (29,5%) og værktøj (21,2%), men øjensynligt var der ikke store udsving internt i grupperne. Studiet argumenterer for, at den markante undervurdering af tekstiler og møbler skyldes en nyfortolkning af deres værdi i forbindelse med 1700-tallets forbrugerrevolution, hvor 'gamle' møbler blev 'antikke' og fik højere status, og denne udvikling i smag skete hurtigere end sædvanevurderinger.³⁵ Da der er tale om en markant anderledes og ny forbrugerkultur i 1700-1800-tallet, forventes de identificerede vurderingsmønstre ikke på tilsvarende vis at være gældende for indboet i 1600-tallets skifter.

Kun 6% af det listede indbo omtales som 'gammelt'. Heraf var to poster med 'klæder, onde oc ringe', som henholdsvis blevet givet til arvingerne uden om skiftet og til de fattige.³⁶ For andet 'gammelt' bohøve er det uvist, om der hermed menes slidt, ødelagt eller umoderne. Skulle bohøvet værdi være undervurderet, har der i hvert fald ikke været behov for at retfærdiggøre det, som det synes at være tilfældet i nogle yngre, engelske skifter.³⁷

Analyse af bohøve

I det følgende foretages en tematisk analyse af køkkeninventar, møbler, senge og sengeklæder, bordtøj og diverse indbo. Desuden omtales enkelte private genstande, som kan have betydning for salshusets indretning. Målet med analysen er at give et signalement af gårdenes bohøve og indretning og genstandenes værdi, samt at identificere materielle strategier i formueopsparing gennem prestigeobjekter.

Bønderne ejede generelt bygningerne før 1660 og havde kun jorden i fæste.³⁸ For at afprøve mulige mønstre i materielle strategier og bohøvet mængde og værdi holdes dette op mod salshusets størrelse (antal fag) og bygningsvurdering. I 23 af skifterne angives fag (jævnt fordelt fra 10-21 fag), i 21 tilfælde er bygningen vurderet, i 15 tilfælde angives kun gårdbygningernes samlede værdi (Bilag 2). Der er ikke nødvendigvis en tæt sammenhæng mellem højt værdisatte gårde og et omfattende bohøve, da det kan frasælges i perioder med økonomisk nedgang. Selv om antallet af poster med bohøve til dels afspejler

35 Murhem et al. 2019, s. 95-96, s. 100.

36 Skast Herreds tingbog 1640 [503] og [508].

37 Evans 2008, s. 45.

38 Vensild 2004, s. 17.

skiftets varierende systematik, så ses der alligevel et sammenfald mellem gruppen af højt vurderede bygninger og omfattende skifter. Bygningernes værdi er i analysen inddelt i tre grupper, Gruppe 1 med laveste og Gruppe 3 med højeste vurderingsværdi.

Køkkeninventar

Køkkeninventar er her defineret som inventar til produktion og opbevaring af mad. Forskellige større opbevaringsbeholdere (arker, monde, tønder og bing) findes sjældent omtalt i forbindelse med rum, men i så fald på loft og i kælder. Deres indhold defineres dog sjældent, hvorfor de her behandles senere under afsnittet Diverse indbo.

Noget af inventaret vil være tæt knyttet til ildstedet. Andet inventar, som øltønder, salttrug og madskrin, vil om muligt være placeret i bygningens uopvarmede rum, mens fade og sibøtter til produktion af mælkevarer har haft brug for mange hylde meter, som kunne placeres i loftshøjde for ikke at tage plads, gerne i et opvarmet rum for ikke at tage frostskaade. Køkkeninventaret er således ikke defineret som tilhørende et særligt rum/område, men en funktion i forbindelse med fødevarerproduktion og -opbevaring.

Køkkeninventaret er det mest omfangsrige i skifterne med 48 forskellige objekttyper omtalt i 435 poster (Figur 4, Bilag 3). Hertil kommer, at en del mindre træsager slet ikke er medtaget eller gemmer sig i poster som 'små træsager' og 'småt indbo'. Hyppigst omtalt (over 15 poster) er værdifulde objekter af metal (kedel, gryde, kedelskede, ildtang), større redskaber (kværn) og beholdere til fødevarerproduktion og opbevaring (dejtrug, ølkar, kar, øltønde, balje). Det er særligt igennem de detaljerede skifter, hvor der i forvejen er mange værdier på spil, at vi også får indblik i andre af tidens genstandstyper, både de almindelige og billige opbevaringsgenstande som en brødhæk, malkefade og en sibøtte, men også de for tiden formodentlig mere usædvanlige genstande som en peberkværn og et vinfad. Under halvdelen af objekttyperne indeholder genstande, som er individuelt vurderet. Det højst vurderede køkkeninventar er en bryggerkedel (162 mark).

I hovedparten af skifterne (38 ud af 44 skifter) omtales forskellige former for metalkar. De øvrige skifter er meget oversigtlige, og giver ikke noget detaljeret indtryk af bohavet. Største objektgruppe er *kedler*, som nævnes i 33 skifter med 46 poster og omfatter mindst 62 kedler (otte poster angiver ikke antal). Hyppigst forekommende er 'kedler' uden materialebestemmelse; de synes næsten systematisk at udelukke messing og kobberkedler i et skifte; måske skyldes det forskellig systematik i skifteforretningen. Også størrelse (stor, lille, 1/2 tønde, 1/4 tønde) og tilstand (gammel) nævnes. 13 kedler er individuelt vurderet mellem 2-72 mark (den højst vurderede var da også så stor, at den var ejet i

Køkken- inventar	Skifter	Poster	Antal	Uden	I alt	Ind. vur.	Min. mk	Mks. mk
Balje	21	25	31	7	38	1	2,0	2,0
Bismer- vægt	12	12	11	1	12	5	1,0	8,0
Brygge- kedel	14	14	16	0	16	9	4,0	162,0
Bækken	7	8	16	0	16	4	1,5	12,0
Dejtrug/ balje	17	18	16	2	18	1	6,0	6,0
Gryde	22	32	42	3	45	10	2,0	4,0
Hånd- kedel	8	8	11	0	11	5	8,0	18,0
Ildtang	27	28	11	18	29	0	0,0	0,0
Kar	18	19	17	5	23	1	1,5	1,5
Kedel	33	46	54	8	62	19	12 sk	72,0
Kedel- skede	30	31	15	18	33	0	-	-
Kerne	13	13	12	1	13	2	1,5	1,5
Kværn	28	29	29	0	29	19	1,0	18,0
Malkefad	5	2	0	2	2	0	-	-
Rist	11	13	8	6	14	0	-	-
Skæppe- mål	13	13	11	0	11	0	-	-
Smørask/ fad/krus	9	11	14	0	14	1	3,0	3,0
Strippe	14	14	12	7	19	0	-	-
Ølkar	14	18	35	1	36	1	6,0	6,0
Øltønde	21	23	58	5	63	0	-	-
I ALT		435			588	85		

Figur 4. Køkkeninventar (i uddrag) opført alfabetisk, omtale i antal skifter, antal poster (de kan omtales flere gange i et skifte) samt poster angivet med antal og uden antal. Summen heraf (I alt) angiver mindste antal, idet poster uden angivelse af antal vurderes som mindst én. Individuelt vurderede (Ind. vur.) genstande er angivet med objekttypens mindste (min. mk) og højeste vurdering (mks. mk) omregnet til mark. I figuren er kun medtaget objekter, som omtales i mindst 5 skifter, for fuld oversigt se bilag 3.

halvpart),³⁹ en kobberkedel var vurderet til 30 mark, fem messingkedler blev individuelt vurderet mellem 12 skilling og 5 mark.

Denne er efterfulgt af *gryder*. De nævnes 32 gange og omfatter mindst 45 gryder (tre poster angiver ikke antal). Materialet er forskelligt: 18 gryder er af kobber, heraf er tre individuelt værdisat til 2-4 mark; 23 er stålgyder, heraf seks individuelt værdisat 2-3 mark; en enkelt jerngryde er værdisat til 2 mark. Hertil er to poster med 'gryder' og en 'lergryde'. Materialet har været betyden- de for funktionen, idet kobber hurtigere leder varme og ikke er egnet til at koge syrlige produkter,⁴⁰ så det er måske ikke tilfældigt, at der i skifter med flere gryder ses en kombination med en kobber- og en stålgyde.

Kombinationen af antal kar og typer (kedler, gryder, bryggekedler og hånd- kedler) viser et mønster (Bilag 4). Skifter med blot en-to metalkar indeholder typisk en kedel, eventuelt også en stålgyde eller bryggekedel. Stålgyder skal måske opfattes som en all-round gryde, der i forbindelse med formueopsparing kunne suppleres med en gryde af kobber. Kobbergryder optræder med få und- tagelser kun i skifter med et højt antal metalkar, hvilket måske understreger en mere specialiseret brug, som der er råd til i mere velstående husholdninger. Både Gård 8 og Gård 36, som tilhører gruppen med lavt værdisatte bygninger (Gruppe 1), mangler metalkar i skiftet. De opregner imidlertid en kedel-skede, så man må forvente, at der her oprindeligt også var en kedel. Måske er de skif- tet uden om boet?

Antallet af metalkar synes i det store hele at genspejle grupperingen af byg- ningernes vurdering (Figur 5). Gruppe 1, de lavest vurderede bygninger, er sammenfaldende med skifter, der lister op til tre kar, hvoraf et kar forekommer hyppigst. Gruppe 2 har op til syv kar, hvoraf to kar er hyppigst forekommende. I Gruppe 3, højst vurderede bygninger, er der også skifter med få kar, men fire skifter ligger alene i toppen med 9-14 kar. Gård 7 mangler bygningsvurdering, men 10 kar kombineret med et meget omfattende skifte, svarende til de højest vurderede gårde, viser, at denne gård også må høre til Gruppe 3. De mange kar må særligt i denne gruppe tolkes som formueanbringelse. Således kan de højt vurderede gårde med kun ét kar tilsvarende afspejle en økonomisk nedgang på gården, hvor hurtigt omsætteligt bohavet afsættes før dårlige tider afspejles på manglende vedligehold af bygningerne og dermed bygningsvurderingen. Det er også muligt, at en del af indboet her allerede var fordelt før skiftet.

39 Skast Herreds tingbog 1637 [532].

40 Mdtl. medd. Lars Meldgaard Sass Jensen, Roskilde Museum.

Antal metalkar i skiftet	Laveste bygningsvurdering	Mellemste bygningsvurdering	Højeste bygningsvurdering	Uden bygningsvurdering	Antal skifter
1	6	3	1	1	11
2	5	6	1	2	14
3	3	3	1	-	7
4	-	-	-	-	0
5	-	-	1	-	1
6	-	1	1	-	2
7	-	1	1	-	2
8	-	-	-	-	0
9	-	-	2	-	2
10	-	-	-	1	1
11	-	-	-	-	0
12	-	-	-	-	0
13	-	-	-	-	0
14	-	-	1	-	1

Figur 5. Skifterne opdelt efter antal metalkar og bygningernes tre vurderingsgrupper. Med grå er markeret den hyppigste forekomst af antal kar i vurderingsgruppen.

Møbler

Det danske låneord 'Møbel', fra fransk 'Meuble' (latin: 'Mobile') kommer først til Danmark efter middelalderen, hvilket også afspejler, at flytbare møbler først bliver udbredt sent i forhold andre steder i Europa.⁴¹ Nagelfast udsmykning som paneler såvel som faste bænke, indbyggede alkover og kakkellovne/jernovne regnes til huset, som det eksempelvis fremgår i et skifte fra 1636, hvor dette forhold præciseres i forbindelse med værdisætningen af gårdens bygninger: 'Alle husse oc bygning met allt thømmer oc tre oc thaf, paneell,

⁴¹ Roesdahl 2003, s. 223-25.

bencke, sengesteder met alt andet, som husset thilhører, satt thilsammen for 170 slette dlr.⁴² Tilsvarende, lidt mindre detaljeret, anføres eksempelvis også i 1637: 'met all lindbyge, som det forefandis, for 50 sldlr'.⁴³ De faste møbler, typisk vægbænke og alkover, men også borde, som stod på stolper nedgravet gulvet, er derfor som udgangspunkt ikke medtaget i skifterne.

Kategorien Møbler følger Køkkeninventar som den mest omfangsrige objektgruppe i skifterne, og møbler oplistes i 251 poster (Figur 6). Hyppigst er kister, både i poster og antal, fulgt af skiver, skrin og stole. Selv om køkkeninventaret har de højest vurderede enkeltobjekter, så repræsenterer møblerne gennemsnitligt en højere værdi. En del af køkkeninventaret er angivet uden individuel værdi, hvilket i sig selv angiver den lave værdi for flere objekttyper. Omfanget af individuelt vurderede møbler er højere (80 møbler ud af mindst 314), og her repræsenterer kisterne den objekttype med individuelt flest vurderede. Højeste vurdering er et bord til 40 mark og et skab til 60 mark.

Kisten var et vigtigt gemmemøbel, og skifterne vidner om, at nogle har haft en privat kiste. I skifterne finder vi 82 kister og 12 arke. Selv om begrebet kiste kan have været brugt som en fællesbetegnelse for forskellige typer opbevaringsmøbler,⁴⁴ så viser forskellige benævnelser i samme skifte, at de har haft forskelligt udsende og formodentlig også funktion, som i hvert fald i nogle tilfælde har været relevante at specificere. Den typologiske forskel kan være svær at identificere i dag, men kunne blandt andet være deres forskellige lågform; kisten har fladt låg og arken et buet.⁴⁵ Arken, eller ørken, synes desuden at have været stor og anvendt til både opbevaring af bohøve, sulemad og mel.⁴⁶ Enkelte af kisterne omtales som malede (sorte) og udskårne. Materialet beskrives for næsten halvdelen, 33 er lavet i eg og seks i fyr. Selv om manglen på egetræ betød, at man i stigende grad begyndte at lave fyrretræsmøbler, som var blevet dominerende omkring 1700, gjaldt det ikke for kister, der som regel stadig blev lavet af eg op i første halvdel af 1700-tallet.⁴⁷ Antallet af kister i skifterne varierer fra en til seks. De fleste skifter lister kun en (13 skifter) eller to kister (ni skifter), som altså for de fleste gårde må have dækket basisbehovet for opmagasinering af gangklæder, tekstiler og andet bohøve.

Skifterne lister almindeligvis kun ét *skab*, og de fleste er formodentlig vråskabe, altså placeret i stuens vrå (hjørne), hvor husbond sad. Indbyggede små skabe bliver mere almindelige i renæssancen, men de vil regnes til bygningen og således ikke værdisættes som indbo. I Jylland vil der almindeligvis være

42 Skast Herreds tingbog 1636 [702].

43 Skast Herreds tingbog 1637 [112].

44 Liebgott 1975, s. 6.

45 Steensberg 1949 s. 34-35.

46 ODS, Moth, Kalkar.

47 Steensberg 1949, s. 14.

Møbler	Skifter	Poster	Antal	Uden	I alt	Ind. vur.	Min. mk	Mks. mk
Ark	11	11	12	0	12	4	4,0	15,0
Bord	2	2	2	0	2	2	4,0	40,0
Bænkekiste	2	3	3	0	3	1	2,0	2,0
Foldebænk	4	5	5	0	5	0	-	-
Kandeskab	6	6	6	0	6	4	4,0	24,0
Kiste	36	67	81	1	82	24	4,0	12,0
Skab	21	25	20	1	21	11	8,0	60,0
Skammel	13	16	16	1	17	2	1,0	2,0
Skrin	20	25	28	1	29	6	2,0	36,0
Stol	25	27	61	5	67	2	8 sk	8 sk
Skive	28	38	43	2	45	10	1,0	21,0
Skive med skab	1	1	1	0	1	1	6,0	6,0
Skive med underbord	6	7	6	0	6	1	48,0	48,0
Underbord	17	17	16	1	17	11	4,0	32,0
Underbord med skab	1	1	1	1	1	1	16,0	16,0
I ALT		251			314	80		

Figur 6. Møbler opført alfabetisk, omtale i antal skifter, antal poster (de kan omtales flere gange i et skifte) samt poster angivet med og uden antal. Summen heraf (I alt) angiver mindste antal, idet poster uden angivelse af antal vurderes som mindst én. Individuelt vurderede (ind. vur.) genstande er angivet med objekttypens mindste (min. mk) og højeste vurdering (mks. mk) omregnet til mark.

tale om hængeskabe, mens de på Sjælland står på bænken.⁴⁸ To skabe i stuen på Gård 15 og 17 er angivet som 'stort egeskab', og der kan her være tale om de store 'tresurer' med mange rum og almindeligvis også en skænkeklap. Skifterne har dog ikke beskrivelser af deres udseende, som kan underbygge den tolkning yderligere.⁴⁹

48 Steensberg 1949, s. 37.

49 Steensberg 1949, s. 38.

I skifterne omtales desuden andre opbevaringsmøbler som *kandeskab*,⁵⁰ hvoraf et beskrives som grønt, samt *underbord med indbygget skab og bænkekiste*. De to sidste kombinationsmøbler viser effektiv udnyttelse af opbevaringsplads.

Små *skrin* har været til opbevaring af private genstande og andet værdifuldt bohove, og de har været gemt i de større kister.⁵¹ Skrinene kunne være særligt udsmykket. I skiftet efter Marin Tonißis (1637) beskrives hendes privat skrin som jernbundet og rødt, og et skrin i skifte efter Marin Christensdatter (1637) beskrives som i pant og som beslået.⁵²

Skiver og underborde, somme tider med indbyggede skuffer og skab, forekommer hyppigt. I 28 skifter registreres 45 skiver, 6 skiver med underbord og 17 underborde. I nogle skifter findes kun skiver og ikke underborde, i andre omvendt. Skiverne findes i antal op til fire, og der kan både være tale om synonymet for et bord og om løse skiver, som kunne placeres på løse bukke, når der var brug for ekstra bordplads og så ellers sættes væk. I enkelte tilfælde, alle i relation til skifter fra gruppen af højest vurderede bygninger, omtales dog *bord* sammen med skiver og underborde. Denne sondring kan skyldes, at der her er tale om en anden bordtype, en sammenbygget konstruktion som vi kender det i dag.⁵³ Fra skifter i fra 1690'erne fra Lindborg, Himmerland, kendes eksempler på, at den løse skive var placeret på nedgravede stolper, altså her i en mere permanent løsning.⁵⁴ Mon manglende omtale af skiver og underborde i den resterende del af skifterne kunne skyldes, at de var faste?

Der omtales ingen *bænke*, og på dette tidspunkt var der tale om et indbygget inventar. Det kan dog ikke udelukkes, at der har været løse forsædebænke, betegnet som skammel.⁵⁵ I hvert fald i nyere tid var det skik, at kvinderne sad på en løs bæk i Vest- og Nordjylland, til forskel fra den øvrige del af landet, hvor kvinderne stod.⁵⁶ Der omtales enkelte *bænkekister*, i alt tre. Senere bliver de almindelige i hele landet, hvor de mange steder afløser de faste bænke. Det lille antal bænkekister kunne måske betyde, at det på dette tidspunkt er en særlig møbeltype, og muligvis har de været bordendebænke. De findes i skifter fra Gård 6 i mellemste vurderingsgruppe og Gård 50, højeste vurderingsgruppe. Højsædet kunne have en udsmykket gavl, som fremhævede sædets særlige

50 Steensberg 1949, s. 37.

51 Liebgott 1975, s. 6.

52 Skast Herreds tingbog 1637 [373], [605].

53 Steensberg 1949, s. 22.

54 Steensberg 1949, s. 22-23.

55 Zangenberg 1927, s.158.

56 Højrup 1964, s. 154, s. 159.

status.⁵⁷ Hertil kommer *foldebænkene* (se afsnittet Senge), som har givet siddepladser i dagtimerne.

Stole findes i de fleste skifter og optræder i stort tal (i alt 67), flere skifter optæller fem til seks. Betegnelsen stol kan før 1700 også bruges som betegnelse for skammel (og 'lange stole' for bæk),⁵⁸ men da skammel og stol i flere tilfælde optræder i samme skifte, så er det næppe tilfældet her. Skifterne viser derfor også, at fritstående stole sikkert ikke var en så stor sjældenhed i første halvdel af 1600-tallet, som ellers beskrevet af Peter Dragsbo.⁵⁹ Deres udseende beskrives ikke nærmere, men i et enkelt skifte omtales fire 'store' og to 'små'.⁶⁰ Formodentlig er der tale om trebensstole med indtappede ben; firbensstole formodes først at blive almindelige i slutningen af 1700-tallet sammen med udbredelsen af det jævne bræddegulv. Hvorvidt det har været bagstole (med rygstød), eventuelt med armlæn, er uvist.⁶¹ Hertil kommer et antal *skamler* (i alt 17), hvoraf nogle formodentlig har stået ved ildstedet eller foran de faste bænke og sengesteder, mens andre kan have være bænke (jf. ovenfor).

Enkelte skifter behandler 20 stk. møbler i en kombination af op til 10 forskellige typer (Bilag 5). Udvalgte møbeltyper (opbevaringsmøbler) sammenholdt med bygningsvurderingen (Figur 7) viser ikke markant forskel i udbredelse mellem grupperne, men færrest kister ses dog i Gruppe 1 (fire skifter omtaler her kun én kiste), mens det højeste antal på seks findes i Gård 4 tilhørende Gruppe 3, fulgt af Gård 7 (uden vurdering) med fem kister (jf. også det høje antal metalkar for denne gård). Også arken ses i alle grupper, men flest i Gruppe 3. De store skabe, muligvis tresurer, findes på Gård 15 og Gård 17, som ligger henholdsvis i Gruppe 2 og Gruppe 3. Tilsvarende beskrives et egeskab i Gård 19, også i Gruppe 3, som det eneste som udskåret.

Sammenligner man antal møbler og møbeltyper i forhold til bygningernes vurdering (Figur 8), så er relationen ikke så tydelig som ved metalkarene, men her har skifter i Gruppe 3 dog også det højeste antal møbler og møbeltyper. Tydeligst er forskellen i forhold til mængden af møbler, hvor antal på 14-20 møbler kun ses i Gruppe 3. Det højeste antal på otte forskellige møbeltyper findes også her, men ingen steder findes alle møbeltyper listet. På gårde med bygninger vurderet i Gruppe 2 og Gruppe 3 listes tre til seks forskellige typer møbler. Velstand kunne altså blandt andet demonstreres gennem antal møbler og møbeltyper, men kvaliteten må også have haft betydning. Skifternes syste-

57 Steensberg 1949, s. 26; Zangenberg 1927, s. 163; Zangenberg 1930, s. 33.

58 Waagepetersen 1980, s. 18.

59 Dragsbo 2006, s. 117.

60 Skast Herreds tingbog 1637 [373].

61 Steensberg 1949, s. 28-29.

Antal opbevaringsmøbler i skiftet	Laveste bygningsevurdering	Mellemste bygningsevurdering	Højeste bygningsevurdering	Uden bygningsevurdering	Antal skifter
Kiste					
1	4	3	2	4	13
2	3	3	2	1	9
3	3	1	2	0	6
4	2	1	1	0	4
5	0	0	0	1	1
6	0	0	1	0	1
Ark					
1	2	3	4	2	11
Skab					
1	4	6	7	0	17
2	1	0	2	1	4
Kandeskab					
1	1	1	3	1	6
Underbord med skab					
1	1	1	0	0	2
Bænkekiste					
1	0	1	0	0	1
2	0	0	1	0	1

Figur 7. Skifter opdelt på antal opbevaringsmøbler og bygningernes tre vurderingsgrupper. Med grå er markeret den hyppigste forekomst af antal opbevaringsmøbler i vurderingsgruppen.

Antal møbler i skifter	Laveste bygningsevurdering	Mellemste bygningsevurde- ring	Højeste bygningsevurdering	Uden bygningsevurdering	Antal møbeltyper i skifter	Laveste bygningsevurdering	Mellemste bygningsevurdering	Højeste bygningsevurdering	Uden bygningsevurdering
1	3	0	0	4	1	3	0	0	4
2	0	0	0	1	2	0	0	0	1
3	1	0	0	0	3	3	0	1	0
4	3	4	1	0	4	3	6	1	0
5	0	0	1	0	5	3	5	0	2
6	1	1	0	1	6	2	0	2	0
7	3	2	0	0	7	1	1	2	0
8	0	3	1	0	8	0	0	3	0
9	2	1	0	0	9	0	0	0	0
10	0	0	1	0	10	0	0	0	1
11	2	0	1	0	11	0	0	0	0
12	0	0	0	0	12	0	0	0	0
13	0	1	0	0	13	0	0	0	0
14	0	0	1	0	14	0	0	0	0
15	0	0	0	0					
16	0	0	0	0					
17	0	0	0	0					
18	0	0	1	0					
19	0	0	1	0					
20	0	0	1	1					

Figur 8. Skifterne fordelt efter henholdsvis antal møbler og møbeltyper i forhold til bygningernes tre vurderingsgrupper.

matik giver dog ikke grundlag for at foretage en sammenlignende analyse af de enkelte gårdes samlede værdisætning af møbler.

Senge og sengeklæder

Skifter og andre skriftlige kilder fra 1600-tallet giver et lille indblik i forskellige typer sengesteder, som både indbefatter indbyggede alkover med låger og hulsenge med omhæng såvel som løse senge i form af skabssenge (=panelseng),⁶² himmelsenge (også kaldt stolpe- eller stabelsenseng) og standsenge (uden himmel). Skak- eller topsenge med skrå eller tilspidsende himmel forekom sjældent,⁶³ og omtales ikke i skifterne fra Skast Herred. Hertil må der også have været vugger, som ikke omtales i skifterne, enkelte vugger med tværgænger findes bevaret fra perioden.⁶⁴ Nogle af nattens sengesteder havde andre funktioner om dagen. Man kunne sove på bænkerne, enten direkte på fjælen, måske på en bænkedyne,⁶⁵ eller i bænken, som kunne være fyldt med halm. Den halmfyldte bænk omtales i forbindelse med den tyske rejsendes Samuel Kiechels beretninger. Han fortæller, at fremmede gæster lå på jorden eller på bordet, hvis man ville vise dem en særlig ære.⁶⁶ Der har altså ikke i dette hjem været ekstra senge. Foldebænkene, som i Jylland er synonym med slagbænke, kunne slås ud om natten. På Sjælland refererer foldebænken til en møbeltype, hvor ryggen kunne vippes, så bænken vendte den modsatte vej.⁶⁷

'Senge og sengeklæder' følger kategorien 'Møbler' i antal poster (171 poster). Grænsen herimellem kan naturligvis ikke være skarp, da der i sengekategorien også findes møbler, altså løse senge. Som nævnt ovenfor er nagelfast inventar vurderet sammen med bygningen, og dette gælder derfor også alkover, som er den dominerende sengetype. At en stabelsenseng i Gård 16 i skiftet efter Frands Jeßøn (1637) og to panelsenge i Gård 36 i skiftet efter Clauß Clemendßøn (1638) præciseres som vurderet sammen med bygningen understreger værdisætningens sædvane.⁶⁸ Stabelsensengen var netop en løst stående seng, mens panelsensengens status vel var mere flydende og derfor havde behov for præcisering.

Skifterne nævner sjældent sengetypen, vel fordi der almindeligvis er tale om alkover, som dominerer i Jylland (Figur 9).⁶⁹ Skifterne omtaler oftest 'seng' (44), men i enkelte tilfælde også 'panelseng', 'dagelig seng', 'pigenseng' og 'stabel-

62 Skast Herreds tingbog 1637 [532].

63 Uldall 1963, s. 18.

64 Uldall 1963, s. 59.

65 Steensberg 1949, s. 26.

66 Steensberg 1949, s. 12.

67 Steensberg 1949, s. 27.

68 Skast Herreds tingbog 1637 [350], 1638 [625].

69 Steensberg 1949, s. 32.

Senge	Skifter	Poster	Antal	Uden	I alt	Ind. vur.	Min. mk	Mks. mk
Seng	21	44	48	0	48	16	24	192
Seng, daglig	3	4	5	0	5	5	15	48
Stabelseng	2	2	2	0	2	1	4	4
Panel seng m/u tilbeh.	3	3	6	0	6	1	24	24
Pigeseng	1	1	1	0	1	1	36	36
Sengeklæder								
Dyner og puder m/u vår	9	48	74	0	74	2	6	12
Lagen	5	17	29	0	29	2	2,5	3
Sengedækken	1	3	3	0	3	0	-	-
Sengekappe	1	2	2	0	2	0	-	-
Sengeklæde	10	21	27	0	27	5	2,5	15
Sengeklæder	20	20	0	20	20	13	4	120
Sengeomhæng	1	2	5	0	5	0	-	-
Sengetæppe(?)	3	4	8	0	8	0	-	-
I ALT		171			230	46		

Figur 9. Senge og sengeklæder omtalt i antal skifter, antal poster (de kan omtales flere gange i et skifte) samt poster angivet med og uden antal. Summen heraf (I alt) angiver mindste antal, idet poster uden angivelse af antal vurderes som mindst én. Individuelt vurderede (ind. vur.) genstande er angivet med objekttypens mindste (min. mk) og højeste vurdering (mks. mk) omregnet til mark.

seng'. Hertil kommer 'foldebænk' (jf. Møbler). Enkelte omhæng (=spærlagen)⁷⁰ med kapper kan have lukket alkoven, men kan også have været monteret på en himmelseng.

⁷⁰ Olsen 1895, s. 11.

Det er generelt vanskeligt at afklare, hvad posterne dækker. De strækker sig fra den uspecifikke 'seng', som kan være alt fra en fritstående seng uden sengetøj eller sengetøjet i en alkove, til specifikke beskrivelser og værdisætningen af sengens indhold af lagener, puder, dyner etc. Nogle poster angiver forklarende 'seng med tilbehør' eller 'sengeklæder'. 'Seng' og 'sengeklæder' udelukker ofte hinanden, så måske anvendes begrebet for det samme: en opredt seng. Er der både 'seng' og 'sengeklæder' er der nok tale om ekstra sengeudstyr, hvilket da også nævnes eksplicit i nogle skifter.

Skifterne giver i flere tilfælde indblik i sengetøjets enkelte dele og sammensætning, tekstilernes, dynernes og pudernes kvalitet, materialevalg (uld, hør, blår) og til tider også mønstre, og herunder også baggrunden for forskellig værdisætning af sengene. Enkelte poster nævner mønstre (striber eller blomster) og farver (blå, blå-hvid, gul-blå). Skifterne omtaler ikke hængeklæder eller broderet mellemværk på hovedpuder. Igennem de detaljerede skifter kan vi se, at opredningen følger den skik, vi også kender fra skifter i de følgende århundreder med underdyne, en-to lange hovedpuder, små hovedpuder og en overdyne samt under- og overlagen, evt. dækket af et sengeklæde.⁷¹

Værdien af senge og sengeklæder i det enkelte skifte kan sammenlignes på tværs af gårdene (Bilag 6). Det skal dog bemærkes, at flere senge og sengeklæder er undtaget skifte, enten fordi det er den efterlevendes egen seng, eller fordi arvingerne foretager skiftet selv, og værdien kendes derfor ikke. Flere senge er relateret til navngivne personer, enten den døde eller en ægtefælle, og synes at repræsentere mere end blot en økonomisk værdi.⁷²

Sengenes økonomiske og symbolske betydning var høj, og produktionen af sengetøj var tidskrævende, kompliceret og krævede teknisk dygtighed. Værdien kom til udtryk gennem materiale, farver og antal dyner og puder.⁷³ Enkelte senge omtales med fire hovedpuder (en lang hovedpude og tre puder). Sengene er vurderet til henholdsvis 80 mark (Gård 16) og 150 mark (Gård 7), og hører til blandt de højst vurderede. En undersøgelse af inventar på bøndergårde under grevskabet Holsteinborg i 1600-tallet viser tilsvarende, at velhavende bønder havde fire til seks hovedpuder.⁷⁴ I det detaljerede skifte efter Jep Jenßøn i Gård 7 beskrives seks senges placering samt sengeklædernes kvalitet og udseende:⁷⁵

71 Venborg Pedersen 2009, s. 89

72 Venborg Pedersen 2009, s. 92.

73 Venborg Pedersen 2009, s. 99-100; Michelsen 2006, s. 254.

74 Venborg Pedersen 2009, s. 99.

75 Skast Herreds tingbog 1636 [702].

”Noch den beste seng i quistet, som vor først en ny bolsterdyne, en lang hoffuid pude, en offuer dyne aff Olmßdug oc 2 puder aff samme støche mett deriß behøring, 2 høreagaarns lagen met 3 breder i huer lagen, 1 d[r] eyelß seng klede met blaa oc huid, noch 3 støcher omheng til samme seng ocsaa aff blaa oc huid oc 1 blaa kape aff schielertt der thil satt thil sammen for 30 dlr. Noch en anden seng udj samme quist, en dyne oc dechen aff bolster, 2 puder met deris behøring, 2 lagen met 2 breder i huer lagen, en dreyelß seng klede met gull oc blaa, 2 sperlagen oc kape aff gul oc rød thilsammen for 22 dlr. Noch en seng i dørnesh, 2 wadmellß dyner, en bolster dechen, en hoedpude oc 3 puder aff bolster met sin behøring, 2 lagen, 1 seng klede aff adschillig slags giørn satt hilsammen for 25 dlr. Noch en seng i den øster stue, 2 gammel dyner oc 1 dechen, 1 lang hoffuid pude, 2 doen puder med deris behøring, 2 lagen, en ny oc 1 gammel, oc 1 seng klede satt thilhobe for 10 dlr. Noch en seng i køchnitt, der udj wor 2 dyner, 1 seng klede, 1 hoffued pude oc 2 vlden thielde satt tilsammen for 6 dlr. Noch en seng udj suenkammeritt, der udj wor 2 wadmellß dyner, 2 hoffued puder, 2 wllden thielde oc 1 dreilß seng klede sat thilsammen for 6 dlr.”

Beskrivelsen har et fuldt fokus på sengeklæderne, ikke sengenes type. I skiftet nævnes, at sengesteder vurderes sammen med bygningen, så nogle af sengene må have været alkover. I køkkenet omtales en foldebænk og en skive, og i dørnset en foldebænk og en lille kiste. Det er løse møbler, hvorfor de værdisættes særskilt; måske er 'sengene' i disse rum det tilhørende sengetøj, som har ligget i foldebænkene, eller er der tale om ekstra senge? Skiftet står i skarp kontrast til sengenes beskedne værdier i den anden ende af skalaen, som også er sammenfaldende med beskedne skifter og lavt vurderede gårdsbygninger. På Gård 22 vurderes nogle gamle sengeklæder til 6 mark, og på Gård 13 er et sengested og ekstra sengeklæder vurderet til 16 mark.

Bemærk, at de højt vurderede gårdsbygninger igen også har de højeste værdier af senge og sengeklæder, igen med Gård 7 (ikke vurderet), 17 og 19 som højdespringere. Den højest vurderede seng, en 'god seng' vurderet til 192 mark, findes i Gård 17. Gård 4 og Gård 18 (Gruppe 3), Gård 16 og Gård 46 (Gruppe 2) samt Gård 7 (uden værdisætning) er de eneste gårde, hvor de værdifulde hør-lagener omtales.

Bordtøj

Kategorien dækker over 13 forskellige objekttyper (Figur 10) i en række materialer. Enkelte objekttyper omtales kun i metal (tin og sølv), mens andre er af majolika, stentøj og træ. En del bordtøj har næppe haft en værdi, som har gjort

Bordtøj	Skifter	Poster	Antal	Uden	I alt	Ind. vur.	Min. mk	Mks. mk
Bordkrans	3	3	3	0	3	0	-	-
Fad	27	40	109	12	121	5	1,5	3,5
Kande	11	12	5	10	15	1	2	2
Krus	11	16	21	7	28	0	-	-
Molling (metal)	1	1	1	0	1	0	-	-
Ske (metal)	10	16	37	0	37	4	6	40
Skål (metal)	3	3	3	0	3	1	21	21
Stob	4	4	8	0	8	1	40	40
Tallerken	18	19	98	12	110	0	-	-
Tin/messing uspec.	1	1	1	0	1	0	-	-
Flaske (metal)	2	2	2	0	2	1	2	2
Kovsken (metal)	2	3	4	0	4	2	1,5 6 sk	3
Dunk	1	2	4	0	4	0	-	-
I ALT		122			337	15		

Figur 10. Alfabetisk oversigt over bordtøj, omtale i antal skifter, antal poster (de kan omtales flere gange i et skifte) samt poster angivet med antal og uden antal. Summen heraf (I alt) angiver mindste antal, idet poster uden angivelse af antal vurderes som mindst én. Individuelt vurderede (Ind. vur.) genstande er angivet med objekttypens mindste (min. mk) og højeste vurdering (mks. mk) omregnet til mark.

dem interessante for et skifte. Det ses også på det lave antal individuelt vurderede genstande, og at en del af bordtøjet vurderes i grupper, enten sammen med tilsvarende genstande eller genstande fra andre objektgrupper.

De mange *fade* specificeres i flere skifter og oftest som tinfade (20 poster), de få individuelt vurderede fade tilhører også denne materialegruppe. Hertil

kommer 'stenfade' (ti poster), som formodentlig er blådekoreret hollandsk majolika; dette specificeres i et skifte som lister otte blå 'holands' fade.⁷⁶ *Tallerkener* optræder ofte uspecificeret, men der er også her både tallerkener af tin (tre poster) og træ (to poster, her har Gård 17 et bemærkelsesværdigt højt antal på 36 træ-tallerkener). Blandt krus og kopper er der tinkrus (tre poster) og 'stenkrus' (fire), her i betydning af blå stentøj fra Westerwald eller nederlandske majolikakander.⁷⁷ Stentøjskrusene er formodentlig listet på grund af et værdifuldt låg af tin eller sølv. Hertil enkelte *kovsken* i tin. Desuden skal nævnes enkelte *skåle* i sølv og tin, samt *stobe* i både sølv og træ.

Alle de værdisatte *skeer*, med undtagelse af en enkelt stålske, er af sølv, enkelte er forgyldte (Gård 40 og Gård 50). En enkelt post har ekstraordinært mange *skeer*, 11 stk. (Gård 7), fulgt af otte (Gård 50) og fem stk. (Gård 19). Enkelte af *skeerne* har initialer eller årstal. På gård 50 har seks af *skeerne* indgraveret et årstal. Fire af *skeerne* er lige store (3 lod), og anført som to *skeer* med årstallet 1616 og to *skeer* med årstallet 1617. For to forgyldte *skeer*, hver 3,5 lod, som altså i deres størrelse og materiale skilte sig ud fra de mindre sølvskeer anføres ligeledes deres indgraverede årstal, 1611. Denne opmærksomhed på årstal må skyldes andre grunde end identifikation, formodentlig en betydning i relation til slægten og særlige mærkedage. Utvivlsomt har sølvskeer været et synligt og omsætteligt middel til formueanbringelse.

Fade, tallerkener, krus, flasker og stobe har formodentlig stået til skue på en hylde, gerne over højsædet, eller i et kandeskab. En sammenligning mellem gårdenes mere værdifulde bordtøj og vurdering af gårdene viser (Bilag 7), at antallet og udbredelsen af tinfade stiger markant fra den laveste vurderede bygningsgruppe til den højeste. Genstande af sølv hører primært til i Gruppe 3, og det er også her, at der er flest forskellige typer bordtøj i skifterne. Igen viser fordelingen af objekter, at Gård 7 skal regnes til den sidste gruppe. Det voksende antal skifter, som lister bordtøj fra Gruppe 1 (20%), Gruppe 2 (50%) til Gruppe 3 (80%) viser, at værdifuldt bordtøj indgik i gårdenes materielle strategier for placering af økonomisk overskud i værdifulde og spektakulære objekter relateret til tidens madkultur og måltidsformer. Forskellige former for sammenkogte retter med grøntsager og kød, fisk, rugbrød, suppe og grød har karakteriseret gårdens måltider.⁷⁸ Kun enkelte bordkranse i skifterne viser, at det var skik at sætte gryden på bordet. Bordtøj til servering i form af fade og tallerkener er udbredt på tværs af grupperne. Fadene blev brugt til fælles servering. Tallerkener muliggjorde en individuel servering, men kunne også

76 Linaa 2006, s. 39.

77 Linaa 2006, s. 39.

78 Højrup 1964.

fungere som små fade; således er der i samtidige skifter fra slotte og herregårde få tallerkener i forhold til fade.⁷⁹

Diverse indbo

En række forskellige genstande er her kategoriseret som 'Diverse indbo' (Figur 11). Enkelte af posterne findes i en del skifter, men ellers bærer kategorien mere præg af enkeltgenstande. Flere skifter har poster med uspecificerede genstande, og detaljeringsgraden er altså mindre. Langt størstedelen af posterne er grupperede og kan ikke værdisættes individuelt.

Duge forekommer kun i få skifter, de fleste fandtes i Gård 7 og 17. I Gård 7 havde man også skifternes eneste *håndklæder*. Her, som i skifter fra andre sociale miljøer, optræder disse sammen med dugene, og formodentlig er der tale om håndklæder til brug ved håndvask under måltidet.⁸⁰

Hynder omtales i næsten halvdelen af skifterne, hvor der opregnes fra en til 11, en enkelt gang anvendes betegnelsen bænkedyne om to lang hynder. Hynder og bænkedynen hørte altså ikke blot som hævdet til i købstædernes borgerhjem,⁸¹ men fandtes også i bondehjem, som det også er påvist for skifter fra Lyngby på Sjælland i perioden 1669-75.⁸² Luise Skak-Nielsen daterer flamskvævede hynder i gårdshjem fra midten af 1700-tallet, men skifterne fra Skast Herreds viser, at de her kommer mindst 100 år tidligere.⁸³ I store skifter fra herregårde kan man se, at bænkedynen lå på bænken, mens hynderne var 'oprette' og støttede ryggen.⁸⁴ Samme differentiering kan ikke identificeres i skifterne her. Hynderne findes på tværs af de tre grupper af bygningsvurderinger, og må altså have været almindeligt udbredt, men de højeste antal finder vi i de rigeste gårde: Gård 7 og Gård 50: 10 stk. og Gård 17: 11 stk. I Gård 50 var der fire 'flamske' hynder, hvor af to havde rødt klæde og to rødt læder under. Flamskvævede hynder minder i teknik og mønster med figurscener om gobelinvævning.⁸⁵ Også i skifterne fra Lyngby ses flamskvævede hynder hos de mere velhavende bønder.⁸⁶ Desuden var der en sort ru, to gamle gule, en grøn og to andre gamle hynder af en samlet værdi på 48 mark. Den 'ru' hynde kunne være en såkaldt 'flosset' hynde med lang luv, som regel af uld.⁸⁷ Denne type er

79 Troels-Lund bd. 5, s. 170-172.

80 Garde 1961, s. 184-185.

81 Waagepetersen 1980, s. 16.

82 Uldall 1966, s. 35.

83 Skak-Nielsen 2017, s. 14.

84 Troels-Lund 1914 bd. 1, s. 270-271.

85 Uldall 1963, s. 19.

86 Uldall 1966, s. 35.

87 Bork 2002, s. 292.

Diverse indbo	Skifter	Poster	Antal	Uden	I alt	Ind. vurd	Min. mk	Mks. mk
Dug	4	7	12	0	12	0	-	-
Fyrbækken	1	1	1	0	1	0	-	-
Garnvindel	1	1	1	0	1	0	-	-
Hegel	1	1	2	0	2	0	-	-
Hynde	18	24	66	3	69	1	4	4
Håndklæde	1	1	3	0	3	0	-	-
Klæde	5	6	5	1	6	0	-	-
Lyseklemme/stage	9	10	21	0	21	0	-	-
Lås	1	1	1	0	1	0	-	-
Rok	5	5	9	0	9	1	2	2
Skind	2	3	8	0	8	0	-	-
Skinderjern	1	1	1	0	1	0	-	-
Slibesten	1	1	1	0	1	0	-	-
Stige	1	1	1	0	1	1	1	1
Strygejern	1	1	1	0	1	0	-	-
Uld, garn, hør	7	8	0	8	8	0	-	-
Uspec. kobber, tin, messing	3	3	1	2	3	0	-	-
Uspec. "småt indbo"	3	4	0	4	4	0	-	-
Vadsæk	1	1	1	0	1	0	-	-
Opbevaring								
Bing	9	12	13	0	13	10	2	9
Kurv	11	13	9	7	16	1	2	2
Monde	5	6	2	4	6	0	-	-
Standtønde	7	8	9	3	12	0	-	-
Sæk	9	11	25	2	27	1	2	2
Tønde	14	19	17	11	28	0	-	-
I ALT		149			255	15		

Figur 11. Alfabetisk oversigt over diverse genstandstyper, omtale i antal skifter, antal poster (de kan omtales flere gange i et skifte) samt poster angivet med antal og uden antal. Summen heraf (I alt) angiver mindste antal, idet poster uden angivelse af antal vurderes som mindst én. Individuelt vurderede (Ind. vurd.) genstande er angivet med objekttypens mindste (min. mk) og højeste vurdering (mks. mk) omregnet til mark.

forholdsvis værdifuld og den omtalte pude er da også som en af de få vurderet individuelt og til 1 sletdaler (4 mark).

Lyseklemmer og lysestager (i alt 21 stk.) kommer overvejende fra rige gårde, over halvdelen defineres som messinglysestager (i alt 12 stk.).

Der optræder desuden en række forskellige beholdere til forskellige former for opbevaring (ud over madkurv og salttønde allerede behandlet under Køkkeninventar). I enkelte tilfælde omtales deres formål til opbevaring af kål og korn, sidstnævnte som kurve, sække og monder.

Private genstande

Personlige genstande i form af dragter og tilbehør i sølv og guld (knapper, maler, bæltter, ringe) vil ikke blive gennemgået nærmere, da fokus her er på inventar og interiører. En undtagelse er dog tre genstandstyper, som må formodes at have indtaget en prominent placering i huset.

Bøsser og kårder omtales i seks skifter, heraf begge våben i to skifter (Gård 16 og Gård 49) vurderet samlet til henholdsvis 6 mark og 8 mark. Mon ikke de har hængt synligt i stuen?

Bøger omtales kun i to skifter, og det må skyldes, at de som private genstande blev undtaget skifte.⁸⁸ Den dansksprogede bønne- og andagtslitteratur vokser betragteligt i første halvdel af 1600-tallet, som var en periode stærkt præget af luthersk ortodoksi. Styrkelsen af det kristne og gudfrygtige hushold var helt central for perioden, og et vigtigt middel for husfaderen blev katekismen, biblen og opbyggelig litteratur.⁸⁹

Bohavets fordeling i rum

Ser man nærmere på det inventar, som nævnes relateret til rum, er det overvejende senge (23), skabe (ni), skiver (ni), kister (syv) og enkelte andre møbler som et kandeskab, en bænkekiste, et underbord med skab, en foldebænk og en skammel; altså langt overvejende stort og relativt værdifuldt indbo. Blandt de listede møbler findes oftest skabe i stuen og senge i lillestuen og kvisten, men ellers ses senge og kister i næsten alle rum. Inventar på loftet falder lidt ud i forhold til det øvrige. Der er her tale om forskellige typer inventar beregnet til opbevaring.

En tredjedel af skifterne i analysen lister et eller flere stykker bohav i relation til et navngivet rum, oftest til stuen, lillestuen eller loftet (Figur 12). Ni skifter omtaler kun ét rum. De giver derfor hverken et tydeligt indblik i rummenes indretning, antal eller disponering, men er i dag primært en kilde til

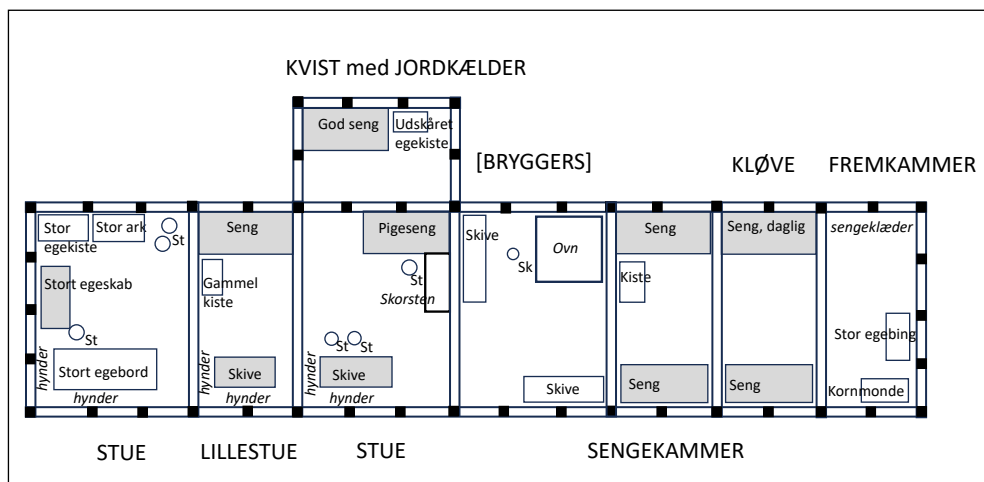
88 Appel 2001, s. 818.

89 Appel 2000.

Gård_ID	Stue	Lillestue	Loft	Kvist	Køkken	Kælder	Dørnset	Østerstue	Storstue	Kleve	Udskud	Sengekammer	Fremkammer	Herberg	Poster relateret til rum
4	-	1	3	-	-	1	-	-	3	-	-	-	-	-	8/4
7	-	-	1	17	7	2	10	8	-	-	-	-	-	-	35/6
15	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1/1
16	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1/1
17	3	2	-	1	-	-	-	-	-	2	-	1	1	-	10/6
19	3	-	-	3	2	-	-	-	-	-	1	-	-	1	10/5
27	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1/1
28	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1/1
30	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4/2
40	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1/1
42	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1/1
46	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1/1
47	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2/1
50	4	4	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9/3
51	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1/1
	8/16	7/12	5/8	3/21	2/9	2/3	1/10	1/8	1/3	1/2	1/1	1/1	1/1	1/1	

Figur 12. Oversigt over skifter med omtale af rum (35) og antal poster (96) med ét eller flere stykker bohøve.

rummenes benævnelse. Gårdene 7, 17 og 19, som ligger i gruppen af omfattende skifter og høj værdiansættelse på gårdens bygninger, er også de gårde, hvor vi får den mest fyldige omtale af rum og dermed også et indblik i de mere komplekse planløsninger, som var på de større gårde.

Figur 13. Rekonstruktion af salshusets planløsning og fordeling af udvalgt inventar på baggrund af skifte efter Marin Toniβis 1637. Rummenes størrelse og rækkefølge er ukendt. Udvalgt inventar: senge (indbyggede alkover/løse), borde (skive), skab, kister (ark, bing, monde), små og store stole (st) og en skammel (sk). Møbler, som i skiftet henføres til et rum, er markeret grå. Med kursiv er markeret tekstil, som indirekte angiver inventar: sengeklæder i fremkammer må være opbevaret i en kiste eller seng, hynder angiver tilstedeværelse af bænke. Planløsning tager udgangspunkt i rekonstruktion af Hans Henrik Engqvist i Vensild 2004, fig. 31a.

På baggrund af skiftet efter Marin Toniβis, Gård 17 gives her et forslag til salshusets planløsning og indretning (Figur 13). Bygningen er på 17 fag, og af rum omtales stue, lillestue, kvist med kælder, sengekammer, kløve og fremkammer. Bygningen beskrives med ovn og skorsten, så der må også have været et bryggers. Gården ligger i det, som på baggrund af ildstedsforhold kendt fra yngre bygninger betegnes det vestjyske kaminområde.⁹⁰ Betegnelsen skorsten bruges både om en skorsten op gennem taget og et ildsted af kamintypen, som har fungeret som kombineret varme- og lyskilde i en stue og et madlavningsildsted. Selv om vi ikke kender ildstedforholdene fra skiftets tid, foreslås her placering af et kaminildsted i stuen med skorsten over. Rummenes størrelse (antal fag) og deres indbyrdes rækkefølge kendes ikke. I rekonstruktionen er der taget udgangspunkt i et forslag til rekonstruktion af planløsningen foretaget af Hans Henrik Engqvist; her foreslås stue efterfulgt af lillestue, endnu en

90 Vensild 2004, s. 104-105.

stue, sengekammer, kløve og fremkammer samt en kvist på to fag med jordkælder nord for stuen.⁹¹ I nærværende rekonstruktion er rummenes antal og rækkefølge fulgt, men der er også indføjet et bryggers. Det fremgår heller ikke af skiftet, at der er tale om to stuer, men i 1651 omtales en gård med både stor stue, lille stue og stue.⁹² Formodentlig har salshuset været orienteret øst-vest med vinduer mod syd. Her har der stået borde og bænke. Sidstnævnte har været faste og indbygget i huset og omtales derfor ikke i skiftet, men de kan identificeres gennem omtale af en del hynder. Senge har stået langs nordvæggen, sandsynligvis som alkover. Med to senge i kammer og kløve kan den ene være en løs seng, enten placeret langs skillevæggen eller mod syd, således der stadig kan komme dagslys ind i rummet. Omtalte sengeklæder i fremkammeret er formodentlig ekstra, ellers ville man forvente, at der var nævnt en seng som i bygningens øvrige rum.⁹³

Vensild har på baggrund af udvalgte møbeltyper i Skast Herreds tingbøger for perioden 1636-1760 undersøgt deres fordeling på rum over tid (1636-60, 1661-1720, 1720-60). For perioden 1636-1660 sammenfatter Vensild følgende:⁹⁴ I *stuen*, som er periodens mest omtalte rum, nævnes oftest senge, borde og skabe, enkelte gange også kande- og mælkeskabe, hvilket styrker en tolkning af rummet i perioden med spise- og opholdsfunktion. Enkelte omtaler af bæk og panel langs vinduesvæggen og ved en gavlvæg antyder, at vi også på det tidspunkt har den fra senere tid kendte bord- og bænkeopstilling langs vinduesvæggen (i syd). I *lillestuen* nævnes ofte senge, dernæst borde og enkelte stole og kister, hvilket Vensild forslår som udtryk for en overvejende sovefunktion i rummet. Lillestuen kan være identisk med *dørnset*, da de to betegnelser sjældent optræder samtidigt. Den optræder oftere sammen med storstuen, og i nogle tilfælde kan de muligvis være identiske. *Storstuen* er primært til opbevaring og gæsterum, og det omtales med seng, bord, bænke, skabe og kister. *Kløven/kleven* var et opbevaringsrum afdelt fra storstuen. *Kælderen* var beregnet til soverum (i øvrigt i samme plan som husets øvrige rum). I de få omtaler af *herberger* og *udskud* var der gerne senge, så de har også haft sovefunktion. *Kviste* blev tilbygget på en eller begge sider af salshuset, og en del havde underliggende kælder. Et udstyr med både seng, bord, bæk, stole og skab, evt. med panel på væggene viser, at de blev brugt som ekstra stuerum eller som aftægtsbolig. *Køkkenet* omtales sjældent, og stuen er på dette tidspunkt stadig det almindelige område for madlavning. *Bryggers* omtales også sjældent, men med

91 Skast Herreds tingbog 1637 [373], rekonstruktion af planløsning i Vensild 2004, fig. 31a, s. 117.

92 Vensild 2004, s. 119.

93 Vensild 2004, s. 117, tolker dette som placeringen af endnu en seng.

94 Vensild 2004, s. 116-126.

de mange ovne, bryggekedler og bageredskaber, der nævnes, må det antages, at der har været langt flere bryggersrum.

For senmiddelalderlige inventarer fra England, som også kun i begrænset omfang angiver placering i rum, er det foreslået, at det relativt begrænsede bohavet og få rum overflødiggjorde rumangivelser; der var en fælles forståelse af hvilket arbejde, der blev gjort hvor, og hvor man kunne finde bestemte typer af genstande.⁹⁵ I modsætning hertil er bohavet i skifter fra 1700-1800-tallet generelt refereret til og registreret rum for rum.⁹⁶

På grund af skifternes karakter er det vanskeligt at identificere graden af rummenes multifunktionalitet. Nogle objekter, man i dag vil forstå som tilhørende stalden og laden, kan have været placeret mere sikkert i salshuset, eksempelvis mindre redskaber af jern, som har repræsenteret en værdi. Blanding af inventar med forskellige funktioner i samme rum kendes både fra ældre udenlandske⁹⁷ og yngre skifter og inventarer. I Store Valbys gårde listes i 1700-tallet både gravespade, rudehynde, høstreb og høtyv i stegers.⁹⁸ Gården var både et arbejdssted og et hjem, og funktionsopdelingerne mere diffuse end senere. Således bliver soveværelser først udbredte på landet godt op i 1800-tallet.⁹⁹

Diskussion af bohavet som udtryk for materiel strategi

Bondens gård var udstyret med et bohavet, som i sin sammensætning og placering i salshuset var genkendeligt for samtidens landbosamfund. Skiftet efter Marin Hanßkøen opsummerer de centrale typer bohavet: 'Alle sengekleder ... nock kister, schiffuer, schrine, kielle, kare og hueß andet bocschab, som fandis.'¹⁰⁰ Marins salshus tilhørte gruppen af lavest vurderede bygninger, og værdien af indboet var beskedent, 20 mark. Henrik Appel har påvist, at bohavet i Skast Herred gennemsnitligt udgjorde 40% af gårdens samlede værdi. Resten lå i produktionsapparatet i form af kreaturer, afgrøder og bygninger. Overskud blev investeret i udlån og bohavet i form af synlige statussymboler.¹⁰¹

Intern og ekstern kommunikation

Bohavet havde en praktisk funktion, men var samtidigt en vigtig markør af tilhørsforholdet til og placering i lokalsamfundet. Gennem bohavet kommunikerede man økonomisk og socialt overskud, og den lokale, fælles reference-

95 Briggs et al. 2019, s. 160.

96 Bork 2002, s. 281.

97 Dyer 2013, 22; Baatsen, Blondé og De Groot 2014, s. 174.

98 Steensberg og Østergaard Christensen 1974, 199, s. 224.

99 Venborg Pedersen, s. 103.

100 Skast Herreds tingbog 1638 [547].

101 Appel 1999, s. 118-119.

ramme for hvad, der var attraktivt at eje, viste gårdens formåenhed.¹⁰² Kvaliteten af opredte senge, komfortable hynder på bænken, et veludstyret køkken med diverse metalkar samt fade og kander i forskellige materialer placeret synligt i skabe og på hylder kommunikerede tydeligt ejernes placering i hierarkiet af små, mellemstore og store bønder.

Da skifterne kun i mindre omfang relaterer indboet til rum, er det ikke muligt at komme nærmere på hverken bohavets potentielle markering af og inddeling i hierarkiske sfærer i rummene, eller at identificere de områder i boligen, hvor gæster ville blive præsenteret for bestemte typer af bohav. På særligt de store gårde med mange rum har nogle kun været tilgængelige for gæster ved særlige lejligheder. Muligheden for at differentiere mellem gæsterne gennem adgang til rum samt placering og beværtning ved bordet spillede en rolle i den gensidige anerkendelse af status mellem vært og gæst, og blev blandt andet understreget ved anvendelse af forskellige materialekategorier af fade, kander, bægre og bestik.

Bohavet medvirkede også til at markere et hierarki internt i husstanden.¹⁰³ Det markeres ikke tydeligere end i skiftet efter den formuende Jep Jenβøn, hvor gårdens seks senge beskrives i forhold til rumplacering, kvalitet og udseende. Den bedste seng findes i kvisten opredt med bolsterdyner, hørlagener, udsmykket med sengeklæde og omhæng med striber i blå (180 mark). I samme rum står desuden en seng udsmykket med sengeklæde og omhæng med striber i gult og blå samt gult og rødt (132 mark). Herefter listes en seng i dørn (150 mark), her også med et sengeklæde, men i 'adschillig slags giørn satt hilsammen'. Mindre værdifulde er en seng i øster stue (60 mark), køkkenet (36 mark) og karlekammeret (36 mark). Hierarkiet blev udtrykt, set og mærket på egen krop, fra mønstervævede tekstiler og bløde hørlagener til grovere kvaliteter i vadmel, uld og drejl. Selv om skifterne kun i meget begrænset udstrækning tydeliggør hierarkiet i husholdningen, er det ikke svært mellem linjerne at se tyende og mindre børn sovende i køkkenets eller stuens bæk med udsigt til husfaderens og husmoderens velopredte seng, ligesom husbonds placering ved bordendebæk og vråskab og fordelingen af siddende og stående personer omkring spisebordet dagligt repeterede hierarki og orden i husholdet og mellem kønnene.

Materiel strategi

Gårdens overskud i både kontanter og tid blev investeret i en række forskellige objektgrupper. Et gennemsnit af mindst og højest vurderede enkeltobjekter viser, at sengene gennemsnitligt repræsenterede den højeste værdi, fulgt af

102 Michelsen, 2006, s. 251.

103 Venborg Mikkelsen 2003.

	Poster	I alt	Ind. vurd.	Min. gnsn. mk	Mks. gnsn. mk
Køkkeninventar	435	588	85	3,9	21,0
Møbler	252	314	80	8,0	24,1
Senge	171	222	46	13,1	50,4
Bordtøj	122	337	15	10,6	15,9
Diverse	149	255	15	2,1	20,0

Figur 14. Oversigt over udvalgte grupper af bohaver i salshuset. I gennemsnitsberegningen er udeladt enkelt poster under 1 mark.

møbler og køkkeninventar (Figur 14). I alle objektgrupper findes enkelte genstande, som skiller sig ud med en ekstraordinær høj værdi.

Mønstre i bohavet i forhold til særligt antal, materialer og objekttyper er i analysen blevet holdt op imod værdisætningen af gårdenes bygninger. Værdisætningen er opdelt i tre grupper, som, med enkelte undtagelser, gennem analysen har vist sig at være sammenfaldende med variationer i bohavet. Disse variationer tolkes som materielle strategier. 15 skifter falder i gruppen af lavest vurderede bygninger (Gruppe 1), 12 skifter i mellemgruppen (Gruppe 2), og ni skifter i gruppen af højest vurderede bygninger (Gruppe 3), otte skifter er uden vurdering (U). Forskellen viser sig især i antal og typer af metalkar, tilstedevær af bestemte typer af bordtøj, særligt i tin og sølv, sengenes kvalitet samt i mindre omfang i forhold til antal møbler og møbeltyper.

I *Gruppe 1* har skifterne kun få metalkar i køkkenet. Standard er en kedel, som kan suppleres med en stål gryde eller bryggekedel. Højeste antal listede møbler er 11 med en variation op til syv forskellige møbeltyper. De lavest vurderede senge findes i denne gruppe. Kun to skifter lister bordtøj af tin og sølv, henholdsvis to tinfade og et tinfad og en sølvske. Sidstnævnte er Gård 28, som adskiller sig fra de andre gårde i denne gruppe ved en høj vurdering af senge og tilstedevær af sølv samt flere fader af hollandsk majolika; bohavet er altså rigere end bygningernes værdi indikerer og modsvarer skifter i *Gruppe 2*.

I *Gruppe 2* ses hyppigst to metalkar, men der er en stor variation i gruppen, op til syv kar. Antal listede møbler og kombination af møbeltyper er sammenfaldende med *gruppe 1*, henholdsvis ni møbler og syv møbeltyper, og det er altså ikke inden for denne objektkategori, at man har forsøgt at distancere sig fra de mindste/fattigste gårde. Blandt bordtøjet ser man i denne gruppe flere skifter med fader af hollandsk majolika og et tydeligt indslag af bordtøj af tin, men sølv er stadig usædvanligt og listes med to skeer i blot to skifter.

I *Gruppe 3* ses enkelte skifter med kun en-tre metalkar, men ellers er omfanget markant anderledes, fra fem til 14 stk. Det er også kun i denne gruppe, med undtagelse af to skifter i *Gruppe 2*, at vi finder kobbergryder. Utvivlsomt er de mange kar udtryk for en formueanbringelse, som vi kender tilsvarende fra senmiddelalderen.¹⁰⁴ Både i antal og i materiale har objekter til køkkenområdet og fødevarerproduktion skilt sig ud fra de øvrige gårde, og kobbergrydernes særlige farve har visuelt understreget dette. Lidt under halvdelen af skifterne i denne gruppe har et antal møbler, 14-20 stk., som skiller sig ud fra de øvrige gårde; her kan særligt stole bringe antallet op, og det er også her, der ses flest kister, selv om forskellen til de to andre grupper ikke er markant. De højst vurderede senge findes i denne gruppe. Detaljeringsniveauet varierer meget i værdisætningen af sengene, fra en samlet værdi til beskrivelsen af den enkelte del; hørlagner nævnes kun i skifter fra *Gruppe 2* og *3*. Også i denne gruppe ses, som i *Gruppe 2*, fade af hollandsk majolika. Bordtøj af tin er nu udbredt og i stort antal, op til 16 objekter (særligt fade og tallerkener), og sølv (særligt skeer), listes i næsten alle skifter. Eksklusivt for denne gruppe er enkelte forgyldte skeer og sølvstobe. De rige gårde i herredet følger en udbredt opsparingsstrategi i både rurale og urbane miljøer; fra Sverige kendes bøndergårde med op til 50 sølvskeer, mens guldskeer var sjældne, selv i tidens fyrstemiljøer.¹⁰⁵ De højst vurderede genstande findes i *Gård 17* med en bryggerkedel til 162 mark og en seng til 192 mark. *Gård 11*'s inventar er fattigt i forhold til bygningsvurderingen, kun de mest nødvendige ting er til stede, og alt er af lav værdi; er det eksempel på en gård, hvor en del af inventaret er solgt fra i en nedgangsperiode? Blandt skifter, hvor der ikke angives bygningsvurdering, markerer *Gård 7* sig markant i materiel rigdom, og den må utvivlsomt tilhøre *Gruppe 3*. I skiftet listes blandt andet 15 tinfade, 11 sølvskeer, to sølvstobe og en sølvskål.

Afslutning

Bøndernes materielle strategier til placering af gårdens overskud i værdifuldt bohav viser sig både som overskud af tid, som gårdens kvinder kunne omsætte til produktion af værdifulde tekstiler, såvel som overskud i naturalier eller penge, som blandt andet blev brugt til indkøb af diverse håndværkerprodukter og kramvarer i købstæder og på markeder.

I nærværende analyse fokuseres på variationer og mønstre i bohavet, som ikke tidligere er analyseret på dette detaljeringsniveau for skifter fra 1600-tallets første halvdel. Analysen viser et overordnet sammenfald mellem bygnin-

104 Poulsen 2004, s. 54.

105 Troels-Lund 1914 bd. 5, s. 162.

gernes og indboets vurdering. Selv om dele af bohavet har været undtaget skifte, og skiftet på andre måder ikke skulle give et fuldt indblik i hele bohavet, så viser mønstre i bohavets sammensætning stadig et sammenfald med bygningernes værdi. Selv om nogle objektgrupper skulle være undgået det enkelte skifte, så indeholder det stadig karakteristika inden for andre. Skifterne har således vist sig at være anvendelig til mikrostudier af 1600-tallets materielle strategier.

I fremtidigt arbejde kunne det være interessant at holde analysen af indbo op mod skifternes poster med ind- og udgæld, som for nogle gårde er omfattende, og derved kan være en vægtig balancering i forståelsen af indboets ud-sagnskraft. Desuden vil det være værdifuldt at sammenligne resultaterne med en tilsvarende analyse af den samtidige skifteprotokol for Smørum-Lille Herred, for herigennem at kunne identificere mulige regionale variationer i formueanbringelse og statusobjekter. Der er her tale om to regioner med forskellig ressourceudnyttelse og netværk, som kan have givet sig udslag i forskellige økonomiske og sociale strategier for investering i bohave.

Kilder

Bondeskifter fra Smørum og Lille herred 1644-48. J.H. Andersen (udg.) København: Landbohistorisk Selskab. 1964

Skast Herreds Tingbog 1636-1640. Rasmussen, P. (udg.). København: Udvalget for Udgivelse af kilder til landbefolkningens historie. 1955-1966.

Skast Herreds Tingbøger 1636-1640. Registre. Prange, K., Rosenberg Rasmussen, AA. og Rasmussen, P. København: Landbohistorisk selskab. 1969.

Kalkars Ordbog. <https://kalkarsordbog.dk>

Moths Ordbog. <https://mothsordbog.dk/>

ODS = Ordbog over det danske Sprog. <https://ordnet.dk/ods>

Litteratur

Appel, C., 2000: ”Når du sår di korn i jorden, da betænk’. En undersøgelse af sammenhængen mellem kristendom og dagligliv i landsbypræsten Christen Christensens Ferrings opbyggelsesbøger 1627-41.” I: C. Bjørn og B. Fonnesbech-Wulff (red.). *Mark og menneske. Studier i Danmarks historie 1500-1800. Skippershoved.* Forlaget Skippershoved og Landbohistorisk Selskab, s. 233-250.

Appel, C., 2001: *Læsning og bogmarked i 1600-tallets Danmark.* København: Museum Tusulanums Forlag, Det Kongelige Bibliotek.

Appel, H.H., 1999: *Tinget, magten og æren. Studier i sociale processer og magt-relationer i et jysk bondesamfund i 1600-tallet.* Odense: Odense Universitetsforlag.

- Baatsen, I., Blondé, B. og De Groot, J., 2014: "The kitchen between representation and everyday experience. The case of sixteenth-century Antwerp." I: *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek (NKJ) / Netherlands Yearbook for History of Art 64*, s. 162-185.
- Bork, M.T.H., 2002: "Materielle statussymboler hos sjællandske bønder i 1700-tallets første halvdel." I: *Fortid og Nutid* december 2002, s. 278-297.
- Briggs, C., Forward, A., Jervis, B. og Tompkins, M., 2019: "People, possessions and domestic space in late medieval escheators' records." I: *Journal of Medieval history* 45:2, s. 145-161.
- Dragsbo, P., 2006: "Kister og samlere: slesvigsk renæssanceinventar – og dets genopdagelse." I: *Sønderjysk månedsskrift* 2006:3, s. 115-121.
- Dyer, C., 2013: "Living in peasant houses in late medieval England". I: *Verucular Architecture* 44, s. 19-27.
- Evans, A.B., 2008: "Enlivering the Archive: Glimpsing Embodied Consumption Practices in Probate Inventories of Household Possessions." I: *Historical Geography* 36, s. 40-72.
- Garde, G., 1961: *Danske silkebroderede lærredsduge fra 16. og 17. århundrede*. København: Dansk Videnskabs Forlag A/S
- Højrup, O., 1964: *Landbokvinden. Rok og kærne. Groubrød og vadmæl*. København: G.E.C. Gads Forlag.
- Liebrott, N.-K., 1975: *Kister og skabe*. København: Nationalmuseet.
- Linna, J., 2006: *Keramik, kultur og kontakter. Køkken og bordtøjets brug og betydning i Jylland 1350-1650. Højbjerg*: Jysk Arkæologisk Selskab.
- Michelsen, E., 2006: "Europa i bondens stue." I: *Fortid og Nutid (december)*, s. 243-268.
- Murhem, S., Karlsson, L., Nilsson, R. og Ulväng, G., 2019: "Underevaluation in probate inventories probate inventory values and auction protocol market prices in eighteenth and nineteenth century Sweden." I: *History of retailing and consumption* 2019, 5(2), s. 87-110.
- Olsen, B., 1895: "Sengekamre og senge." I: *Tidsskrift for Kunstindustri, særtryk*, s. 1-33.
- Poulsen, B., 2004: "Trade and consumption among late medieval and early modern Danish peasants." I: *Scandinavian Economic History Review*, 52:1, s. 52-68.
- Roesdahl, E., 2003: "Møbler og indretning." I: Roesdahl, E. (red.). *Bolig og familie i Danmarks middelalder*. Jysk Arkæologisk Selskab. Højbjerg, s. 223-46.
- Rosén, C., 2001: "Arkeologi i arkiven – bouppteckningar och jordfynd från en halländsk by ca 175+-1850." I: Andrén, A. og Wienberg, J. (red.). *Från stad till land. En medeltidsarkeologisk resa tillägnad Hans Andersson*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, s. 105-112.

- Skak-Nielsen, L., 2017: *Det påklædte hjem – tekstiler og boligkultur gennem 300 år*. Forlaget Historismus.
- Steensberg, A., 1949: *Danske bondemøbler*. København: Alfr. G. Hassings Forlag.
- Steensberg, A. og Østergaard Christensen, J.L., 1974: *Store Valby. Historisk-arkæologisk undersøgelse af en nedlagt landsby på Sjælland* 8, 1, 1-3. København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.
- Svart Kristiansen, M., 2005: "Bygninger." I: M. Svart Kristiansen (red.). *Tårnby. Gård og landsby gennem 1000 år*. Højbjerg: Jysk Arkæologisk Selskab, s. 163-189.
- Troels-Lund, T.F., 1914: *Dagligt Liv I Norden i det sekstende Århundrede* 4. (udg.). Haslev: Nordisk Bogproduktion.
- Uldall, K., 1963: *Dansk Folkekunst. Billeder med indledende tekst*. København: Thaning & Appels Forlag.
- Uldall, K., 1966: "Hvad Lyngby sognefolk ejede. Fra dødsboskifter 1669-75." I: *Lyngbybogen*, s. 28-82.
- Venborg Pedersen, M., 2003: "Material Culture. A Source Material to Everyday Life in Early Modern Eiderstedt, Schleswig." I: *Kieler Blätter zu Volkskunde* 35, s. 89-104.
- Venborg Pedersen, M., 2009: *I søvnens favn. Om søvn og sovevaner på landet 1600-1850*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Vensild, H., 2004: *Bondegårde i Skast Herred 1636-1760. Deres byggemåde og indretning*. Kerteminde: Landbohistorisk Selskab og Historisk Samfund for Ribe Amt.
- Venø, E., 1985: "Bondeskifter i Skast herred 1636-49." I: Aa. Andersen, P. Ingesman og E. Ulsig (red.), *Festskrift til Troels Dahlerup på 60-årsdagen den 3. december 1985*. Århus: Arusia – Historiske skrifter, s. 361-373.
- Waagepetersen, C., 1980: *Danske Møbler før 1848. Typerne i billeder*. København: Forum.
- Zangerberg, H., 1925: *Danske Bøndergaarde. Grundplaner og konstruktioner*. Udg. Henrik Ingemann (genoptryk 1982). København: Foreningen Danmarks Folkeminder.
- Zangerberg, H., 1927: "Hardsyssels gamle gaarde og huse." I: *Vestjylland. Hardsyssel. Turistforeningen for Danmark. Aarbog*, s. 150-170.
- Zangerberg, H., 1930: "Gammel Byggeskik." I: *Skivebogen. Historisk Aarbog for Skive og Omegn, bd. 22*, s. 1-36.

Summary

Peasants' household effects and material strategies. An analysis of probate inventories in Skast Herred's thing-books 1636–1640

This article examines the household effects listed in the oldest preserved probate inventories, for 1636 to 1640, recorded in Skast Herred's thing-books (1636–1760). It focuses on variations in, and patterns of household effects in forty-four probates, which have not yet been analysed at this level of detail. Valuations and interiors are identified and discussed, based on a discussion of the probate process, and various object types. Variations coincide with the valuation of the buildings and are interpreted as material strategies for investing a farm's surplus in representative and symbolic prestige objects. The differences are especially apparent in the number and types of metal vessels, the presence of certain types of tableware (especially pewter and silver), the quality of the beds and, to a lesser extent, in the quantity and type of furniture. The inventories from farms with the lowest-valuated buildings note only a few metal vessels, up to seven different furniture types, the lowest-rated beds. Only two of these probates contained just a few pieces of pewter and silver tableware. Inventories from farms with medium-valuated buildings have up to seven metal vessels, whereas the quantity and the combination of furniture types coincide with the inventories of farms with the lowest-valuated buildings. Amongst the tableware, one finds dishes of Dutch majolica and a distinct presence of pewter tableware, but silver is still unusual. In inventories related to farms with the most highly-valuated buildings, metal vessels are plentiful, ranging from five to fourteen pieces. Except for two inventories in the middle group, it is also in this group only that we find copper vessels. Some mention many pieces of furniture, between fourteen to twenty. Here, pewter tableware is usual and plentiful, especially dishes and plates, and silver spoons are listed in almost all the inventories. Exclusive to this group are a few gilded spoons and silver jugs. Undoubtedly, the many metal vessels and pieces of silver tableware were a highly marketable investment of wealth. The household effects communicated economic and social advantages, and the local, shared frame of reference for what it was attractive to own demonstrated a farm's wealth and capacity.

Forfatterpræsentation

Mette Svart Kristiansen, født 1966, er lektor i historisk arkæologi ved Aarhus Universitet. Hun er cand.mag. i middelalderarkæologi med sidefag i forhistorisk arkæologi (AU 1996) og ph.d. i middelalder- og renæssancearkæologi (AU 2007). Hun har en særlig interesse i middelalderens og nyere tids bebyggelser, bygnings- og boligkultur på landet og de mennesker, som havde en hverdag her. Aktuelt arbejder hun blandt andet med senmiddelalderens og nyere tids markedspladser og tingsteder på landet.

Bilag 1

Overblik over 44 skifter fra Skast Herreds tingbog 1636-1640. Skifter uden nogen omtale af inventar er udeladt (Gård 2, 10, 23, 24, 26, 29, 37). Med fed markeret første skifte i det pågældende år.

Gård_ID	Kilde	Kilde-nummer	Skifte efter	Sted
3	Skast Herreds tingbog 1636	[89]	Hanß Chriseßøn	Weldbeck
4	Skast Herreds tingbog 1636	[102]	Hanß Jenßøn	Gamelby
5	Skast Herreds tingbog 1636	[315]	Ingeborg Pederßs	Faaborg
6	Skast Herreds tingbog 1636	[532]	Søren Pederßøn	Westerp
7	Skast Herreds tingbog 1636	[702]	Jep Jenßøn	Faaborg
8	Skast Herreds tingbog 1636	[704]	Marin Nielsdatter	Roesthyue
9	Skast Herreds tingbog 1637	[23]	Johane Ibs	Orre
11	Skast Herreds tingbog 1637	[112]	Hanß Jepßøn	Auttrup
12	Skast Herreds tingbog 1637	[123]	Jacob Hanßøn	Nebel
13	Skast Herreds tingbog 1637	[181]	Christen Pederßøn	Nerßbiere
14	Skast Herreds tingbog 1637	[270]	Michel Espenßøn	Horsterup
15	Skast Herreds tingbog 1637	[320]	Peder Hanßøn	Tiereborg
16	Skast Herreds tingbog 1637	[350]	Frands Jeßøn	Tude
17	Skast Herreds tingbog 1637	[373]	Marin Tonißis	Tjæreborg
18	Skast Herreds tingbog 1637	[535]	Peder Grumßøn	Fuorum
19	Skast Herreds tingbog 1637	[605]	Marin Christensdatter	Sønderriß
20	Skast Herreds tingbog 1637	[745]	Jens Hanßøn	Brøndom
21	Skast Herreds tingbog 1637	[888]	Jennß Nißøn	Wong
22	Skast Herreds tingbog 1637	[889]	Jens Olluffßøn	Nerßberg
25	Skast Herreds tingbog 1638	[105]	Anne Jenschon	Schadst
27	Skast Herreds tingbog 1638	[150]	Oluff Frandtzenß	Tiereborg
28	Skast Herreds tingbog 1638	[151]	Niels Hanßøn og hustru	Foerdomlund
30	Skast Herreds tingbog 1638	[416]	Søren Siuarttßøn	Jernn
31	Skast Herreds tingbog 1638	[425]	Karen Tamißdatter	Rousthiue
32	Skast Herreds tingbog 1638	[452]	Mads Jepßøn	Biltoft
33	Skast Herreds tingbog 1638	[473]	Peder Anderßøn	Ome
34	Skast Herreds tingbog 1638	[547]	Marin Hanßkøen	Tobil

Bilag 1 – fortsat

Gård_ID	Kilde	Kilde-nummer	Skifte efter	Sted
35	Skast Herreds tingbog 1638	[554]	Peder Hanbøn	Guldager
36	Skast Herreds tingbog 1638	[625]	Clauß Clemendbøn	Rouest
38	Skast Herreds tingbog 1638	[636]	Niß Adtzerbøn	Quaglund
39	Skast Herreds tingbog 1639	[121]	Hanß Jepbøn	Heßelhod
40	Skast Herreds tingbog 1639	[122]	Christen Christenbøn	Giesing
41	Skast Herreds tingbog 1639	[200]	Søren Jenbøn	Hjørkier
42	Skast Herreds tingbog 1639	[447]	Johane Niskun	Tiereborg
43	Skast Herreds tingbog 1639	[490]	Jenß Hanbøn	Hierting
44	Skast Herreds tingbog 1639	[491]	Benedett Perbøn	Tobil
46	Skast Herreds tingbog 1640	[28]	Mourids Perbøn	Alblef
47	Skast Herreds tingbog 1640	[42]	Søren Christensbøn	Slebåger
48	Skast Herreds tingbog 1640	[85]	Clemend Lauserben	Kraffuens
49	Skast Herreds tingbog 1640	[126]	Karin Jensdatter	Tobil
50	Skast Herreds tingbog 1640	[143]	Niels Olluffßen	Tiereborg
51	Skast Herreds tingbog 1640	[503]	Søren Nißen	Schadst
52	Skast Herreds tingbog 1640	[508]	Peder Lauerben	Debel
53	Skast Herreds tingbog 1640	[662]	Hanß Jepßen	Tiereborg

Bilag 2

Antal poster i skiftet sammenlignet med stuehusets størrelse og værdi; nogle skifter angiver bygningernes værdi samlet. Grå: Gruppe 1, de lavest vurderede stuehuse (<100 mk); Blå: Gruppe 3, de højest vurderede stuehuse (≥200 mk) og gårde (≥400 mk).

Gård_ID	Poster med bohave	Stuehusets fag	Stuehusets værdi	Omregnet til mark	Bygningernes værdi	Omregnet til mark
33	1	-	-		-	
3	2	-	-		-	
48	2	-	-		-	
21	4	-	-		-	
39	5	-	-		-	
34	7	13	13 dlr	78	-	
36	9	17	15 sldlr	60	-	
43	10	-	-		14 sldlr	56
20	12	-	-		12 sldlr	48
25	13	-	-			
35	13	-	-		12 sldlr	48
38	13	19	34 sldlr 1 mk	137	-	
12	14	-	-		-	
11	15	13	50 sldlr	200	-	
44	15	-	-		24 sldlr	96
53	16	12	-		14 sldlr	56
14	17	-	-		16 sldlr	64
27	17	13	23 sldlr	92	-	
22	18	11	5½ dlr	33	-	
13	18	-	-		50 sldlr	200
6	21	10	20 dlr	120	-	
5	23	-	15 rdrlr	90	-	
42	23	21	-		120 sldlr	480
32	26	16	-		22 sldlr	88
51	27	16	48 sldlr	192	-	
9	28	18	36 sldlr	144	-	
8	31	12	18 sldlr	72	-	

Bilag 2 – fortsat

Gård_ID	Poster med bohave	Stuehusets fag	Stuehusets værdi	Omregnet til mark	Bygningernes værdi	Omregnet til mark
41	31	21	21 rdlr	126	-	
15	32	13	39 sldlr	156	-	
31	34	-	-		40 sldlr	
30	34	15	22½ sldlr	90	-	
46	37	-	-		40 sldlr	160
49	38	-	-		27 sldlr	108
52	39	-	-		6 sldlr	24
28	39	17	17 sldlr	68	-	
47	40	18	54 sldlr	216	-	
19	48	-	-		400 dlr	2400
18	51	21	46 dlr 3 mk	279	-	
40	52	17	73½ dlr	441	-	
4	66	19	57 sldlr	228	120 sldlr	480
16	65	15	33 sldlr, 3 mk	135	-	
17	89	19	58½ sldlr	234	-	
7	95	-	-		-	
50	102	-	-		112 sldlr	448

Bilag 3

Køkkeninventar opført alfabetisk, omtale i antal skifter, antal poster (de kan omtales flere gange i et skifte) samt poster angivet med antal og uden antal. Summen heraf (I alt) angiver mindste antal, idet poster uden angivelse af antal vurderes som mindst én. Individuelt vurderede (Ind. vur.) genstande er angivet med objekttypens mindste (min. mk) og højeste vurdering (mks. mk) omregnet til mark.

Køkkeninventar	Skifter	Poster	Antal	Uden	I alt	Ind. vur.	Min. mk	Mks. mk
Balje	21	25	31	7	38	1	2,0	2,0
Bismervægt	12	12	11	1	12	5	1,0	8,0
Bryggekar	2	2	4	0	4	1	2,0	2,0
Bryggekedel	14	14	16	0	16	9	4,0	162,0
Bryggeredskaber	2	2	0	2	2	0	-	-
Brændevinssæt	1	1	1	0	1	0	-	-
Brødhæk/kurv	2	2	2	0	2	0	-	-
Bækken	7	8	16	0	16	4	1,5	12,0
Bøtte	2	4	2	2	4	0	0,0	0,0
Bøstekedel	2	2	2	0	2	2	10,0	21,0
Dejtrug/-balje	17	18	16	2	18	1	6,0	6,0
Gryde	22	32	42	3	45	10	2,0	4,0
Håndkedel	8	8	11	0	11	5	8,0	18,0
Ildtang	27	28	11	18	29	0	0,0	0,0
Kar	18	19	17	5	23	1	1,5	1,5
Karstol	3	3	3	0	3	0	-	-
Kedel	33	46	54	8	62	19	12 sk	72,0
Kedelring	3	3	6	0	6	0	-	-
Kedelskede	30	31	15	18	33	0	-	-
Kerne	13	13	12	1	13	2	1,5	1,5
Kværn	28	29	29	0	29	19	1,0	18,0
Kæde	1	1	2	0	2	0	-	-
[Løy]	1	1	0	1	1	0	-	-
Låg	1	1	6	0	6	0	-	-
Madfork	1	1	1	0	1	0	-	-

Bilag 3 – fortsat

Køkkeninventar	Skifter	Poster	Antal	Uden	I alt	Ind. vur.	Min. mk	Mks. mk
Madkurv/skrin	4	4	3	1	4	2	3,0	6,0
Mælkekar/bøtte	2	5	6	3	9	0	-	-
Malkefad	5	2	0	2	2	0	-	-
Ostehæk	1	1	1	0	1	0	-	-
Pande	4	4	1	3	4	0	-	-
Peberkværn	1	1	1	0	1	0	-	-
Potte	4	4	0	4	4	0	-	-
Rist	11	13	8	6	14	0	-	-
Rivejern	2	2	2	0	2	0	-	-
Saltrug/-tønde	3	3	6	0	6	1	12,0	12,0
Sennepskværn	1	1	1	0	1	0	-	-
Sibøtte	2	2	6	0	6	0	-	-
Ske	1	1	1	0	1	0	-	-
Skæppemål	13	13	11	0	11	0	-	-
Skål	3	3	7	0	7	0	-	-
Smør og ost	1	1	0	1	1	0	-	-
Smørask/fad/krus	9	11	14	0	14	1	3,0	3,0
Strippe	14	14	12	7	19	0	-	-
Tinask	1	1	1	0	1	0	-	-
Urtetønde	1	1	1	0	1	0	-	-
Vinfad	1	1	1	0	1	1	3,0	3,0
Ølkar	14	18	35	1	36	1	6,0	6,0
Øltønde	21	23	58	5	63	0	-	-
I ALT		435			588	85		

Bilag 4

Oversigt over antal metalkar i de enkelte skifter. X, angiver post uden antal, hvilket tolkes som én eller flere. Yderste kolonne til højre viser gårdens vurdering (gruppe 1-3), hvor af 1 er laveste og 3 højeste vurdering. U, angiver manglende bygningsvurdering.

Gård_ID	Messingkedel	Kobberkedel	Kedel	Stålgryde	Kobbergryde	Jerngryde	Gryde	Bryggekedel	Håndkedel	I ALT	Bygn.vurd.
8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	1
14	-	-	2	1	-	-	-	-	-	3	1
20	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1
22	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1
27	-	-	x, 1	-	-	-	-	-	-	>2	1
28	1	-	-	-	-	-	-	1	1	3	1
30	-	-	1	-	-	-	-	1	-	2	1
32	-	-	1	-	-	-	-	1	-	2	1
34	-	-	x	-	-	-	-	-	-	>1	1
35	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1
36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	1
43	-	-	1	1	-	-	-	-	-	2	1
44	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1
52	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
53	-	-	x	1	-	-	x	-	-	>3	1
5	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2	2
6	-	-	2	-	-	1	-	-	-	3	2
9	-	-	1	1	-	-	x	-	-	>3	2
13	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2	2
15	1	-	-	1	-	-	-	-	-	2	2
16	1	-	2	-	-	-	-	-	-	3	2
31	-	-	x	1	-	-	-	-	1	>2	2
38	-	-	4	1	-	-	-	1	1	7	2
41	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	2

Bilag 4 - fortsat

Gård_ID	Messingkedel	Kobberkedel	Kedel	Stålgryde	Kobbergryde	Jerngryde	Gryde	Bryggekedel	Håndkedel	I ALT	Bygn.vurd.
46	-	-	3	-	1	-	-	1	1	6	2
49	-	-	1	1	-	-	-	-	-	2	2
51	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	2
4	2	2	-	2	2	-	-	1	-	9	3
11	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	3
17	-	-	3	3	2	-	-	1	-	9	3
18	-	-	1	2	2	-	-	1	-	6	3
19	4	-	1	1	5	-	-	1	2	14	3
40	1	-	-	2	1	-	-	1	2	7	3
42	-	-	-	-	1	-	-	1	-	2	3
47	-	2	-	-	-	-	-	1	-	3	3
50	2	1	-	1	-	-	-	1	-	5	3
3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	u
7	2	-	-	-	3	-	-	3	2	10	u
12	-	-	-	1	-	-	-	-	1	2	u
21	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	u
25	-	-	-	1	1	-	-	-	-	2	u
33	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	u
39	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	u
48	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	u

Bilag 5

Oversigt over møbler i de enkelte skifter. X, angiver post uden antal, hvilket tolkes som én eller flere. Yderste kolonne til højre viser placeringen af gårdens vurdering (gruppe 1-3), U angiver manglende bygningsvurdering..

Gård_ID	Kiste	Ark	Skrin	Kandeskab	Skab	Skammel	Stol	Bord	Skive	Skive med underbord	Underbord	Skive/underbord med skab	Bænkekiste	Foldebænk	I ALT	Bygn.vurd.
8	4	-	2	-	1	1	3	-	-	-	-	-	-	-	11	1
14	3	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1	7	1
20	1	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-	4	1
22	2	-	-	-	-	-	x	-	1	-	-	-	-	-	>4	1
27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1
28	2	-	1	1	-	-	3	-	1	-	1	-	-	-	9	1
30	4	1	1	-	2	1	-	-	1	-	1	-	-	-	11	1
32	2	1	1	-	1	1	-	-	1	-	-	-	-	-	7	1
34	x	-	x	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	>3	1
35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1
36	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
43	3	-	-	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	1	7	1
44	3	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	1
52	4	-	-	-	1	-	3	-	-	-	1	-	-	-	9	1
53	1	-	-	-	-	x	x	-	1	-	-	-	-	-	>4	1
5	2	-	-	-	x	-	x	-	1	-	x	-	-	-	>6	2
6	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	4	2
9	2	-	-	-	-	1	3	-	-	-	-	1	-	-	7	2
13	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	1	-	-	-	4	2
15	3	1	2	-	1	-	4	-	1	1	-	-	-	-	13	2
16	1	-	-	-	1	-	4	-	1	-	1	-	-	-	8	2
31	2	-	2	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	1	7	2
38	-	-	-	-	1	-	x	-	1	-	1	-	-	-	>4	2

Bilag 5 – fortsat

Gård_ID	Kiste	Ark	Skrin	Kandeskab	Skab	Skammel	Stol	Bord	Skive	Skive med underbord	Underbord	Skive/underbord med skab	Bænk	Foldebænk	I ALT	Bygn.vurd.
41	2	-	1	-	-	-	4	-	1	-	-	-	-	-	8	2
46	-	1	-	1	-	-	3	-	2	-	1	-	-	-	8	2
49	4	1	-	-	-	-	2	-	1	-	1	-	-	-	9	2
51	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-	4	2
4	6	-	2	-	2	1	6	-	1	-	-	-	-	-	18	3
11	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	4	3
17	4	1	1	-	1	2	6	1	4	-	-	-	-	-	20	3
18	1	1	-	-	2	2	5	-	2	-	1	-	-	-	14	3
19	2	-	3	1	1	-	1	-	1	1	-	-	-	-	10	3
40	3	1	1	-	1	-	x	1	2	-	1	-	-	-	>11	3
42	-	1	-	-	1	-	-	-	2	1	-	-	-	-	5	3
47	3	-	1	1	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-	8	3
50	1	-	3	1	1	3	5	-	3	-	-	-	2	-	19	3
3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	U
7	5	1	1	1	2	1	3	-	2	2	-	-	-	2	20	U
12	2	-	1	-	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-	6	U
21	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	U
25	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	U
33	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	U
39	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	U
48	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	U

Bilag 6

Oversigt over sengenes samlede værdi (mark) i de enkelte skifter, grupperet efter bygningsværdi. X, angiver omtale. '>', ikke alle poster er værdisat, hvorfor værdien er større end angivet. '<', posten er værdisat sammen med andre objekter, hvorfor værdien er mindre end angivet.

Gård_ID	Kiste	Ark	Skrin	Kandeskab	Skab	Skammel	Stol	Bord	Skive	Skive med underbord	Underbord	Skive/underbord med skab	Bænkekiste	Foldebænk	I ALT	Bygn.vurd.
8	4	-	2	-	1	1	3	-	-	-	-	-	-	-	11	1
14	3	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1	7	1
20	1	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-	4	1
22	2	-	-	-	-	-	x	-	1	-	-	-	-	-	>4	1
27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1
28	2	-	1	1	-	-	3	-	1	-	1	-	-	-	9	1
30	4	1	1	-	2	1	-	-	1	-	1	-	-	-	11	1
32	2	1	1	-	1	1	-	-	1	-	-	-	-	-	7	1
34	x	-	x	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	>3	1
35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1
36	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
43	3	-	-	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	1	7	1
44	3	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	1
52	4	-	-	-	1	-	3	-	-	-	1	-	-	-	9	1
53	1	-	-	-	-	x	x	-	1	-	-	-	-	-	>4	1
5	2	-	-	-	x	-	x	-	1	-	x	-	-	-	>6	2
6	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	4	2
9	2	-	-	-	-	1	3	-	-	-	-	1	-	-	7	2
13	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	1	-	-	-	4	2
15	3	1	2	-	1	-	4	-	1	1	-	-	-	-	13	2
16	1	-	-	-	1	-	4	-	1	-	1	-	-	-	8	2
31	2	-	2	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	1	7	2
38	-	-	-	-	1	-	x	-	1	-	1	-	-	-	>4	2

Bilag 6 – fortsat

*Skiftet indeholder seks senge, se citat, men i denne oversigt medtages kun bohøve i stuehuset.

** Skiftet omtaler syv senge samt to foldebænke; det er uklart, om der her er sammenfald.

Gård_ID	Kiste	Ark	Skrin	Kandskab	Skab	Skammel	Stol	Bord	Skive	Skive med underbord	Underbord	Skive/underbord med skab	Bænkekiste	Foldebænk	I ALT	Bygn.vurd.
41	2	-	1	-	-	-	4	-	1	-	-	-	-	-	8	2
46	-	1	-	1	-	-	3	-	2	-	1	-	-	-	8	2
49	4	1	-	-	-	-	2	-	1	-	1	-	-	-	9	2
51	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-	4	2
4	6	-	2	-	2	1	6	-	1	-	-	-	-	-	18	3
11	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	4	3
17	4	1	1	-	1	2	6	1	4	-	-	-	-	-	20	3
18	1	1	-	-	2	2	5	-	2	-	1	-	-	-	14	3
19	2	-	3	1	1	-	1	-	1	1	-	-	-	-	10	3
40	3	1	1	-	1	-	x	1	2	-	1	-	-	-	>11	3
42	-	1	-	-	1	-	-	-	2	1	-	-	-	-	5	3
47	3	-	1	1	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-	8	3
50	1	-	3	1	1	3	5	-	3	-	-	-	2	-	19	3
3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	U
7	5	1	1	1	2	1	3	-	2	2	-	-	-	2	20	U
12	2	-	1	-	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-	6	U
21	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	U
25	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	U
33	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	U
39	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	U
48	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	U

Bilag 7

Oversigt over skifternes omtale af udvalgte typer bordtøj, fordelt på gårde og materiale. X, angiver omtale. Bemærk, at ask, smørask og smørkrus, som ellers behandles under 'Køkken', er medtaget i oversigten.

Gård_ID	Keramik		Tin							Sølv				Bygn.vurd.
	Fad (majolika)	Krus (stentøj)	Fad	Tallerken	Krus	Kovsken	Flaske	Kande	Ask, mørkrus /-ask	Ske	Ske (forgylt)	Stob	Stål	
8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
22	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
27	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
28	6	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
32	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
35	x	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
43	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
44	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
52	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
53	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
6	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
15	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2
16	18	1	5	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
31	x	-	2	-	1	-	-	-	1	2	-	-	-	2

Bilag 7 – fortsat

	Keramik		Tin							Sølv				
Gård_ID	Fad (majolika)	Krus (stentøj)	Fad	Tallerken	Krus	Kovsken	Flaske	Kande	Ask, mørkrus /-ask	Ske	Ske (foryld)	Stob	Skål	Bygn.vurd.
38	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
41	3	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2
46	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
49	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
51	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
4	x	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	3
11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
17	8	3	6	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	3
18	3	-	7	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	3
19	-	-	9	-	-	2	-	-	-	5	-	-	-	3
40	-	-	2	1	-	-	-	-	-	2	1	1	-	3
42	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
47	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
50	3	4	5	6	-	2	1	-	2	7	2	-	-	3
3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	u
7	-	-	15	2	1	-	-	-	-	11	-	2	1	u
12	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	u
21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	u
25	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	u
33	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	u
39	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	u
48	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	u

Bilag 8

Oversigt over inventar fordelt på de enkelte gårde.

Skast Herreds tingbog 1636 [89] Hanß Chrisebøn

Gård_ID 3					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	10	Seng	1	27 sldlr	
Ukendt	11	Kiste	1	3 sldlr	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1636 [102]

Hanß Jenßøn

Gård_ID 4					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	12	Bryggekedel	1	-	
Ukendt	13	Kværn	1	-	
Ukendt	14	Kedel, 1/2 tønde	1	-	
Ukendt	15	Kobbergryde	1	-	
Ukendt	16	Messingkedel, lille	1	-	
Ukendt	17	Kedel, 1/4 tønde	1	-	
Ukendt	270	Messingkedel, lille	1	-	
Ukendt	18	Stålgryde	2	-	
Ukendt	269	Kobbergryde	1	-	
Ukendt	19	Ølkar, lille	1	-	
Ukendt	271	Balje	2	-	
Ukendt	20	Ølkar, stort	1	-	
Ukendt	21	Balje	1	-	
Ukendt	266	Diverse jerngenstande, specificeret	>	<5 mk	266-267 vurderes sammen
Ukendt	267	Kedelskede	2	<5 mk	266-267 vurderes sammen
Ukendt	22	Tin og messing	>	-	
Ukendt	1364	Vand/mælkekar	>	-	
Ukendt	1365	Stenfad	>	-	
Ukendt	1403	Krus	>	-	
Ukendt	1404	Kande	>	-	
Ukendt	1405	Tallerken	>	-	
Ukendt	23	Seng med tilbehør EH	2	-	
Ukendt	1244	Seng HJ	1	-	udtaget, efter 23
Ukendt	24	Bolsterdyne, med blå	5	-	Arvingernes andel

Gård_ID 4					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	25	Bolster- hoveddyne, med striber	2	-	Arvingernes andel
Ukendt	26	Pude, med vår	2	-	Arvingernes andel
Ukendt	27	Bolsterpude uden vår, lille	1	-	Arvingernes andel
Ukendt	28	Hoveddyne, vadmæl	2	-	Arvingernes andel
Ukendt	29	Hynde, gammel og ny	5	-	Arvingernes andel
Ukendt	30	Sengeklæde, tykt	3	-	Arvingernes andel
Ukendt	31	Lagen, uld	2	-	Arvingernes andel
Ukendt	32	Lagen, blå	3	-	Arvingernes andel
Ukendt	33	Lagen, hør	2	-	Arvingernes andel
Ukendt	272	Dug	2	-	efter 33
Ukendt	34	Kiste EH	1	-	
Ukendt	35	Skrin EH	1	-	
Ukendt	1366	Sølv EH	>	-	
Ukendt	1367	Klæder EH	>	-	
Ukendt	37	Sølv HJ	>	-	
Ukendt	40	Klæder HJ	>	-	
Ukendt	41	Sølvske	2	-	
Ukendt	273	Kiste	2	-	
Ukendt	274	Skrin	1	-	
Ukendt	36	Madkurv	1	-	
Storstue	38	Egeskab	1	<12 sldr	38-39 vurderes sammen
Lillestue	39	Fyrskab	1	<12 sldr	38-39 vurderes sammen
Ukendt	42	Øltønde	>	-	
Ukendt	43	Standtønde	>	-	
Ukendt	44	Uldent garn	>	8 mk	
Loft	45	Egekiste, stor	1	3 dlr, 2 mk	
Storstue	46	Skive	2	<3 dlr	46-47 vurderes sammen
Storstue	47	Skammel	1	<3 dlr	46-47 vurderes sammen

Gård_ID 4					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	278	Sæk	7	1½ mk	
Ukendt	279	Stol	6	-	
Kælder	50	Egekiste, lille	2	1 sldlr	
Ukendt	1251	Ølkar	1	6 mk	
Ukendt	280	Dejtrug	1	<5 mk	280-285 vurderes sammen
Ukendt	281	Kerne	1	<5 mk	280-285 vurderes sammen
Ukendt	282	Rok	1	<5 mk	280-285 vurderes sammen
Ukendt	283	Garnvindel	1	<5 mk	280-285 vurderes sammen
Ukendt	284	Vandtrug	1	<5 mk	280-285 vurderes sammen
Ukendt	285	Svinetrug	1	<5 mk	280-285 vurderes sammen
Ukendt	54	Vadmel, sort	13 alen	-	
Loft	62	Kurv	>	2 sldlr	
Loft	63	Skind	3	6 mk, 8 sk	
Ukendt	1252	Huder og skind, ko og kalv	3	6 mk minus 8 sk	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1636 [315] Ingeborg Pederfs

Gård_ID 5					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	64	Sengeklæder	>	12 dlr	Peder Jeppsens seng undtaget
Ukendt	65	Kiste	2	4 dlr	
Ukendt	66	Skive	>	<2 rdlr	66, 286-287 vurderes sammen
Ukendt	286	Skab	>	<2 rdlr	66, 286-287 vurderes sammen
Ukendt	287	Underbord	>	<2 rdlr	66, 286-287 vurderes sammen
Ukendt	190	Kværn	1	3 mk	
Ukendt	191	Kar	>	<2 rdlr	191-193 vurderes sammen
Ukendt	192	Tønde	>	<2 rdlr	191-193 vurderes sammen
Ukendt	193	Dejtrug	>	<2 rdlr	191-193 vurderes sammen
Ukendt	67	Kedel, stor	1	<2 rdlr	67-70 vurderes sammen
Ukendt	68	Kedel, lille	1	<2 rdlr	67-70 vurderes sammen
Ukendt	69	Molling	1	<2 rdlr	67-70 vurderes sammen
Ukendt	70	Lysestage	1	<2 rdlr	67-70 vurderes sammen
Ukendt	71	Ildtang	>	<2 mk	71-73 vurderes sammen
Ukendt	72	Kedelskede	>	<2 mk	71-73 vurderes sammen
Ukendt	73	Rist	>	<2 mk	71-73 vurderes sammen
Ukendt	288	Diverse jerngenstande, specificeret	>	1 rdlr	
Ukendt	74	Potter	>	<1 mk	74, 1369, 1399-1400 vurderes sammen

Gård_ID 5					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1399	Pande	>	<1 mk	74, 1369, 1399-1400 vurderes sammen
Ukendt	1369	Krus	>	<1 mk	74, 1369, 1399-1400 vurderes sammen
Ukendt	1400	Kander	>	<1 mk	74, 1369, 1399-1400 vurderes sammen
Ukendt	75	Hynde	>	<3 mk	75-76 vurderes sammen
Ukendt	76	Stol	>	<3 mk	75-76 vurderes sammen

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1636 [532]

Søren Pederbøn

Gård_ID 6					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	77	Kedel	1	2½ dlr	
Ukendt	78	Kedel, stor	1	12 dlr	Den anden halvpart tilhører Christen Olufssen
Ukendt	79	Jerngryde	1	2 mk	
Ukendt	80	Kværn	1	3 dlr	
Ukendt	81	Skive	1	<4 dlr	81-83 vurderes sammen
Ukendt	82	Bænkekiste	1	<4 dlr	81-83 vurderes sammen
Ukendt	83	Skrin	1	<4 dlr	81-83 vurderes sammen
Ukendt	84	Kar, lille	3	2 dlr	
Ukendt	85	Egebing	1	<2 dlr	85-87 vurderes sammen
Ukendt	86	Sold	1	<2 dlr	85-87 vurderes sammen
Ukendt	87	Trug	1	<2 dlr	85-87 vurderes sammen
Ukendt	88	Egekiste	1	<1 dlr	88-90 vurderes sammen
Ukendt	89	Skæppemål	1	<1 dlr	88-90 vurderes sammen
Ukendt	90	Vadsæk	1	<1 dlr	88-90 vurderes sammen
Ukendt	91	Dejtrug	1	<2 dlr	91-94 vurderes sammen
Ukendt	92	Tinfad	1	<2 dlr	91-94 vurderes sammen
Ukendt	93	Messinglysestage	1	<2 dlr	91-94 vurderes sammen
Ukendt	94	Bismervægt	1	<2 dlr	91-94 vurderes sammen

Gård_ID 6					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	95	Rok	1	<1½ dlr	95-96 vurderes sammen
Ukendt	96	Hynde	3	<1½ dlr	95-96 vurderes sammen
Ukendt	97	Klæder, specificeret	2	3 dlr	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1636 [702]

Jep Jenbøn

Gård_ID 7					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	98	Skive med underbord	1	<20 dlr	98-99 vurderes sammen
Ukendt	99	Skab	1	<20 dlr	98-99 vurderes sammen
Ukendt	100	Fyrkandeskab	1	<10 dlr	100-101 vurderes sammen
Ukendt	101	Egekiste, udskåret	1	<10 dlr	100-101 vurderes sammen
Ukendt	102	Egekiste, gammel, sort	1	<10 dlr	100-101 vurderes sammen
Ukendt	103	Fyrskive med underbord	1	<5 dlr	103-104 vurderes sammen
Ukendt	104	Egekiste	1	<5 dlr	103-104 vurderes sammen
Køkken	105	Egeskive	1	<1 dlr	105-106 vurderes sammen
Køkken	106	Foldebænk	1	<1 dlr	105-106 vurderes sammen
Dørnset	107	Skive	1	<2 dlr	107-109 vurderes sammen
Dørnset	108	Foldebænk	1	<2 dlr	107-109 vurderes sammen
Dørnset	109	Kiste, lille	1	<2 dlr	107-109 vurderes sammen
Ukendt	1253	Kedelskede	>	<3 dlr	1253-1256 vurderes sammen; efter 104
Ukendt	1254	Ildtang	>	<3 dlr	1253-1256 vurderes sammen
Ukendt	1255	Rist	>	<3 dlr	1253-1256 vurderes sammen
Ukendt	1256	Diverse jerngenstande, specificeret	>	<3 dlr	1253-1256 vurderes sammen
Ukendt	1257	Ølkar	3	<7 dlr	1257-1262 vurderes sammen
Ukendt	1258	Balje, lille	4	<7 dlr	1257-1262 vurderes sammen
Ukendt	1259	Bing	2	<7 dlr	1257-1262 vurderes sammen

Gård_ID 7					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1260	Kværn, par	1	<7 dlr	1257-1262 vurderes sammen
Ukendt	1261	Vandtrug	1	<7 dlr	1257-1262 vurderes sammen
Ukendt	1262	Svinetrug	1	<7 dlr	1257-1262 vurderes sammen
Loft	120	Egekiste, gammel, sort	1	<2½ sldlr	120, 1263 vurderes sammen
Ukendt	1263	Skrin, lille	1	<2½ sldlr	120, 1263 vurderes sammen; efter 120
Ukendt	1264	Bryggekedel	3	<41 dlr	1264-1267 vurderes sammen
Ukendt	1265	Brændevinssæt (kedel med hat, piber, tønde og trefod)	1	<41 dlr	1264-1267 vurderes sammen
Ukendt	1266	Håndkedel	2	<41 dlr	1264-1267 vurderes sammen
Ukendt	1267	Messingkedel, lille	1	<41 dlr	1264-1267 vurderes sammen
Kælder	126	Ark	1	<2 dlr	126-127 vurderes sammen
Kælder	127	Skab, gammel	1	<2 dlr	126-127 vurderes sammen
Ukendt	1269	Øltønne	9	<3 dlr	1269-1271 vurderes sammen; efter 127
Ukendt	1270	Skæppemål, jernbunden	1	<3 dlr	1269-1271 vurderes sammen
Ukendt	1271	Dejtrug	1	<3 dlr	1269-1271 vurderes sammen
Ukendt	1272	Egeskammel	1	1 mk	
Ukendt	1273	Stol	3	1 dlr	
Ukendt	1274	Messingbækken	3	<7 dlr	sammen med 134, 135, 135
Ukendt	1275	Bordkrans	1	<7 dlr	sammen med 133, 135, 136
Ukendt	1276	Messingkedel	1	<7 dlr	sammen med 133, 134, 136
Ukendt	1277	Lysestage	6	<7 dlr	sammen med 133, 134, 135
Ukendt	1278	Tinfad	15	<11 dlr	1278-1279 vurderes sammen
Ukendt	1279	Tintallerken	2	<11 dlr	1278-1279 vurderes sammen

Gård_ID 7					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1280	Tinkrus	1	<1 dlr	1280-1281 vurderes sammen
Ukendt	1281	Smørkrus	1	<1 dlr	1280-1281 vurderes sammen
Ukendt	1282	Smørfad	2	2 mk	
Ukendt	1283	Kobbergryde	3	7 dlr	
Ukendt	1284	Sæk, bolster	3	2 dlr	
Kvist	144	Seng	1	<30 dlr	144, 1285-1291, 1302 vurderes sammen, 'Den bedste'
Kvist	1285	Bolsterdyne, ny	1	<30 dlr	144, 1285-1291, 1302 vurderes sammen
Kvist	1286	Hovedpude, lang	1	<30 dlr	144, 1285-1291, 1302 vurderes sammen
Kvist	1287	Overdyne, olmerdug	1	<30 dlr	144, 1285-1291, 1302 vurderes sammen
Kvist	1288	Pude, olmerdug, med tilbehør	2	<30 dlr	144, 1285-1291, 1302 vurderes sammen
Kvist	1289	Lagen, hør, 3 bredder	2	<30 dlr	144, 1285-1291, 1302 vurderes sammen
Kvist	1290	Sengeklæde, drejll, blå og hvid	1	<30 dlr	144, 1285-1291, 1302 vurderes sammen
Kvist	1291	Sengeomhæng	3	<30 dlr	144, 1285-1291, 1302 vurderes sammen
Kvist	1302	Sengekappe, blå, skillert	1	<30 dlr	144, 1285-1291, 1302 vurderes sammen
Kvist	1294	Seng	1	<20dlr	1294-1301 vurderes sammen
Kvist	1295	Dyne, bolster	1	<20dlr	1294-1301 vurderes sammen
Kvist	1296	Sengedækken, bolster	1	<20dlr	1294-1301 vurderes sammen
Kvist	1297	Pude, med tilbehør	2	<20dlr	1294-1301 vurderes sammen
Kvist	1298	Lagen, 2 bredder	2	<20dlr	1294-1301 vurderes sammen
Kvist	1299	Sengeklæde, drejll, gul og blå	1	<20dlr	1294-1301 vurderes sammen
Kvist	1300	Sengeomhæng	2	<20dlr	1294-1301 vurderes sammen
Kvist	1301	Sengekappe, gul og rød	1	<20dlr	1294-1301 vurderes sammen

Gård_ID 7					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Dørnset	289	Seng	1	<25 dlr	289, 1303-1308 vurderes sammen
Dørnset	1303	Dyne, vadmæl	2	<25 dlr	289, 1303-1308 vurderes sammen
Dørnset	1304	Sengedækken, bolster	1	<25 dlr	289, 1303-1308 vurderes sammen
Dørnset	1305	Hovedpude	1	<25 dlr	289, 1303-1308 vurderes sammen
Dørnset	1306	Pude, bolster med tilbehør	3	<25 dlr	289, 1303-1308 vurderes sammen
Dørnset	1307	Lagen	2	<25 dlr	289, 1303-1308 vurderes sammen
Dørnset	1308	Sengeklæde, adskillige garner	1	<25 dlr	289, 1303-1308 vurderes sammen
Østerstue	147	Seng	1	<10 dlr	147, 1310-1316 vurderes sammen
Østerstue	1310	Dyne, gammel	2	<10 dlr	147, 1310-1316 vurderes sammen
Østerstue	1311	Sengedækken	1	<10 dlr	147, 1310-1316 vurderes sammen
Østerstue	1312	Hovedpude, lang	1	<10 dlr	147, 1310-1316 vurderes sammen
Østerstue	1313	Dunpude med tilbehør	2	<10 dlr	147, 1310-1316 vurderes sammen
Østerstue	1314	Lagen, nyt	1	<10 dlr	147, 1310-1316 vurderes sammen
Østerstue	1315	Lagen, gammelt	1	<10 dlr	147, 1310-1316 vurderes sammen
Østerstue	1316	Sengeklæde	1	<10 dlr	147, 1310-1316 vurderes sammen
Køkken	148	Seng	1	<6 dlr	148, 1317-1320 vurderes sammen
Køkken	1317	Dyne	2	<6 dlr	148, 1317-1320 vurderes sammen
Køkken	1318	Sengeklæde	1	<6 dlr	148, 1317-1320 vurderes sammen
Køkken	1319	Hovedpude	1	<6 dlr	148, 1317-1320 vurderes sammen
Køkken	1320	Sengetæppe? uldent	2	<6 dlr	148, 1317-1320 vurderes sammen [thield]
Ukendt	149	Hynde	10	12 dlr	
Ukendt	150	Dug, drejl	2	<7½ dlr	150-153 vurderes sammen

Gård_ID 7

Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	151	Dug, lærred	1	<7½ dlr	150-153 vurderes sammen
Ukendt	152	Håndklæde	3	<7½ dlr	150-153 vurderes sammen
Ukendt	153	Dug, gammel	2	<7½ dlr	150-153 vurderes sammen
Ukendt	154	Sølvske	11	<63 dlr, 12 sk	154-158 vurderes sammen
Ukendt	155	Sølvstob	2	<63 dlr, 12 sk	154-158 vurderes sammen
Ukendt	156	Sølvnøglebånd	1	<63 dlr, 12 sk	154-158 vurderes sammen
Ukendt	157	Sølvskål	1	<63 dlr, 12 sk	154-158 vurderes sammen
Ukendt	158	Sølvknap	60	<63 dlr, 12 sk	154-158 vurderes sammen; 34 lånt ud
Ukendt	159	Forgylt kæde	1	8 dlr	
Ukendt	160	Guldring	1	8 dlr	moderens

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1636 [704] Marin Nielsdatter

Gård_ID 8					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	161	Egekiste	1	9 mk	
Ukendt	162	Egekiste	1	9 mk	
Ukendt	163	Egekiste, lille	1	5 mk	
Ukendt	164	Egeskrin, lille	1	5 mk	
Ukendt	165	Kiste, lille, gammel	1	1 slmk	
Ukendt	166	Øltønde, gammel	2	1 mk	
Ukendt	167	Kurv	>	1 sldlr	
Ukendt	168	Diverse jerngenstande, specificeret	>	<2 sldlr	168-170 vurderes sammen
Ukendt	169	Ildtang	1	<2 sldlr	168-170 vurderes sammen
Ukendt	170	Kedelskede	1	<2 sldlr	168-170 vurderes sammen
Ukendt	171	Skab, gammel	1	<1 sldlr	171-174 vurderes sammen
Ukendt	172	Dravtønde, gammel	1	<1 sldlr	171-174 vurderes sammen
Ukendt	173	Balje	1	<1 sldlr	171-174 vurderes sammen
Ukendt	174	Kerne	1	<1 sldlr	171-174 vurderes sammen
Ukendt	175	Brødkurv	1	<2 sldlr	175-179, 1381 vurderes sammen
Ukendt	176	Fad	>	<2 sldlr	175-179, 1381 vurderes sammen
Ukendt	1381	Tallerken	>	<2 sldlr	175-179, 1381 vurderes sammen
Ukendt	177	Skrin, lille	1	<2 sldlr	175-179, 1381 vurderes sammen
Ukendt	178	Strippe, gammel	2	<2 sldlr	175-179, 1381 vurderes sammen
Ukendt	179	Spand, gammel	1	<2 sldlr	175-179, 1381 vurderes sammen

Gård_ID 8					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	180	Klæder MN	>	20 sldlr	
Ukendt	181	Lærred	20 alen	11 mk	
Ukendt	182	Vadmel	13 alen	<3 dlr 1 mk	182-185 vurderes sammen
Ukendt	183	Sæk, gammel	2	<3 dlr 1 mk	182-185 vurderes sammen
Ukendt	184	Uld (låd)	>	<3 dlr 1 mk	182-185 vurderes sammen
Ukendt	185	Lammeuld	>	<3 dlr 1 mk	182-185 vurderes sammen
Ukendt	186	Sengeklæder	>	<6 sldrl	186-187 vurderes sammen
Ukendt	187	Hynde	2	<6 sldrl	186-187 vurderes sammen
Ukendt	188	Stol	3	<1 mk	188-189 vurderes sammen
Ukendt	189	Skammel, gammel	1	<1 mk	188-189 vurderes sammen
Ukendt	290	Seng CN	1	-	Udtages

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1637 [23] Johane Ibs

Gård_ID 9					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	194	Fyrskive med skab	1	6 mk	
Ukendt	195	Egekiste	1	6 mk	
Ukendt	196	Stålgryde, lille	1	2 mk	
Ukendt	197	Egekiste, gammel	1	<2 sldlr	197-198 vurderes sammen
Ukendt	198	Kværn med tilbehør	1	<2 sldlr	197-198 vurderes sammen
Ukendt	199	Balje	>	<2 slmk	199-205 vurderes sammen
Ukendt	200	Tønde	>	<2 slmk	199-205 vurderes sammen
Ukendt	201	Kurv	>	<2 slmk	199-205 vurderes sammen
Ukendt	202	Skål, gammel	2	<2 slmk	199-205 vurderes sammen
Ukendt	203	Sold	2	<2 slmk	199-205 vurderes sammen
Ukendt	204	Spand	2	<2 slmk	199-205 vurderes sammen
Ukendt	205	Strippe	>	<2 slmk	199-205 vurderes sammen
Ukendt	206	Stol	3	<1½ mk	206-207 vurderes sammen
Ukendt	207	Skammel	1	<1½ mk	206-207 vurderes sammen
Ukendt	208	Rist, gammel	1	<2½ slmk	208-210 vurderes sammen
Ukendt	209	Kedelskede	1	<2½ slmk	208-210 vurderes sammen
Ukendt	210	Ildtang	>	<2½ slmk	208-210 vurderes sammen
Ukendt	211	Vand/mælkekar, gammelt	2	2 slmk	
Ukendt	1370	Tønde, gammel	3	1½ mk	
Ukendt	212	Tallerken	>	<2 mk	212-214, 1407-1409 vurderes sammen

Gård_ID 9					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1407	Fad	>	<2 mk	212-214, 1407-1409 vurderes sammen; efter 212
Ukendt	1408	Krus	>	<2 mk	212-214, 1407-1409 vurderes sammen
Ukendt	1409	Kande	>	<2 mk	212-214, 1407-1409 vurderes sammen
Ukendt	213	Gryde	>	<2 mk	212-214, 1407-1409 vurderes sammen
Ukendt	214	Malkefad	>	<2 mk	212-214, 1407-1409 vurderes sammen
Ukendt	215	Klæder, specificeret JL	8	1 sldlr, 3½ slmk, 7 mk	
Ukendt	216	Kedel med jerngreb, 15 mk	1	13 slmk	
Ukendt	217	Bismervægt	1	8 mk	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1637 [112]

Hanß Jephøn

Gård ID_11					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	218	Fyrskab	1	5 dlr	
Ukendt	219	Underbord	1	2 dlr	
Ukendt	220	Egekiste	1	<2 dlr	220-221 vurderes sammen
Ukendt	221	Fyrkiste, lille, gammel	1	<2 dlr	220-221 vurderes sammen
Ukendt	222	Kedel, gammel	1	1 sldlr	
Ukendt	223	Bryggekar	1	2 mk	
Ukendt	224	Uld og låd	>	1½ dlr	
Ukendt	225	Ildtang	>	<1½ mk	225-226 vurderes sammen
Ukendt	226	Kedelskede	>	<1½ mk	225-226 vurderes sammen
Ukendt	227	Øltønde	>	<1 dlr	227-230, 1394-1395 vurderes sammen
Ukendt	228	Spand	>	<1 dlr	227-230, 1394-1395 vurderes sammen
Ukendt	229	Strippe	>	<1 dlr	227-230, 1394-1395 vurderes sammen
Ukendt	230	Kande	>	<1 dlr	227-230, 1394-1395 vurderes sammen
Ukendt	1394	Krus	>	<1 dlr	227-230, 1394-1395 vurderes sammen
Ukendt	1395	Tallerken	>	<1 dlr	227-230, 1394-1395 vurderes sammen

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1637 [123]

Jacob Hanbøn

Gård_ID 12					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	231	Skive	1	1 mk	
Ukendt	232	Håndkedel	1	2 sldlr	
Ukendt	233	Hynde	2	2 mk	
Ukendt	234	Ølkar	2	3 mk	
Ukendt	235	Skrin	1	2 mk	
Ukendt	236	Seng	1	12 sldlr	
Ukendt	237	Kiste	1	3 mk	
Ukendt	238	Underbord	1	2 sldlr	
Ukendt	239	Tinfad	2	1 mk	
Ukendt	240	Stålgryde	1	2 mk	
Ukendt	241	Kiste	1	1 rdrl	
Ukendt	242	Stol	1	8 sk	
Ukendt	243	Bækken	1	1½ mk	
Ukendt	244	Seng, gammel, HJ	1	-	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1637 [181] Christen Pederbøn

Gård_ID 13					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	245	Kedel	2	<10 sldlr	245-246 vurderes sammen
Ukendt	246	Skab	1	<10 sldlr	245-246 vurderes sammen
Ukendt	247	Kværn	1	6 mk	
Ukendt	248	Kar	1	<2 sldlr	248-252 vurderes sammen
Ukendt	249	Øltønde	2	<2 sldlr	248-252 vurderes sammen
Ukendt	250	Dejtrug	1	<2 sldlr	248-252 vurderes sammen
Ukendt	251	Skæppemål	1	<2 sldlr	248-252 vurderes sammen
Ukendt	252	Sold	2	<2 sldlr	248-252 vurderes sammen
Ukendt	253	Underbord	1	6 mk	
Ukendt	254	Diverse jerngenstande, specificeret og uspec.	>	<10 mk	254-256 vurderes sammen
Ukendt	255	Kedelskede	1	<10 mk	254-256 vurderes sammen
Ukendt	256	Ildtang	1	<10 mk	254-256 vurderes sammen
Ukendt	258	Stol	1	<2 mk	258-261 vurderes sammen
Ukendt	259	Spand	1	<2 mk	258-261 vurderes sammen
Ukendt	260	Strippe	1	<2 mk	258-261 vurderes sammen
Ukendt	261	Skammel	1	<2 mk	258-261 vurderes sammen
Ukendt	262	Seng AC	1	<4 sldlr	262-263 vurderes sammen
Ukendt	263	Sengeklæder	>	<4 sldlr	262-263 vurderes sammen

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1637 [270]

Michel Espenbøn

Gård_ID 14					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	292	Kedel, gammel	2	1 sldlr	
Ukendt	293	Stålgryde	1	<2 mk	293-294 vurderes sammen
Ukendt	294	Foldebænk	1	<2 mk	293-294 vurderes sammen
Ukendt	295	Kværn, par	1	2 mk	
Ukendt	296	Kar	1	<2 mk	296-297 vurderes sammen
Ukendt	297	Øltønde	1	<2 mk	296-297 vurderes sammen
Ukendt	298	Balje	2	<2 mk	298-300 vurderes sammen
Ukendt	299	Trug	2	<2 mk	298-300 vurderes sammen
Ukendt	300	Tønde	1	<2 mk	298-300 vurderes sammen
Ukendt	301	Underbord, lille	1	1 sldlr	
Ukendt	302	Skive	1	<5 sldlr	302-305 vurderes sammen
Ukendt	303	Egekiste	1	<5 sldlr	302-305 vurderes sammen
Ukendt	304	Kiste, gammel	2	<5 sldlr	302-305 vurderes sammen
Ukendt	305	Skrin	1	<5 sldlr	302-305 vurderes sammen
Ukendt	306	Sengeklæder	>	3½ sldlr	
Ukendt	307	Klæder ME	>	<4 sldlr	307-308 vurderes sammen
Ukendt	308	Klæder AM	>	<4 sldlr	307-308 vurderes sammen
Ukendt	308	Klæder AM	>	<4 sldlr	307-308 vurderes sammen

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1637 [320]

Peder Hanbøn

Gård_ID 15					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Stue	309	Egeskab, stor	1	<5 sldrl	309-310 vurderes sammen
Ukendt	1371	Underbord med blad	1	<5 sldrl	309-310 vurderes sammen
Ukendt	311	Messingkedel	1	3 mk	
Ukendt	1322	Køpper, gammelt, 3½ pund	>	14 sldrl, 1 mk 12 sk	
Ukendt	313	Ildtang	>	<1½ mk	312-314 vurderes sammen
Ukendt	314	Rist	>	<1½ mk	312-314 vurderes sammen
Ukendt	315	Balje	1	-	
Ukendt	316	Kar, stor	1	-	
Ukendt	317	Ark	1	-	
Ukendt	1323	Kørnmonde	1	-	
Ukendt	318	Standtønde	1	-	
Ukendt	1372	Diverse jerngenstande, specificeret	>	-	
Ukendt	1373	Tønde, gammel	>	-	
Ukendt	319	Sengeklæder	>	-	
Ukendt	320	Stålgryde	1	-	
Ukendt	321	Tinfad	1	-	
Ukendt	322	Seng KP	1	-	
Ukendt	323	Kiste KP	1	-	
Ukendt	324	Klæder KP	>	-	
Ukendt	325	klæder PH	>	-	
Ukendt	326	Skrin	2	-	
Ukendt	327	Stol	4	-	
Ukendt	328	Kværn	1	<2 sldrl	328-329 vurderes sammen
Ukendt	329	Balje	1	<2 sldrl	328-329 vurderes sammen
Ukendt	330	Skive, lille	1	2 mk	

Gård_ID 15

Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1324	Monde	>	<1 sldlr	1324-1325 vurderes sammen
Ukendt	1325	Kornkurv	>	<1 sldlr	1324-1325 vurderes sammen
Ukendt	331	Kiste, gammel	2	-	
Ukendt	332	Fad	>	-	
Ukendt	1386	Krus	>	-	
Ukendt	1387	Kande	>	-	
Ukendt	333	Sølvske	2	-	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1637 [350] Frands Jeßøn

Gård_ID 16					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	337	Ølkar	3	<2½ dlr	337-338 vurderes sammen
Ukendt	338	Standtønde	2	<2½ dlr	337-338 vurderes sammen
Ukendt	339	Kværn	1	2 dlr	
Ukendt	340	Skål	1	<1 dlr	340-345 vurderes sammen
Ukendt	341	Drøftetrug	1	<1 dlr	337-338 vurderes sammen
Ukendt	342	Sold	2	<1 dlr	337-338 vurderes sammen
Ukendt	343	Skæppemål	1	<1 dlr	337-338 vurderes sammen
Ukendt	344	Pilekurv	1	<1 dlr	337-338 vurderes sammen
Ukendt	345	Mejelekroge, par	1	<1 dlr	337-338 vurderes sammen
Ukendt	346	Øltønde, små og store	5	1 dlr 4 mk	
Ukendt	347	Stol	4	1½ mk	
Ukendt	348	Hynde	5	1½ dlr	
Ukendt	349	Kedelskede	>	<1 dlr	349-352 vurderes sammen
Ukendt	350	Ildtang	>	<1 dlr	349-352 vurderes sammen
Ukendt	351	Rist	>	<1 dlr	349-352 vurderes sammen
Ukendt	352	Kedelring	2	<1 dlr	349-352 vurderes sammen
Ukendt	353	Underbord, fyr	1	<5 dlr 2 mk	353-354 vurderes sammen
Ukendt	354	Egeskive	1	<5 dlr 2 mk	353-354 vurderes sammen
Stue	355	Egeskab	1	3 dlr	
Ukendt	356	Egekiste	1	2½ dlr	
Ukendt	357	Tinfad	5	<4 dlr	357-360 vurderes sammen

Gård_ID 16

Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	358	Smørkrus	1	<4 dlr	353-354 vurderes sammen
Ukendt	359	Tinkop	1	<4 dlr	353-354 vurderes sammen
Ukendt	360	Messinglysestage	1	<4 dlr	353-354 vurderes sammen
Ukendt	361	Stenkrus	1	<1 mk	361-363 vurderes sammen
Ukendt	362	Rivejern	1	<1 mk	361-363 vurderes sammen
Ukendt	363	Peberkværn	1	<1 mk	361-363 vurderes sammen
Ukendt	364	Stenfad	18	2½ mk	
Ukendt	365	Trædunk	3	<12 sk	365-366 vurderes sammen
Ukendt	366	Træstob	4	<12 sk	365-366 vurderes sammen
Ukendt	367	Kedel, 2 pund	2	12½ dlr	
Ukendt	368	Messingkedel, lille	1	12 sk	
Ukendt	369	Mælkebøtte	4	<1 dlr	369-373 vurderes sammen
Ukendt	370	Kerne	1	<1 dlr	369-373 vurderes sammen
Ukendt	371	Dejbalje	1	<1 dlr	369-373 vurderes sammen
Ukendt	372	Træflaske? [Leyel]	1	<1 dlr	369-373 vurderes sammen
Ukendt	373	Jernspand	1	<1 dlr	369-373 vurderes sammen
Ukendt	374	Lædersæk	2	8 sk	
Ukendt	375	Bolsterdyne	1	<12 sldlr	375-377 vurderes sammen
Ukendt	376	Bolsteroverdyne	1	<12 sldlr	375-377 vurderes sammen
Ukendt	377	Hoveddunpude med tilbehør	2	<12 sldlr	375-377 vurderes sammen
Ukendt	378	Dyne, ulden	2	<9 dlr	378-382 vurderes sammen
Ukendt	379	Lagen, uld	2	<9 dlr	378-382 vurderes sammen
Ukendt	380	Bolsterhoveddyne	2	<9 dlr	378-382 vurderes sammen

Gård_ID 16					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	381	Sengeklæde	1	<9 dlr	378-382 vurderes sammen
Ukendt	382	Lagen, blå	1	<9 dlr	378-382 vurderes sammen
Ukendt	383	Bolsterdyne	2	<20 sldlr	378-382 vurderes sammen
Ukendt	384	Hoveddunpude	3	<20 sldlr	378-382 vurderes sammen
Ukendt	385	Lagen, hør	2	<20 sldlr	378-382 vurderes sammen
Ukendt	386	Bolsterhoveddyne	1	<20 sldlr	378-382 vurderes sammen
Ukendt	387	Sengeklæde, tykt	1	<20 sldlr	378-382 vurderes sammen
Ukendt	388	Sengeklæde, tykt	1	1½ dlr	
Ukendt	389	Lagen, blå, gammel	1	<1 sldlr	389-390 vurderes sammen
Ukendt	390	Sengeklæde	1	<1 sldlr	389-390 vurderes sammen
Ukendt	391	Seng, ulden, dagelig (?)	1	2½ dlr	
Ukendt	1326	Seng, ulden, dagelig (?)	1	3 dlr	
Ukendt	392	Bismervægt	1	1 mk	
Ukendt	393	Tallerken	12	8 sk	
Ukendt	1374	Vadmél	27 alen	-	Undtaget
Ukendt	1327	Kornmonde	>	<1 mk	1327-1328 vurderes sammen
Ukendt	1328	Standtønne til korn	>	<1 mk	1327-1328 vurderes sammen
Ukendt	394	klæder, specificeret FJ	3	3 sldlr	
Ukendt	395	Bøsse	1	<1½ sldlr	395-396 vurderes sammen
Ukendt	396	Kårde	1	<1½ sldlr	395-396 vurderes sammen
Ukendt	645	Stabelseng	1	-	vurderes sammen med huset

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1637 [373] Marin Tonibis

Gård_ID 17					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1375	Kornkurv, 5 tønder	1	2 mk	før 397
Ukendt	397	Egebing, stor	1	1½ dlr	
Ukendt	398	Dejtrug	1	1 dlr	
Ukendt	399	Skive	1	<2 dlr	399-400 vurderes sammen
Ukendt	400	Skammel	1	<2 dlr	399-400 vurderes sammen
Ukendt	401	Sold	4	<7 mk	401-405 vurderes sammen
Ukendt	402	Skål	4	<7 mk	401-405 vurderes sammen
Ukendt	403	Drøftetrug	2	<7 mk	401-405 vurderes sammen
Ukendt	404	Skæppemål	1	<7 mk	401-405 vurderes sammen
Ukendt	405	Kålkurv	1	<7 mk	401-405 vurderes sammen
Ukendt	406	Kerne	1	1½ mk	
Ukendt	407	Kværn	1	3 dlr	
Ukendt	408	Øltønde	11	<5 dlr	408-409 vurderes sammen
Ukendt	409	Tønde	>	<5 dlr	408-409 vurderes sammen
Ukendt	410	Salttrug	1	2 dlr	
Ukendt	411	Balje	3	<2½ mk	411-414 vurderes sammen
Ukendt	412	Strippe	3	<2½ mk	411-414 vurderes sammen
Ukendt	413	Malkespand	1	<2½ mk	411-414 vurderes sammen
Ukendt	414	Trug	1	<2½ mk	411-414 vurderes sammen
Ukendt	415	Skive	1	11 mk	
Ukendt	416	Bryggekedel	1	27 dlr	
Ukendt	417	Kedel, 29 mk	3	7 dlr	

Gård_ID 17					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	418	Kobbergryde, 40 mk	2	5 dlr	
Ukendt	419	Stålgryde, stor	3	3½ dlr	
Ukendt	420	Kedelskede	3	<3 dlr 1½ mk	420-425 vurderes sammen
Ukendt	421	Ildtang	2	<3 dlr 1½ mk	420-425 vurderes sammen
Ukendt	422	Rist	2	<3 dlr 1½ mk	420-425 vurderes sammen
Ukendt	423	Kedelring	2	<3 dlr 1½ mk	420-425 vurderes sammen
Ukendt	424	Madfork	1	<3 dlr 1½ mk	420-425 vurderes sammen
Ukendt	425	Stålske	1	<3 dlr 1½ mk	420-425 vurderes sammen
Ukendt	426	Bækken, stort	1	2 dlr	
Ukendt	427	Bækken	2	<3 dlr	427-429 vurderes sammen
Ukendt	428	Messinglåg	6	<3 dlr	427-429 vurderes sammen
Ukendt	429	Kobberpande	1	<3 dlr	427-429 vurderes sammen
Ukendt	430	Messinglysestage	3	<5½ dlr	430-431 vurderes sammen
Ukendt	431	Bordkrans	1	<5½ dlr	430-431 vurderes sammen, [fadkrans]
Ukendt	432	Tinfad	6	<9dlr 1½mk	432-437 vurderes sammen
Ukendt	433	Kop	6	<9dlr 1½mk	432-437 vurderes sammen
Ukendt	434	Hulkop, skægkop	3	<9dlr 1½mk	432-437 vurderes sammen
Ukendt	435	Smørask	2	<9dlr 1½mk	432-437 vurderes sammen
Ukendt	436	Tinkande	1	<9dlr 1½mk	432-437 vurderes sammen
Ukendt	437	Tinflaske, stor	1	<9dlr 1½mk	432-437 vurderes sammen
Ukendt	438	Hollandsk fad, sten, blåt	8	1 dlr	
Ukendt	439	Stenkrus, blå	4	7 mk	

Gård_ID 17					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	440	Trækande, stor	4	2 mk	
Ukendt	441	Trætallerken	36	2 mk	
Ukendt	442	Spand med brikker	>	1 mk	
Ukendt	443	Træfad, stor	3	1 mk	
Ukendt	444	Pilekurv	3	2 mk	
Ukendt	445	Stol, stor	4	<3 dlr	445-446 vurderes sammen
Ukendt	446	Stol, lille	2	<3 dlr	445-446 vurderes sammen
Stue	447	Skive	1	<3 dlr	447-448 vurderes sammen
Lillestue	448	Skive	1	<3 dlr	447-448 vurderes sammen
Ukendt	449	Egebord, stort, langt, med 3 rum og lås og overbord	1	10 sldlr	
Ukendt	450	Egekiste, stor	1	2½ dlr	
Stue	452	Egeskab, stort	1	6 dlr	
Ukendt	451	Egeark, stor	1	2½ dlr	
Ukendt	453	Fyrskammel	1	2 mk	
Ukendt	454	Øltønde, gammel	5	<7 dlr 1 mk	454-457 vurderes sammen
Ukendt	455	Urtetønde	1	<7 dlr 1 mk	454-457 vurderes sammen
Ukendt	456	Ølkar	5	<7 dlr 1 mk	454-457 vurderes sammen
Ukendt	457	Kiste, gammel	1	<7 dlr 1 mk	454-457 vurderes sammen
Ukendt	458	Hamborgertønde (110 l)	1	<1½ dlr	458-460 vurderes sammen
Ukendt	459	Tønde og fjerdingstønde	5	<1½ dlr	458-460 vurderes sammen
Ukendt	460	Kiste	1	<1½ dlr	458-460 vurderes sammen
Ukendt	461	Vinfad	1	3 mk	
Ukendt	462	Hegel	2	1 dlr 8 sk	
Ukendt	1331	Kornmonde	>	1½ dlr	
Ukendt	463	Hynde, lang	2	4 dlr	[bænkedyne]

Gård_ID 17					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	464	Hynde	9	5 dlr	
Ukendt	465	Spand	2	2 mk	
Sengekammer	466	Seng	2	14 dlr	
Kleve	467	Seng, dagelig	1	7 dlr	
Stue	468	Pigeseng	1	6 dlr	
Kleve	469	Seng	1	<48 dlr	469-470 vurderes sammen
Lillestue	470	Seng	1	<48 dlr	469-470 vurderes sammen
Kvist	471	Seng, god	1	32 dlr	
Frem kammer	472	Sengeklæder	>	10 dlr	
Ukendt	473	Sengeklæde, tykt, med rose	2	<12 dlr	473-474 vurderes sammen
Ukendt	474	Hovedpude	1	<12 dlr	473-474 vurderes sammen
Ukendt	475	Dug, drejl	2	<2 dlr	475-476 vurderes sammen
Ukendt	476	Dug, lærred, lang	1	<2 dlr	475-476 vurderes sammen
Ukendt	477	Rok	3	2½ dlr	
Ukendt	478	Bismervægt	1	1½ mk	
Ukendt	479	Egekiste, udskåret, stor, MT	1	<12 dlr	479-480 vurderes sammen
Ukendt	480	Skrin, jernbundet, rødt, MT	1	<12 dlr	479-480 vurderes sammen
Ukendt	481	Klæder, specificeret MT	11	33½ dlr 3 mk	
Ukendt	482	Sølvmalles, stor	14 par	<4½ dlr	482-483 vurderes sammen
Ukendt	483	Sølvmalles, trind	11 par	<4½ dlr	482-483 vurderes sammen

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1637 [535]

Peder Grumbøn

Gård_ID 18					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	484	Ølkar	2	<4 dlr	484-485 vurderes sammen
Ukendt	485	Kar, lille	2	<4 dlr	484-485 vurderes sammen
Ukendt	486	Øltønde	2	<3 sldlr 3 mk	486-493 vurderes sammen
Ukendt	487	Spand	1	<3 sldlr 3 mk	486-493 vurderes sammen
Ukendt	488	Vandtrug	1	<3 sldlr 3 mk	486-493 vurderes sammen
Ukendt	489	Dejtrug	1	<3 sldlr 3 mk	486-493 vurderes sammen
Ukendt	490	Brøndvinde, brøndkarm, trillebør	>	<3 sldlr 3 mk	486-493 vurderes sammen
Ukendt	491	Sold	2	<3 sldlr 3 mk	486-493 vurderes sammen
Ukendt	492	Drøftetrug	1	<3 sldlr 3 mk	486-493 vurderes sammen
Ukendt	493	Kerne	1	<3 sldlr 3 mk	486-493 vurderes sammen
Ukendt	1332	Stol	5	1½ dlr	
Ukendt	494	Egeskab	1	7 dlr	
Ukendt	495	Underbord	1	4 dlr	
Ukendt	496	Skive	2	3½ dlr	
Ukendt	497	Egekiste	1	2½ dlr	
Ukendt	498	Skive, lille	2	<1 dlr	498-499 vurderes sammen
Ukendt	499	Skammel	2	<1 dlr	498-499 vurderes sammen
Ukendt	500	Ark, gammel	1	1 dlr	
Ukendt	501	Panel seng	3	3 dlr	
Ukendt	502	Bryggekedel	1	18 dlr	
Ukendt	503	Bøsteking	1	3½ dlr	
Ukendt	504	Kedel, gammel	1	1½ dlr	
Ukendt	505	Kobbergryde	2	4 dlr	

Gård_ID 18					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	506	Messingbækken	3	1½ dlr	
Ukendt	507	Tinfad	7	<2½ dlr 1 mk	507-508 vurderes sammen
Ukendt	508	Smørkrus	1	<2½ dlr 1 mk	507-508 vurderes sammen
Ukendt	509	Stenfad	3	1 mk	
Ukendt	510	Stålgryde	2	1 dlr	
Ukendt	511	Bolsterdyne	1	<17 dlr	511-515 vurderes sammen
Ukendt	512	Bolsterhoveddyne	2	<17 dlr	511-515 vurderes sammen
Ukendt	513	Dyne, dun	1	<17 dlr	511-515 vurderes sammen
Ukendt	514	Lagen, hør	2	<17 dlr	511-515 vurderes sammen
Ukendt	515	Sengeklæde, drejl	1	<17 dlr	511-515 vurderes sammen
Ukendt	516	Bolsterdyne	1	<7 dlr	516-521 vurderes sammen
Ukendt	517	Vadmelsdyne	1	<7 dlr	516-521 vurderes sammen
Ukendt	518	Hoveddyne	1	<7 dlr	516-521 vurderes sammen
Ukendt	519	Pude, uden betræk	2	<7 dlr	516-521 vurderes sammen
Ukendt	520	Sengeklæde	1	<7 dlr	516-521 vurderes sammen
Ukendt	521	Lagen, blå	2	<7 dlr	516-521 vurderes sammen
Ukendt	522	Sengeklæder, gamle	>	3 dlr	
Ukendt	523	Sengeklæde	1	2½ dlr	pant
Ukendt	524	Diverse jerngenstande, specificeret og uspec.	>	<5 dlr 1 mk	524-526 vurderes sammen
Ukendt	525	Kedelskede	>	<5 dlr 1 mk	524-526 vurderes sammen
Ukendt	526	Ildtang	>	<5 dlr 1 mk	524-526 vurderes sammen
Ukendt	527	Sølvske, 8 lod	2	6 dlr	
Ukendt	528	Kværn	1	2½ dlr	
Ukendt	529	Skab, gammel	1	2 dlr	
Ukendt	530	Rok	3	1½ dlr	

Gård_ID 18					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	531	Dug, drejl	2	5 mk	
Ukendt	532	Hynde	5	2 dlr	
Ukendt	533	Løyg? 16 mk	16 mk	1 dlr	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1637 [605] Marin Christensdatter

Gård_ID 19					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Stue	534	Seng med tilbehør	1	16 dlr	
Kvist	535	Seng (med tilbehør?)	1	20 dlr	
Køkken	536	Seng (med tilbehør?)	1	8 dlr	
Herberg	537	Seng (med tilbehør?)	1	4 dlr	
Udskud	538	Seng (med tilbehør?)	1	4 dlr	
Ukendt	539	Egeskab, udskåret	1	8 dlr	
Ukendt	540	Egeskive m underbord	1	8 dlr	
Kvist	541	Egekiste	1	3 dlr	
Kvist	542	Panel seng	1	4 dlr	
Stue	543	Seng	1	<2 dlr	543-544 vurderes sammen
Køkken	544	Seng	1	<2 dlr	543-544 vurderes sammen
Ukendt	545	Bryggekedel	1	20 dlr	
Ukendt	546	Kedel, 1/4 tønde	1	6 dlr	
Ukendt	547	Håndkedel	2	3 dlr	
Ukendt	548	Messingkedel, lille	4	<3 dlr 2 mk	548-549 vurderes sammen
Ukendt	549	Messingbækken	3	<3 dlr 2 mk	548-549 vurderes sammen
Ukendt	550	Kobbergryde	5	8 dlr	
Ukendt	551	Lyseklemme	1	<6 mk	551-553 vurderes sammen
Ukendt	552	Messinglysestage	2	<6 mk	551-553 vurderes sammen
Ukendt	553	Bordkrans	1	<6 mk	551-553 vurderes sammen (fadkrans)
Ukendt	554	Stålgryde	1	3 mk	
Ukendt	555	Tinfad	9	<5 dlr	555-557 vurderes sammen
Ukendt	556	Tinkovsken	2	<5 dlr	555-557 vurderes sammen

Gård_ID 19					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	557	Smørkrus	2	<5 dlr	555-557 vurderes sammen
Ukendt	558	Ølkar	3	4 dlr	
Ukendt	559	Øltønde	5	7 mk	
Ukendt	560	Øretbalje	2	2 mk	
Ukendt	561	Kerne	1	1½ mk	
Ukendt	562	Spand	2	<3 mk	562-563 vurderes sammen
Ukendt	563	Slibesten	1	<3 mk	562-563 vurderes sammen
Ukendt	564	Egeskrin	2	2 dlr 1 mk	
Ukendt	565	Fyrkandeskab	1	3 dlr	
Ukendt	566	Skive, gammel	2	5 mk	
Ukendt	567	Stol	1	3 mk	
Ukendt	568	Håndkværn, par	1	2 dlr 2 mk	
Ukendt	569	Rist	1	<2 dlr	569-572 vurderes sammen
Ukendt	570	Ildtang	1	<2 dlr	569-572 vurderes sammen
Ukendt	571	Rist	1	<2 dlr	569-572 vurderes sammen
Ukendt	572	Kedelskede	1	<2 dlr	569-572 vurderes sammen
Ukendt	1333	Vadmel	36 alen	6 dlr	
Ukendt	573	Sølvske	5	7½ dlr	
Ukendt	1334	Skrin, beslået, med klæder	1	6 dlr	pant
Ukendt	574	Klæder, specificeret MC	6	-	
Ukendt	575	Sølvmalles	9 par	-	
Ukendt	576	Sølvhægte, forgyldt	10 par	-	
Ukendt	577	Sølvbælte	1	-	MNs mors
Ukendt	578	Sølvkæde, forgyldt	1	-	MNs mors
Stue	580	Egekiste, sort, HN	1	-	HNs mors

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1637 [745] Jens Hanbøn

Gård_ID 20					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	581	Sengeklæder	>	12 dlr	
Ukendt	582	Skive med underbord	1	<3½ dlr	582-583 vurderes sammen
Ukendt	583	Skive, gammel	1	<3½ dlr	582-583 vurderes sammen
Ukendt	584	Kedelskede	1	<2 dlr	584-589 vurderes sammen
Ukendt	585	Stålgryde	1	<2 dlr	584-589 vurderes sammen
Ukendt	586	Ildtang	1	<2 dlr	584-589 vurderes sammen
Ukendt	587	Skæppemål	>	<2 dlr	584-589 vurderes sammen
Ukendt	588	Trug	>	<2 dlr	584-589 vurderes sammen
Ukendt	589	Diverse jerngenstande, specificeret	>	<2 dlr	584-589 vurderes sammen
Ukendt	590	Kiste, gammel	1	<1 dlr	590-592 vurderes sammen
Ukendt	591	Hynde, gammel	2	<1 dlr	590-592 vurderes sammen
Ukendt	592	Stol	1	<1 dlr	590-592 vurderes sammen

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1637 [888]

Jennß Nißøn

Gård_ID 21					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	593	Stålgryde	1	<1½ sldlr	593-594 vurderes sammen
Ukendt	594	Fyrkiste	1	<1½ sldlr	593-594 vurderes sammen
Ukendt	595	Klæder, moders	>	9 sldlr	
Ukendt	596	Hør	5 mk	2½ mk	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1637 [889] Jens Olluffbøn

Gård_ID 22					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	597	Kværn	1	1 mk	
Ukendt	598	Egekiste	1	1 dlr	
Ukendt	599	Skive, gammel, lille	2	1 mk	
Ukendt	600	Standtønde	3	<1 mk	600-601 vurderes sammen
Ukendt	601	Dejtrug, gammel	1	<1 mk	600-601 vurderes sammen
Ukendt	602	Kedelskede	1	<3 mk	602-604 vurderes sammen
Ukendt	603	Ildtang	1	<3 mk	602-604 vurderes sammen
Ukendt	604	Diverse jerngenstande, specificeret	>	<3 mk	602-604 vurderes sammen
Ukendt	606	Kiste, gammel	1	<3 mk	606-610, 1406 vurderes sammen
Ukendt	607	Bøtte	1	<3 mk	606-610, 1406 vurderes sammen
Ukendt	608	Spand	1	<3 mk	606-610, 1406 vurderes sammen
Ukendt	609	Stol	>	<3 mk	606-610, 1406 vurderes sammen
Ukendt	610	Tallerken	>	<3 mk	606-610, 1406 vurderes sammen
Ukendt	1406	Fad	>	<3 mk	606-610, 1406 vurderes sammen
Ukendt	611	Kedel	1	2 mk 4 sk	
Ukendt	612	Bismervægt	1	<4 sk	612-613 vurderes sammen
Ukendt	613	Sold	>	<4 sk	612-613 vurderes sammen
Ukendt	614	Sengeklæder, gamle	>	6 mk	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1638 [105]

Anne Jenschon

Gård_ID 25					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	615	Klæder, specificeret AJ	7	13 sldlr 4 mk	
Ukendt	616	Kobbergryde, gammel	1	3 mk	
Ukendt	617	Sengeklæde	1	2½ mk	
Ukendt	618	Klæder, specificeret	2	4 sldlr	[Kape], evt sengekappe?
Ukendt	619	Skrin, grønt	1	3 sldlr	
Ukendt	620	Bolsterdyne, gammel	2	<10 sldlr	620-622 vurderes sammen
Ukendt	621	Hoveddyne	1	<10 sldlr	620-622 vurderes sammen
Ukendt	622	Pude	2	<10 sldlr	620-622 vurderes sammen
Ukendt	623	Ark, gammel	1	1 sldlr	
Ukendt	624	Kedelskede	1	<1 sldlr	624-625 vurderes sammen
Ukendt	625	Tinfad	1	<1 sldlr	624-625 vurderes sammen
Ukendt	626	Klæder HP	>	10 sldlr	
Ukendt	627	Stålgryde, lille	1	2 mk	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1638 [150] Oluff Frandtzenß

Gård_ID 27					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	628	Håndkværn	1	2 sldlr	
Ukendt	629	Småt indbo	>	<1 sldlr	629-632 vurderes sammen
Ukendt	630	Kedel	>	<1 sldlr	629-632 vurderes sammen
Ukendt	631	Balje	1	<1 sldlr	629-632 vurderes sammen
Ukendt	632	Spand	1	<1 sldlr	629-632 vurderes sammen
Ukendt	633	Kar, stor	1	<7 mk	633-636 vurderes sammen
Ukendt	634	Kar, gammel	1	<7 mk	633-636 vurderes sammen
Ukendt	635	Balje	1	<7 mk	633-636 vurderes sammen
Ukendt	636	Drøftetrug	1	<7 mk	633-636 vurderes sammen
Stue	637	Underbord med skab	1	4 sldlr	
Ukendt	638	Sengeklæder	>	-	værdisætning af broderlod 3 sldlr
Ukendt	639	Kedel, stor	1	5 sldlr	
Ukendt	640	Øltønde	>	-	
Ukendt	641	Små træsager	>	-	
Ukendt	642	Stenfad	2	<2½ mk	642-644 vurderes sammen
Ukendt	643	Tallerken	31	<2½ mk	642-644 vurderes sammen
Ukendt	644	Smør og ost	>	<2½ mk	642-644 vurderes sammen

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1638 [151]

Niels Hanbønns hustru?

Gård_ID 28					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	646	Underbord	1	4 sldlr	
Ukendt	647	Fyrskive	1	1½ sldlr	
Ukendt	648	Kandeskab	1	3 sldlr	
Ukendt	649	Kiste	2	4 sldlr	
Ukendt	650	Bing, gammel	1	1 sldlr	
Ukendt	651	Skrin	1	2 sldlr	
Ukendt	652	Stol	3	1 sldlr	
Ukendt	653	Bryggekedel	1	4 dlr	
Ukendt	654	Håndkedel	1	4 sldlr	
Ukendt	655	Messingkedel, lille	1	2 mk	
Ukendt	656	Tinfad	1	<1 sldlr	656-658 vurderes sammen
Ukendt	657	Smørkrus	1	<1 sldlr	656-658 vurderes sammen
Ukendt	658	Tinskål	1	<1 sldlr	656-658 vurderes sammen
Ukendt	659	Stenfad	6	<1 sldlr	659-661 vurderes sammen
Ukendt	660	Tallerken	>	<1 sldlr	659-661 vurderes sammen
Ukendt	661	Kande	>	<1 sldlr	659-661 vurderes sammen
Lillestue	662	Seng	1	15 sldlr	
Ukendt	663	Seng, NH	1	<8 sldlr	663-664 vurderes sammen
Ukendt	664	Seng, hustrus	1	<8 sldlr	663-664 vurderes sammen
Ukendt	665	Seng, ulden	1	6 sldlr	
Ukendt	666	Seng	1	12 sldlr	i pant
Ukendt	667	Hynde	3	1½ dlr	
Ukendt	668	Ølkar, lille	2	3 sldlr	
Ukendt	669	Øltønde	2	<2 sldlr	669-673 vurderes sammen

Gård_ID 28

Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	670	Balje	>	<2 sldlr	669-673 vurderes sammen
Ukendt	671	Spand	>	<2 sldlr	669-673 vurderes sammen
Ukendt	672	Strippe	>	<2 sldlr	669-673 vurderes sammen
Ukendt	673	Bøtte	>	<2 sldlr	669-673 vurderes sammen
Ukendt	674	Kværn	1	1 sldlr	
Ukendt	675	Skæppemål	1	<3 mk	675-677 vurderes sammen
Ukendt	676	Sold	2	<3 mk	675-677 vurderes sammen
Ukendt	677	Drøftetrug	1	<3 mk	675-677 vurderes sammen
Ukendt	678	Kedelskede	>	<1 sldlr	678-680 vurderes sammen
Ukendt	679	Ildtang	>	<1 sldlr	678-680 vurderes sammen
Ukendt	680	Rist	>	<1 sldlr	678-680 vurderes sammen
Ukendt	681	Sølvbælte med nøgle	1	24 sldlr	
Ukendt	682	Sølvbælte, 39 lod	1	29 sldlr	
Ukendt	683	Sølvske, lille	1	1½ sldlr	
Ukendt	684	Klæder NH	>	-	skiftes efter hans død

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1638 [416]

Søren Siuarttbøn

Gård_ID 30					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	685	Bryggekedel, lille, 1 pd 3 mk	1	7 sldlr	
Ukendt	686	Underbord, gammel	1	<1 sldlr	686-687 vurderes sammen
Ukendt	687	Egeskive, lille	1	<1 sldlr	686-687 vurderes sammen
Ukendt	688	Kværnsten, gammel	1	1 mk	
Stue	690	Egeskab	1	-	stod nord i stuen
Ukendt	689	Skab, lille	1	-	sad i væggen ved bordenden
Stue	692	Egekiste	1	-	
Lillestue	693	Kiste, gammel	1	-	
Lillestue	694	Egekiste	2	<3 mk	694, 1336-1337 vurderes sammen
Ukendt	1336	Egeskammel	1	<3 mk	694, 1336-1337 vurderes sammen
Ukendt	1337	Egeskrin	1	<3 mk	694, 1336-1337 vurderes sammen
Ukendt	1338	Kedel, gammel	1	2 mk	
Ukendt	1339	Ølkar, gammel	3	<2 sldlr	1339-1349 vurderes sammen
Ukendt	1340	Sold	>	<2 sldlr	1339-1349 vurderes sammen
Ukendt	1341	Trug	>	<2 sldlr	1339-1349 vurderes sammen
Ukendt	1342	Skæppemål	1	<2 sldlr	1339-1349 vurderes sammen
Ukendt	1343	Kar, fjerding	1	<2 sldlr	1339-1349 vurderes sammen
Ukendt	1344	Sækkebænk	1	<2 sldlr	1339-1349 vurderes sammen
Ukendt	1345	Vandbalje	1	<2 sldlr	1339-1349 vurderes sammen
Ukendt	1346	Svinetrug	1	<2 sldlr	1339-1349 vurderes sammen

Gård_ID 30

Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1347	Vandspand	1	<2 sldlr	1339-1349 vurderes sammen
Ukendt	1348	Strippe	2	<2 sldlr	1339-1349 vurderes sammen
Ukendt	1349	Dejtrug	1	<2 sldlr	1339-1349 vurderes sammen
Ukendt	1350	Øltønde	>	-	
Ukendt	1351	Kurv	>	-	
Ukendt	1352	Monde	>	-	
Ukendt	1353	Bismervægt	1	<2 mk	1353-1354 vurderes sammen
Ukendt	1354	Ark, gammel	1	<2 mk	1353-1354 vurderes sammen
Ukendt	1355	Fad	>	-	Vil de selv skifte
Ukendt	1384	Kande	>	-	Vil de selv skifte
Ukendt	1385	Tallerken	>	-	Vil de selv skifte
Ukendt	1356	Sengeklæder	>	-	Udtaget
Ukendt	1357	Klæder ES, AS	>	-	Vil de selv skifte
Ukendt	1358	Seng SS	1	-	Vil de selv skifte

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1638 [425]

Karen Tamibdatter

Gård_ID 31					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	718	Bryggeredskaber	>	<20 sldlr	718-726 vurderes sammen
Ukendt	719	Kedel	>	<20 sldlr	718-726 vurderes sammen
Ukendt	720	Kar	>	<20 sldlr	718-726 vurderes sammen
Ukendt	721	Strippe	>	<20 sldlr	718-726 vurderes sammen
Ukendt	722	Spand	>	<20 sldlr	718-726 vurderes sammen
Ukendt	723	Øltønde	>	<20 sldlr	718-726 vurderes sammen
Ukendt	724	Sibøtte	>	<20 sldlr	718-726 vurderes sammen
Ukendt	725	Håndkedel, lille	1	<20 sldlr	718-726 vurderes sammen
Ukendt	726	Stålgryde	1	<20 sldlr	718-726 vurderes sammen
Ukendt	727	Håndkværn	1	3 sldlr	
Ukendt	728	Diverse jerngenstande, specificeret	>	<5 sldlr	728-731 vurderes sammen
Ukendt	729	Kedelskede	>	<5 sldlr	728-731 vurderes sammen
Ukendt	730	lldtang	>	<5 sldlr	728-731 vurderes sammen
Ukendt	731	Rist	>	<5 sldlr	728-731 vurderes sammen
Ukendt	732	Egeskab	1	<11 sldlr	732-734 vurderes sammen
Ukendt	733	Egefoldebænk	1	<11 sldlr	732-734 vurderes sammen
Ukendt	734	Skive med underbord	1	<11 sldlr	732-734 vurderes sammen
Ukendt	735	Tinask	1	<3 sldlr	735-739, 1396-1398 vurderes sammen
Ukendt	736	Tinfad	2	<3 sldlr	735-739, 1396-1398 vurderes sammen

Gård_ID 31					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	737	Tinkop	1	<3 sldlr	735-739, 1396-1398 vurderes sammen
Ukendt	738	Bismervægt	1	<3 sldlr	735-739, 1396-1398 vurderes sammen
Ukendt	739	Krus	>	<3 sldlr	735-739, 1396-1398 vurderes sammen
Ukendt	1396	Kande	>	<3 sldlr	735-739, 1396-1398 vurderes sammen
Ukendt	1397	Stenfad	>	<3 sldlr	735-739, 1396-1398 vurderes sammen
Ukendt	1398	Tallerken	>	<3 sldlr	735-739, 1396-1398 vurderes sammen
Ukendt	740	Kiste KT	1	-	
Ukendt	741	Skrin KT	1	-	
Ukendt	742	Sølvmailer, par	12	-	
Ukendt	743	Sølvske	1	10 slmk	
Ukendt	744	Kiste	1	3 sldlr	
Ukendt	745	Skrin	1	1 rdlr	
Ukendt	746	Sølvske	1	10 slmk	
Ukendt	747	Seng	2	15 sldlr x 2	
Ukendt	748	Klæder KT	>	-	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1638 [452]

Mads Jepbøn

Gård_ID 32					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	749	Sengeklæder	>	<18 dlr	749-750 vurderes sammen
Ukendt	750	Hynde, gammel	2	<18 dlr	749-750 vurderes sammen
Ukendt	751	Diverse jerngenstande, specificeret og uspec.	>	<3 dlr	751-754 vurderes sammen
Ukendt	752	Ildtang	>	<3 dlr	751-754 vurderes sammen
Ukendt	753	Kedelskede	>	<3 dlr	751-754 vurderes sammen
Ukendt	754	Bismervægt	1	<3 dlr	751-754 vurderes sammen
Ukendt	755	Kværn	1	1 dlr	
Ukendt	756	Kar	1	<2 dlr	756-764 vurderes sammen
Ukendt	757	Ark	1	<2 dlr	756-764 vurderes sammen
Ukendt	758	Dejtrug	1	<2 dlr	756-764 vurderes sammen
Ukendt	759	Kerne	1	<2 dlr	756-764 vurderes sammen
Ukendt	760	Trug	>	<2 dlr	756-764 vurderes sammen
Ukendt	761	Sold	>	<2 dlr	756-764 vurderes sammen
Ukendt	762	Bøtte	>	<2 dlr	756-764 vurderes sammen
Ukendt	763	Spand	>	<2 dlr	756-764 vurderes sammen
Ukendt	764	Øltønde	1	<2 dlr	756-764 vurderes sammen
Ukendt	765	Bryggekedel	1	4 dlr	
Ukendt	766	Kedel, lille, gammel	1	1 rdrl	
Ukendt	767	Egeskab	1	6 dlr	
Ukendt	768	Fyrskive	1	1 rdrl	
Ukendt	769	Egekiste	1	9 mk	

Gård_ID 32

Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	770	Egekiste, lille	1	<9 mk	770-771 vurderes sammen
Ukendt	771	Egeskrin	1	<9 mk	770-771 vurderes sammen
Ukendt	772	Skammel, gammel	1	<2 mk	772-773, 1382 vurderes sammen
Ukendt	773	Fad	>	<2 mk	772-773, 1382 vurderes sammen
Ukendt	1382	Tallerken	>	<2 mk	772-773, 1382 vurderes sammen

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1638 [473]

Peder Anderbøn

Gård_ID 33					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	774	Seng	1	-	enkens seng undtages skifte

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1638 [547]

Marin Hanßkøen

Gård_ID 34					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	775	Sengeklæder	>	10 sldlr	
Ukendt	776	Kiste	>	<10 sldlr	776-781 vurderes sammen
Ukendt	777	Skive	>	<10 sldlr	776-781 vurderes sammen
Ukendt	778	Skrin	>	<10 sldlr	776-781 vurderes sammen
Ukendt	779	Kedel	>	<10 sldlr	776-781 vurderes sammen
Ukendt	780	Kar	>	<10 sldlr	776-781 vurderes sammen
Ukendt	781	Andet boskab	>	<10 sldlr	776-781 vurderes sammen

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1638 [554]

Peder Hanbøn

Gård_ID 35					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	782	Tønde	>	<1 dlr	782-785 vurderes sammen
Ukendt	783	Kar	>	<1 dlr	782-785 vurderes sammen
Ukendt	784	Balje	>	<1 dlr	782-785 vurderes sammen
Ukendt	785	Spand	>	<1 dlr	782-785 vurderes sammen
Ukendt	786	Kedel, stor	1	<4 dlr minus 1 mk	786-787 vurderes sammen
Ukendt	787	Kedel, lille	1	<4 dlr minus 1 mk	786-787 vurderes sammen
Ukendt	789	Lysestage	3	<2 dlr	789-791 vurderes sammen
Ukendt	790	Tinfad	2	<2 dlr	789-791 vurderes sammen
Ukendt	791	Stenfad	>	<2 dlr	789-791 vurderes sammen
Ukendt	792	Underbord	1	2 dlr	
Ukendt	793	Bøsse	1	2 mk	
Ukendt	794	Strygejern	1	<2 mk	794, 1376 vurderes sammen
Ukendt	1376	Skinderjern	1	<2 mk	794, 1376 vurderes sammen

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1638 [625]

Clauß Clemendbøn

Gård_ID 36					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1377	Panelseng med tilbehør	2	-	vurderet sammen med huset
Ukendt	796	Diverse jerngenstande, specificeret og uspec.	>	<1½ sldlr	796-799 vurderes sammen
Ukendt	797	Kedelskede	>	<1½ sldlr	796-799 vurderes sammen
Ukendt	798	Ildtang	>	<1½ sldlr	796-799 vurderes sammen
Ukendt	799	Kedelring	2	<1½ sldlr	796-799 vurderes sammen
Ukendt	800	Kværn	1	<1½ sldlr	800-802 vurderes sammen
Ukendt	801	Kerne	1	<1½ sldlr	800-802 vurderes sammen
Ukendt	802	Jernbunden spand	1	<1½ sldlr	800-802 vurderes sammen
Ukendt	803	Egekiste, udskåret	1	3 sldlr	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1638 [636]

NiB Adtzerbøn

Gård_ID 38					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	804	Bryggekedel	1	10 sldlr	
Ukendt	805	Håndkedel	1	3 sldlr	
Ukendt	806	Kedel, gammel	4	3 mk	
Ukendt	807	Stålgryde	1	3 mk	
Ukendt	808	Egeskab	1	7 sldlr	
Ukendt	809	Underbord	1	4 sldlr	
Ukendt	810	Skive, lille	2	<1½	810-811 vurderes sammen
Ukendt	811	Stol	>	<1½	810-811 vurderes sammen
Ukendt	812	Ølkar	3	<5 sldlr	812-815 vurderes sammen
Ukendt	813	Balje	>	<5 sldlr	812-815 vurderes sammen
Ukendt	814	Tønde	>	<5 sldlr	812-815 vurderes sammen
Ukendt	815	Spand	>	<5 sldlr	812-815 vurderes sammen
Ukendt	816	Kværn	1	1½ sldlr	

Skast Herreds tingbog 1639 [121] Hanß Jepbøn

Gård_ID 39					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	817	Sølvstob	1	10 sldlr	
Ukendt	1360	Kiste	1	-	
Ukendt	1361	Seng	1	-	
Ukendt	1362	Bing	1	5 mk	
Ukendt	818	Bing	1	2 mk	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1639 [122] Christen Christenbøn

Gård_ID 40					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	819	Diverse jerngenstande, specificeret og uspec.	>	<2 sldlr	819-821 vurderes sammen
Ukendt	820	Kedelskede	>	<2 sldlr	819-821 vurderes sammen
Ukendt	821	Ildtang	>	<2 sldlr	819-821 vurderes sammen
Ukendt	822	Bryggekedel	1	12 sldlr	
Ukendt	823	Håndkedel	2	<6 sldlr	823-824 vurderes sammen
Ukendt	824	Messingkedel, lille	1	<6 sldlr	823-824 vurderes sammen
Ukendt	825	Stålgryde	2	7 mk	
Ukendt	826	Kobbergryde, gammel	1	2 mk	
Ukendt	827	Tinfad	2	<6 mk	827-829 vurderes sammen
Ukendt	828	Tintallerken	1	<6 mk	827-829 vurderes sammen
Ukendt	829	Smørkrus	1	<6 mk	827-829 vurderes sammen
Ukendt	830	Messinglysestage	1	<1 sldlr	830-831 vurderes sammen
Ukendt	831	Messingbækken	1	<1 sldlr	830-831 vurderes sammen
Ukendt	832	Bryggekar	3	<4 sldlr	832-833 vurderes sammen
Ukendt	833	Balje	1	<4 sldlr	832-833 vurderes sammen
Ukendt	834	Melbing	1	<2 sldlr	834-835 vurderes sammen
Ukendt	835	Dejtrug	1	<2 sldlr	834-835 vurderes sammen
Ukendt	836	Øltønde	3	6 mk	
Ukendt	837	Vandspand	2	<5 mk	837-840 vurderes sammen

Gård_ID 40					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	838	Kerne	1	<5 mk	837-840 vurderes sammen
Ukendt	839	Strippe	>	<5 mk	837-840 vurderes sammen
Ukendt	840	Mælkebøtte	>	<5 mk	837-840 vurderes sammen
Ukendt	841	Kværn	1	3 slslr	
Ukendt	842	Underbord	1	8 sldlr	
Ukendt	843	Skab	1	6 sldlr	
Ukendt	844	Ark	1	6 mk	
Ukendt	845	Kiste	2	-	
Ukendt	846	Fyrkiste	1	-	
Ukendt	847	Egeskrin	1	-	
Ukendt	848	Klæder CS	>	8 sldlr	
Lillestue	849	Skive	1	2 mk	
Ukendt	850	Seng	1	20 sldlr	
Ukendt	851	Seng	1	10 sldlr	
Ukendt	852	Sengeklæder	>	4 sldlr	[noget andet]
Ukendt	853	Hynde	>	5 sldlr 2 mk	
Ukendt	854	Stol	>	1 mk	
Ukendt	855	Bord, gammelt	1	1 sldlr	
Ukendt	856	Fyrskive	1	1 sldlr	
Ukendt	857	Sæk	>	6 mk	
Ukendt	858	Skæppemål	1	<1½ mk	858-861 vurderes sammen
Ukendt	859	Trug	>	<1½ mk	858-861 vurderes sammen
Ukendt	860	Sold	>	<1½ mk	858-861 vurderes sammen
Ukendt	861	Standtønde	>	<1½ mk	858-861 vurderes sammen
Ukendt	862	Sølvske	2	-	initialer (CCs og '3 bogstaffue')
Ukendt	863	Sølvstob	1	-	
Ukendt	864	(Sølv)kæde	1	-	
Ukendt	865	(sølv)bælte	1	-	

Gård_ID 40					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	866	Guldring	1	-	
Ukendt	867	Sølvske med forgyldt skaft	1	-	
Ukendt	868	Bog	>	-	skal børnene beholde
Ukendt	869	Uld	>	3 mk	
Ukendt	870	Madskrin	1	3 mk	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1639 [200]

Søren Jenbøn

Gård_ID 41					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	871	Kedel, gammel	1	2½ dlr	
Ukendt	872	Stålgryde	1	<3 mk	872-875 vurderes sammen
Ukendt	873	Kedelskede	>	<3 mk	872-875 vurderes sammen
Ukendt	874	Ildtang	>	<3 mk	872-875 vurderes sammen
Ukendt	875	Rist	1	<3 mk	872-875 vurderes sammen
Ukendt	876	Kværn	1	<6 mk 8 sk	876-882 vurderes sammen
Ukendt	877	Kurv	2	<6 mk 8 sk	876-882 vurderes sammen
Ukendt	878	Sold	1	<6 mk 8 sk	876-882 vurderes sammen
Ukendt	879	Dejtrug	1	<6 mk 8 sk	876-882 vurderes sammen
Ukendt	880	Standtønde	2	<6 mk 8 sk	876-882 vurderes sammen
Ukendt	881	Balje, lille	2	<6 mk 8 sk	876-882 vurderes sammen
Ukendt	882	Kerne	1	<6 mk 8 sk	876-882 vurderes sammen
Ukendt	883	Øltønde	2	2 mk	
Ukendt	884	Tinsmørkrus	1	<1 mk	884-885 vurderes sammen
Ukendt	885	Trætallerken	10	<1 mk	884-885 vurderes sammen
Ukendt	886	Sibøtte	4	8 sk	
Ukendt	887	Egekiste	1	3 dlr	
Ukendt	888	Skive, lille	2	<7 mk	888-890 vurderes sammen
Ukendt	889	Skrin, gammel	1	<7 mk	888-890 vurderes sammen
Ukendt	890	Fyrkiste, gammel	1	<7 mk	888-890 vurderes sammen

Gård_ID 41

Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	891	Stol	4	12 sk	
Ukendt	892	Stenfad	3	6 sk	
Ukendt	893	Sengeklæder	>	3 dlr	[til 2 senge]
Ukendt	894	Seng KS	1	4 dlr	
Ukendt	895	Klæder SJ	>	3 mk	
Ukendt	896	Sengeklæde	1	2 dlr	
Ukendt	897	Hynde	3	1 mk	
Ukendt	898	Uld	7 mk	2½ mk	
Ukendt	899	Seng	2	1½ dlr	
Ukendt	900	Sæk, gammel	1	2 mk	
Ukendt	901	Rok, gammel	1	2 mk	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1639 [447] Johane Niskun

Gård_ID 42					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	902	Diverse jerngenstande, specificeret og uspec.	>	<5 sldlr	902-904 vurderes sammen
Ukendt	903	Kedelskede	>	<5 sldlr	902-904 vurderes sammen
Ukendt	904	Ildtang	>	<5 sldlr	902-904 vurderes sammen
Ukendt	905	Bryggeredskaber	>	<12 sldlr	905-906 vurderes sammen
Ukendt	906	Bryggekedel, 2 pund	1	<12 sldlr	905-906 vurderes sammen
Ukendt	907	Ølkar	>	<4 sldlr	907-913 vurderes sammen
Ukendt	908	Tønde	>	<4 sldlr	907-913 vurderes sammen
Ukendt	909	Strippe	>	<4 sldlr	907-913 vurderes sammen
Ukendt	910	Spand	>	<4 sldlr	907-913 vurderes sammen
Ukendt	911	Dejtrug	>	<4 sldlr	907-913 vurderes sammen
Ukendt	912	Kerne	>	<4 sldlr	907-913 vurderes sammen
Ukendt	913	Mælkebøtte	>	<4 sldlr	907-913 vurderes sammen
Ukendt	914	Kobbergryde	1	1 sldlr	
Ukendt	915	Tinfad	2	<1 sldlr	915-916 vurderes sammen
Ukendt	916	Bismervægt	1	<1 sldlr	915-916 vurderes sammen
Stue	917	Egeskab	1	6 sldlr	
Ukendt	918	Underbord med bordplade	1	<5 sldlr	918-921 vurderes sammen
Ukendt	919	Egebordplade	1	<5 sldlr	918-921 vurderes sammen
Ukendt	920	Egeark	2	<5 sldlr	918-921 vurderes sammen

Gård_ID 42					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	921	Fyrskive	1	<5 sldlr	918-921 vurderes sammen
Ukendt	922	Lås	1	<2 sldlr	922-923 vurderes sammen, lås på madkurv?
Ukendt	923	Madkurv	>	<2 sldlr	922-923 vurderes sammen
Ukendt	924	Sengeklæder	>	20 sldlr	Sønnens part

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1639 [490]

Jenß Hanßøn

Gård_ID 43					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	926	Kiste	3	5 sldlr	
Ukendt	927	Skive	1	<4 sldlr	927-929 vurderes sammen
Ukendt	928	Foldebænk	1	<4 sldlr	927-929 vurderes sammen
Ukendt	929	Stol	2	<4 sldlr	927-929 vurderes sammen
Ukendt	930	Kedel	1	<16 sldlr	930-934 vurderes sammen
Ukendt	931	Stålgryde	1	<16 sldlr	930-934 vurderes sammen
Ukendt	932	Tønde	>	<16 sldlr	930-934 vurderes sammen
Ukendt	933	Balje	>	<16 sldlr	930-934 vurderes sammen
Ukendt	934	Spand	>	<16 sldlr	930-934 vurderes sammen
Ukendt	935	Sengeklæder	>	20 sldlr	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1639 [491]

Benedett Perbøn

Gård_ID 44					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	936	Diverse jerngenstande, specificeret og uspec.	>	<5 sldlr minus 1 mk	936-938 vurderes sammen
Ukendt	937	Ildtang	>	<5 sldlr minus 1 mk	936-938 vurderes sammen
Ukendt	938	Kedelskede	>	<5 sldlr minus 1 mk	936-938 vurderes sammen
Ukendt	939	Kiste	3	<3 sldlr	939-940 vurderes sammen
Ukendt	940	Skrin	2	<3 sldlr	939-940 vurderes sammen
Ukendt	941	Balje	>	<6 mk	941-943 vurderes sammen
Ukendt	942	Tønde	>	<6 mk	941-943 vurderes sammen
Ukendt	943	Pilekurv	>	<6 mk	941-943 vurderes sammen
Ukendt	944	Kværn, par	1	2 dlr	
Ukendt	945	Kedel	1	3 sldlr	
Ukendt	946	Sengeklæder	>	5 dlr	
Ukendt	947	Tønde, gammel	3	<3 mk	947-950 vurderes sammen
Ukendt	948	Skab, gammel	1	<3 mk	947-950 vurderes sammen
Ukendt	949	Skæppemål	1	<3 mk	947-950 vurderes sammen
Ukendt	950	Kar, fjerding	1	<3 mk	947-950 vurderes sammen

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1640 [28] Mourids Perbøn

Gård_ID 46					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	951	Skæppemål	>	<1½ sldlr	951-955 vurderes sammen
Ukendt	952	Sold	>	<1½ sldlr	951-955 vurderes sammen
Ukendt	953	Trug	>	<1½ sldlr	951-955 vurderes sammen
Ukendt	954	Bismervægt	>	<1½ sldlr	951-955 vurderes sammen
Ukendt	955	Kar, fjerding	>	<1½ sldlr	951-955 vurderes sammen
Ukendt	956	Underbord, gammelt	1	<1½ sldlr	956-958 vurderes sammen
Ukendt	957	Skive	1	<1½ sldlr	956-958 vurderes sammen
Ukendt	958	Stol	3	<1½ sldlr	956-958 vurderes sammen
Ukendt	959	Kandeskab, gammelt	1	1 sldlr	
Ukendt	960	Kedel	1	1½ sldlr	pant
Ukendt	961	Kværn, par	1	1½ sldlr	
Ukendt	962	Ølkar, stort	1	<1½ sldlr	962-963 vurderes sammen
Ukendt	963	Ølkar, lille	2	<1½ sldlr	962-963 vurderes sammen
Ukendt	964	Hynde	2	2 sldlr	
Lillestue	966	Skive	1	3 mk	
Ukendt	965	Kedelskede	>	<3 sldlr 2 mk	965, 967-968 vurderes sammen
Ukendt	967	Ildtang	>	<3 sldlr 2 mk	965, 967-968 vurderes sammen
Ukendt	968	Diverse jerngenstande, specificeret og uspec.	>	<3 sldlr 2 mk	965, 967-968 vurderes sammen
Ukendt	969	Tinfad	2	3 mk	
Ukendt	970	Kedel	2	<14 sldlr	970-972 vurderes sammen
Ukendt	971	Bryggekedel	1	<14 sldlr	970-972 vurderes sammen

Gård_ID 46					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	972	Håndkedel, lille	1	<14 sldlr	970-972 vurderes sammen
Ukendt	973	Kobbergryde, lille	1	<2 sldlr	973-974 vurderes sammen
Ukendt	974	Ark, gammel	1	<2 sldlr	973-974 vurderes sammen
Ukendt	975	Tørv, lyng, mæg	>	<6 sldlr	675-679 vurderes sammen
Ukendt	976	Strippe	>	<6 sldlr	675-679 vurderes sammen
Ukendt	977	Spand	>	<6 sldlr	675-679 vurderes sammen
Ukendt	978	Vandtrug	>	<6 sldlr	675-679 vurderes sammen
Ukendt	979	Svinetrug	>	<6 sldlr	675-679 vurderes sammen
Ukendt	980	Lagen, hør	1	3 mk	
Ukendt	981	Lagen, blå	1	2½ mk	
Ukendt	982	Pudevår	2	1 sldlr	
Ukendt	983	Sengeklæde, drejl, blå	1	1½ sldlr	
Ukendt	984	Dynevår, vadmél	1	1½ sldlr	
Ukendt	985	Kårde	1	2 mk	
Ukendt	986	Klæder MP	>	-	mod moderens klæder
Ukendt	987	Seng, enke	1	-	den bedste til moderen, uden for skifte

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1640 [42]

Søren Christensbøn

Gård_ID 47					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	988	Bryggekedel	1	-	
Ukendt	989	Egeskab	1	-	
Ukendt	990	Kobberkedel, gammel	2	-	
Ukendt	991	Kandeskab	1	-	
Ukendt	992	Kværn	1	-	
Ukendt	993	Bing, stor	1	-	
Ukendt	994	Bing, lille	1	-	
Ukendt	995	Strippe	2	-	
Ukendt	996	Spand	1	-	
Ukendt	997	Balje	2	-	
Ukendt	998	Dejtrug	1	-	
Ukendt	999	Balje	2	-	
Ukendt	1000	Spand	1	-	
Ukendt	1001	Trug	1	-	
Ukendt	1002	Underbord	1	-	
Ukendt	1003	Egekiste	1	-	
Ukendt	1004	Fyrkiste	1	-	
Ukendt	1005	Kværn	1	-	
Ukendt	1006	Øltønde	1	-	
Ukendt	1007	Egeskammel	1	-	
Ukendt	1008	Dejbalje	1	-	
Ukendt	1009	Ølkar	1	-	
Ukendt	1010	Øltønde	1	-	
Ukendt	1011	Egeskrin	1	-	
Ukendt	1012	Skæppemål	1	-	
Loft	1014	Kurv	>	-	
Loft	1015	Tønde	>	-	
Ukendt	1013	Fyrkiste	1	-	
Ukendt	1016	Sengeklæder	>	-	
Ukendt	1017	Sæk	>	-	

Gård_ID 47					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1018	Seng, KN	1	-	undtaget
Ukendt	1019	Vadmel	>	-	
Ukendt	1020	Klæder KN	>	-	
Ukendt	1021	Kedelskede	>	<4 sldlr 2 mk	1021-1023 vurderes sammen
Ukendt	1022	Ildtang	>	<4 sldlr 2 mk	1021-1023 vurderes sammen
Ukendt	1023	Diverse jerngenstande, specificeret og uspec.	>	<4 sldlr 2 mk	1021-1023 vurderes sammen
Ukendt	1024	Uld, fåreskind	>	-	
Ukendt	1025	Hynde	>	-	
Ukendt	1026	Klæder SC	>	-	
Ukendt	1027	Klæder, DS	>	-	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1640 [85] Clemend Lauserßen

Gård_ID 48					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1028	Klæder	>	1 dlr	
Ukendt	1029	Kiste, gammel	1	2 mk	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1640 [126]

Karin Jensdatter

Gård_ID 49					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1030	Kiste	4	<4 sldlr 2 mk	1030-1031 vurderes sammen
Ukendt	1031	Ark, gammel	1	<4 sldlr 2 mk	1030-1031 vurderes sammen
Ukendt	1032	Underbord	1	<3 sldlr	1032-1033 vurderes sammen
Ukendt	1033	Skive	1	<3 sldlr	1032-1033 vurderes sammen
Ukendt	1034	Stol, gammel	2	8 sk	
Ukendt	1035	Kedel	1	<3 sldlr	1035-1036 vurderes sammen
Ukendt	1036	Stålgryde	1	<3 sldlr	1035-1036 vurderes sammen
Ukendt	1037	Kar	1	<3 sldlr	1037-1040 vurderes sammen
Ukendt	1038	Balje	2	<3 sldlr	1037-1040 vurderes sammen
Ukendt	1039	Tønde	2	<3 sldlr	1037-1040 vurderes sammen
Ukendt	1040	Spand	>	<3 sldlr	1037-1040 vurderes sammen
Ukendt	1379	Diverse jerngenstande, specificeret og uspec.	>	4 sldlr	
Ukendt	1041	Kedelskede	>	<2 mk	1041-1042 vurderes sammen
Ukendt	1042	Ildtang	>	<2 mk	1041-1042 vurderes sammen
Ukendt	1043	Kårde	1	<2 sldlr	1043-1044 vurderes sammen
Ukendt	1044	Bøsse	1	<2 sldlr	1043-1044 vurderes sammen
Ukendt	1045	Bolsterdyne	1	<8 sldlr	1045-1048 vurderes sammen; 'til 1 seng'
Ukendt	1046	Lagen	2	<8 sldlr	1045-1048 vurderes sammen; 'til 1 seng'
Ukendt	1047	Sengeklæde	2	<8 sldlr	1045-1048 vurderes sammen; 'til 1 seng'

Gård_ID 49					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1048	Pude	2	<8 sldlr	1045-1048 vurderes sammen; 'til 1 seng'
Ukendt	1049	Vadmelsdyne, ny	1	<6 sldlr	1048-1052 vurderes sammen; 'til den anden seng'
Ukendt	1050	Sengeklæde	2	<6 sldlr	1048-1052 vurderes sammen; 'til den anden seng'
Ukendt	1051	Sengetæppe?, uldent	2	<6 sldlr	1048-1052 vurderes sammen; 'til den anden seng' [thielde]
Ukendt	1052	Bolsterhoveddyne	1	<6 sldlr	1048-1052 vurderes sammen; 'til den anden seng'
Ukendt	1053	Sengeklæde	2	<4 sldlr	1053-1055 vurderes sammen; 'til den thredie seng'
Ukendt	1054	Dyne, ulden	1	<4 sldlr	1053-1055 vurderes sammen; 'til den thredie seng'
Ukendt	1055	Sengetæppe?, uldent	2	<4 sldlr	1053-1055 vurderes sammen; 'til den thredie seng' [thielde]
Ukendt	1056	Klæder, specificeret	9	16 sldlr	
Ukendt	1057	Skæppemål, ½	1	<3 mk	1057-1061, 1388-1389 vurderes sammen
Ukendt	1058	Kar, fjerding	1	<3 mk	1057-1061, 1388-1389 vurderes sammen
Ukendt	1059	Sold	2	<3 mk	1057-1061, 1388-1389 vurderes sammen
Ukendt	1060	Trug	2	<3 mk	1057-1061, 1388-1389 vurderes sammen
Ukendt	1061	Fad	>	<3 mk	1057-1061, 1388-1389 vurderes sammen
Ukendt	1388	Potte	>	<3 mk	1057-1061, 1388-1389 vurderes sammen
Ukendt	1389	Pande	>	<3 mk	1057-1061, 1388-1389 vurderes sammen
Ukendt	1062	Kornsæk	3	<1 sldlr	1062-1064 vurderes sammen
Ukendt	1063	Skindsæk, ny	2	<1 sldlr	1062-1064 vurderes sammen

Gård_ID 49					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1064	Sæk, ulden	1	<1 sldlr	1062-1064 vurderes sammen

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1640 [143] Niels Olluffßen

Gård_ID 50					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1065	Kedelskede	1	<4 sldlr	1065-1068 vurderes sammen
Ukendt	1066	Ildtang	1	<4 sldlr	1065-1068 vurderes sammen
Ukendt	1067	Rist	1	<4 sldlr	1065-1068 vurderes sammen
Ukendt	1068	Diverse jørgenstande, specificeret og uspec.	>	<4 sldlr	1065-1068 vurderes sammen
Stue	1069	Egeskab, grønt	1	15 sldlr	
Stue	1070	Kandeskab, grønt	1	6 sldlr	
Stue	1071	Fyrskive	1	<3 sldlr	1071, 1363 vurderes sammen
Ukendt	1363	Fyrskammel	1	<3 sldlr	1071, 1363 vurderes sammen
Lillestue	1073	Egeskive, lille	1	5 mk	
Ukendt	1074	Madkurv med lås	1	1½ sldlr	
Stue	1075	Bænkekiste, lille	1	½ sldlr	
Ukendt	1076	Skive, gammel	1	<2 mk	1076-1078 vurderes sammen
Ukendt	1077	Dejtrug	1	<2 mk	1076-1078 vurderes sammen
Ukendt	1078	Skammel, lille	1	<2 mk	1076-1078 vurderes sammen
Ukendt	1079	Stol	4	1 sldlr	
Ukendt	1080	Bryggekedel	1	15 sldlr	
Ukendt	1081	Bøstokedel	1	2½ sldlr	
Ukendt	1082	Messingkedel	1	5 mk	
Ukendt	1083	Messingkedel, lille	1	3 mk	
Ukendt	1084	Tinfad, 4½mk	1	3½ mk	
Ukendt	1085	Tinfad, 4 mk	1	3 mk	
Ukendt	1086	Tinfad, 3 mk	1	2 mk 4 sk	
Ukendt	1087	Tinfad, 2½ mk	1	1½ mk 6 sk	
Ukendt	1088	Tinfad, 2 mk	1	1½ mk	

Gård_ID 50

Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1089	Tinkovsken med låg	1	3 mk	
Ukendt	1090	Tinsmørkrus	1	3 mk	
Ukendt	1091	Tinkovsken, lille, 3 mk	1	1½ mk 6 sk	
Ukendt	1092	Tinflaske	1	2 mk	
Ukendt	1093	Tintallerken	6	6 mk	
Ukendt	1094	Messingbækken	2	3 sldlr	
Ukendt	1095	Messinglysestage	2	3 mk	
Ukendt	1096	Kværn	1	<2 sldlr	1096-1097 vurderes sammen
Ukendt	1097	Skærekiste	1	<2 sldlr	1096-1097 vurderes sammen
Ukendt	1098	Øltønde	4	1½ sldlr	
Ukendt	1099	Fyrstige	1	1 mk	
Ukendt	1100	Strippe	1	<8 sk	1100-1101 vurderes sammen
Ukendt	1101	Sennepskværn	1	<8 sk	1100-1101 vurderes sammen
Ukendt	1102	Stenfad	3	<3 mk	1102-1103, 1401-1402 vurderes sammen
Ukendt	1103	Lergryde	>	<3 mk	1102-1103, 1401-1402 vurderes sammen
Ukendt	1401	Malkefad	>	<3 mk	1102-1103, 1401-1402 vurderes sammen, efter 1103
Ukendt	1402	Potte	>	<3 mk	1102-1103, 1401-1402 vurderes sammen
Ukendt	1104	Stenkrus, stort	2	1½ mk	
Ukendt	1105	Stenkrus, små, blå	2	2 mk	
Ukendt	1106	Trætallerken	>	<2 mk	1106-1108, 1410 vurderes sammen
Ukendt	1410	Trækande	>	<2 mk	1106-1108, 1410 vurderes sammen
Ukendt	1107	Stålrivejern	1	<2 mk	1106-1108, 1410 vurderes sammen
Ukendt	1108	Fyrskammel, lille	1	<2 mk	1106-1108, 1410 vurderes sammen
Ukendt	1109	Ølkar, stort	1	1½ sldlr	
Ukendt	1110	Ølkar	1	<1 sldlr	1110-1111 vurderes sammen

Gård_ID 50					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1111	Karstol	1	<1 sldlr	1110-1111 vurderes sammen
Ukendt	1112	Kar, gammelt	1	<2 mk	1112-1113 vurderes sammen
Ukendt	1113	Øretbøtte	1	<2 mk	1112-1113 vurderes sammen
Ukendt	1114	Drøftetrug	1	<2 mk	1114-1116 vurderes sammen
Ukendt	1115	Sold	1	<2 mk	1114-1116 vurderes sammen
Ukendt	1116	Spand, lille	1	<2 mk	1114-1116 vurderes sammen
Ukendt	1117	Sældeløb	1	<2 mk	1117-1118 vurderes sammen
Ukendt	1118	Ostehæk	1	<2 mk	1117-1118 vurderes sammen
Ukendt	1119	Bing, lille, gammel	1	1 sldlr	
Lillestue	1121	Seng	1	30 sldlr	Den bedste
Lillestue	1122	Seng	1	20 sldlr	
Ukendt	1123	Dagligseng	2	12 sldlr	hver sat til 6 sldlr
Loft	1124	Fyrbing	1	1 sldlr	
Ukendt	1125	Hynde, flamsk med rødt klæde under	2	4 sldlr	
Ukendt	1126	Hynde, flamsk med rødt læder under	2	4 sldlr	
Ukendt	1127	Hynde, sort, ru	1	1 sldlr	
Ukendt	1128	Hynde, gul, gammel	2	1 sldlr	
Ukendt	1129	Hynde, gammel	2	1 sldlr	
Lillestue	1131	Stabelseng, gammel	1	1 sldlr	
Ukendt	1130	Lovbog	1	1½ sldlr	
Ukendt	1132	Huspostil	1	2½ sldlr	
Ukendt	1133	Postil over epistlene	1	2 mk	
Ukendt	1134	Davids salmer	1	2 mk	
Ukendt	1135	Klæder, specificeret NO	2	3½ sldlr	
Ukendt	1136	Skrin	1	<3½ sldlr	1136-1137 vurderes sammen
Ukendt	1137	Bøsse	1	<3½ sldlr	1136-1137 vurderes sammen

Gård_ID 50

Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1138	Klæder, specificeret NO	2	3½ sldlr	
Ukendt	1139	Bismervægt	1	1½ mk	
Ukendt	1140	Stålgryde med stållåg	1	3 mk	
Ukendt	1141	Sæk	4	1 sldlr	
Ukendt	1142	Sølvske, hver 3 lod	2	4½ sldlr	årstal 1616
Ukendt	1143	Sølvske, hver 3 lod	2	4½ sldlr	årstal 1617
Ukendt	1144	Sølvske forgyldt , hver 3½ lod	2	5 sldlr	årstal 1611
Ukendt	1145	Sølvske	1	2 sldlr	
Ukendt	1146	Sølvskaal, 7 lod	1	5 sldlr 1 mk	
Ukendt	1147	Seng KN	1	-	Udtaget
Ukendt	1148	Egekiste, udskåret	1	-	Udtaget
Ukendt	1149	Skrin	2	-	Udtaget
Ukendt	1150	Sølvbælte	1	-	Udtaget
Ukendt	1151	Sølvnøglebånd med knivskede	1	-	Udtaget
Ukendt	1152	Kæder	2	-	Udtaget
Ukendt	1153	Sølvske	1	-	Udtaget
Ukendt	1154	Klæder KN	>	-	Udtaget
Ukendt	1155	Skive, lille	1	-	Udtaget
Ukendt	1156	Kobberkedel, lille	1	-	Udtaget
Ukendt	1157	Bænkekiste	1	-	Udtaget
Ukendt	1158	Smørask, tin	1	-	Udtaget
Ukendt	1159	Hynde, grøn	1	-	Udtaget
Ukendt	1160	Stol	1	-	Udtaget
Ukendt	1161	Kedelskede	1	-	Udtaget
Ukendt	1162	Ildtang	1	-	Udtaget
Ukendt	1163	Rist	1	-	Udtaget
Ukendt	1164	Fyrbækken	1	-	Udtaget

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1640 [503]

Søren Nißen

Gård_ID 51					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1165	Diverse jerngenstande, specificeret	>	<10 mk	1165-1167 vurderes sammen
Ukendt	1166	Kedelskede	1	<10 mk	1165-1167 vurderes sammen
Ukendt	1167	Ildtang	1	<10 mk	1165-1167 vurderes sammen
Ukendt	1168	Kværn	1	2½ sldlr	
Ukendt	1169	Kar, gammelt	1	1½ mk	
Ukendt	1170	Karstol	1	<1 mk	1170-1171 vurderes sammen
Ukendt	1171	Dravtønde	1	<1 mk	1170-1171 vurderes sammen
Ukendt	1172	Øltønde	1	<2½ mk	1172-1173 vurderes sammen
Ukendt	1173	Tønde, 3/4 tønde	1	<2½ mk	1172-1173 vurderes sammen
Ukendt	1174	Tønde	1	<1½ mk	1174-1179 vurderes sammen
Loft	1175	Monde, gammel	1	<1½ mk	1174-1179 vurderes sammen
Ukendt	1177	Salttønde	1	<1½ mk	1174-1179 vurderes sammen
Ukendt	1178	Kerne, gammel	1	<1½ mk	1174-1179 vurderes sammen
Ukendt	1179	Brødhæk	1	<1½ mk	1174-1179 vurderes sammen
Ukendt	1181	Bing	1	3 mk	
Ukendt	1182	Egekiste	1	7 mk	
Ukendt	1183	Underbord	1	6 sldlr	
Ukendt	1184	Fyrskive	1	3 mk	
Ukendt	1185	Seng MS	1	-	Bevilliget
Ukendt	1186	Sengeklæder	>	1 sldlr	
Ukendt	1187	Klæder, ond oc ringe SN	>	-	Bevilliget

Gård_ID 51					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1188	Stol	1	<8 sk	1188-1189 vurderes sammen
Ukendt	1189	Hynde	1	<8 sk	1188-1189 vurderes sammen
Ukendt	1190	Fad	>	<1½ mk	1190, 1383 vurderes sammen
Ukendt	1383	Tallerken	>	<1½ mk	1190, 1383 vurderes sammen
Ukendt	1191	Kårde	1	1½ mk	
Ukendt	1192	Kobberkedel	1	6 sldlr 1½ mk	pant

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1640 [508] Peder Lauerßen

Gård_ID 52					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1193	Egekiste med lås	1	2½ sldlr	
Ukendt	1194	Egekiste, lille, uden lås	1	1 rdlr	
Ukendt	1195	Underbord, lille	1	1 sldlr	
Ukendt	1196	Skammel	1	<1 sldlr	1196-1197 vurderes sammen
Ukendt	1197	Skab	1	<1 sldlr	1196-1197 vurderes sammen
Ukendt	1198	Messingkedel med 1 stålring	1	<1 rdlr	1198-1199 vurderes sammen
Ukendt	1199	Kobberbund(?)	1	<1 rdlr	1198-1199 vurderes sammen
Ukendt	1200	Bismervægt	1	1 mk	
Ukendt	1201	Øltønde	1	<2 mk	1201-1204 vurderes sammen
Ukendt	1202	Standtønde	1	<2 mk	1201-1204 vurderes sammen
Ukendt	1203	Kerne	1	<2 mk	1201-1204 vurderes sammen
Ukendt	1204	Dejtrug	1	<2 mk	1201-1204 vurderes sammen
Ukendt	1205	Salttønde	4	1 mk	
Ukendt	1206	Egekiste, lille	1	1 sldlr	
Ukendt	1207	Kedelskede	1	<1 mk	1207-1208 vurderes sammen
Ukendt	1208	Ildtang	1	<1 mk	1207-1208 vurderes sammen
Ukendt	1209	Pilekurv	1	<5 mk	1209-1210 vurderes sammen
Ukendt	1210	Kværn	1	<5 mk	1209-1210 vurderes sammen
Ukendt	1211	Strippe	1	<1 mk	2111-1213, 1380, 1391-1393 vurderes sammen

Gård_ID 52					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1212	Spand	1	<1 mk	2111-1213, 1380, 1391-1393 vurderes sammen
Ukendt	1213	Fad	>	<1 mk	2111-1213, 1380, 1391-1393 vurderes sammen
Ukendt	1390	Tallerken	>	<1 mk	2111-1213, 1380, 1391-1393 vurderes sammen
Ukendt	1391	Krus	>	<1 mk	2111-1213, 1380, 1391-1393 vurderes sammen
Ukendt	1392	Kande	>	<1 mk	2111-1213, 1380, 1391-1393 vurderes sammen
Ukendt	1380	Potter	>	<1 mk	2111-1213, 1380, 1391-1393 vurderes sammen
Ukendt	1393	Pande	>	<1 mk	2111-1213, 1380, 1391-1393 vurderes sammen
Ukendt	1214	Klæder, ond og ringe PL	>	-	gives til fattige folk
Ukendt	1215	Fåreskind	2	<2 mk	1215-1216 vurderes sammen
Ukendt	1216	Balje	1	<2 mk	1215-1216 vurderes sammen
Ukendt	1217	Diverse bygningstømmer, specificeret	2	<20 sk	
Ukendt	1218	Karstol	1	<20 sk	
Ukendt	1219	Diverse tømmer, specificeret	2	<2 mk	1219-1220 vurderes sammen
Ukendt	1220	Stol, gammel	3	<2 mk	1219-1220 vurderes sammen
Ukendt	1221	Bolsterdyne	1	3 sldlr	
Ukendt	1222	Dyne, uld	1	<3 sldlr	1222-1225 vurderes sammen
Ukendt	1223	Hovedpude, vadmél	1	<3 sldlr	1222-1225 vurderes sammen

Gård_ID 52					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1224	Sengetæppe?, gammelt, uldent	2	<3 sldlr	1222-1225 vurderes sammen [tielde]
Ukendt	1225	Sengeklæde, gammelt	1	<3 sldlr	1222-1225 vurderes sammen
Ukendt	1226	Kiste	1	6 mk	

Bilag 8

Skast Herreds tingbog 1640 [662] Hanß Jepßen

Gård_ID 53					
Rum	Inventar_Id	Inventar	Antal	Vurdering	Bemærkning
Ukendt	1227	Seng JJ	1	-	
Ukendt	1228	Kiste JJ	1	-	
Ukendt	1229	Klæder JJ	>	-	
Ukendt	1230	Ildtang	>	-	
Ukendt	1231	Kedelskede	>	-	
Ukendt	1232	Klæder HJ	>	-	
Ukendt	1233	Fyrskive uden lås og fyrblad	1	-	
Ukendt	1235	Stålgryde	1	-	
Ukendt	1236	Balje	>	-	
Ukendt	1237	Spand	>	-	
Ukendt	1238	Tønde	>	-	
Ukendt	1239	'alt andet smaahaande'	>	-	
Ukendt	1240	Stol	>	-	
Ukendt	1241	Skammel	>	-	
Ukendt	1242	Kedel	>	-	
Ukendt	1243	Gryde	>	-	

Almissenydere på landet i 1830'erne

Ved en forordning i 1803 indførtes oplysningstidens socialreform for de danske landdistrikter. Den indeholdt en afgrænsning af, hvilke persongrupper der kunne modtage fattighjælp, og indførelse af en fattigskat til finansiering af udgifterne. Administrationen og finansieringen skulle ske på sogneniveau, og det kom til at betyde, at forholdene kom til at veksle stærkt fra sogn til sogn. Ud fra samtidig statistik er det muligt at få et indtryk på sogneniveau af antallet af modtagere og af udgifternes størrelse, og ud fra mandtalslisterne fra 1834-folketællingen kan man finde frem til en række karakteristika for modtagerne. Det sidste er gjort for en stikprøve på 10% af landets sogne, og for enkelte modtagere er deres samlede levnedsløb søgt fundet. Både statistikken og mandtalslisterne giver desuden oplysninger om modtagernes boligforhold. Ved siden af den offentlige hjælp fandtes der utvivlsomt en omfattende privat velgørenhed. Den er det ikke muligt at bedømme omfanget af, men i den form, den fandtes i form af hospitaler oprettet af hovedgårdsejere og andre, kan man i stikprøvens sogne se, hvor mange og hvilke beboere de husede.

I slutningen af 1700-tallet skete der et skift i synet på samfundets fattige. Siden Reformationen havde man nok accepteret, at handicappede og andre uden nogen erhvervsevne måtte understøttes nødtørftigt af det offentlige, men andre fattige blev anset for selv at være skyld i deres nød og måtte om muligt hindres i at tigge og eventuelt spærres inde. Selv til de handicappede var det imidlertid svært at skaffe de nødvendige midler til at yde hjælp. Hovedkilden var at indsamle frivillige midler til uddeling eller at overbevise mere velhavende om, at de måtte give føde og eventuelt husly til nødstedte gennem den såkaldte omgangsforørgelse, hvor der skete indkvartering for en kort tid på skift mellem yderne. I perioder kunne disse grupper også få tilladelse til at tigge i lokalområdet med et særligt tegn på, at de "var berettiget" til at tigge.¹

1 Periodens sociallovgivning er omtalt mere detaljeret i *Dansk Velfærdshistorie* 2010, bind 1, s. 159 ff.

Figur 1. Radering af Lucie Marie Ingemann 1831. Hvorvidt den skål, som der holdes i højre hånd, er en tiggerskål, er uvist. Men titlen på det udtryksfulde værk er i hvert fald "En fattig kone". Statens Museum for Kunst, www.smk.dk, public domain.

De nye tanker, der kom frem i oplysningstiden, var, at der også blandt personer med en arbejdssevne kunne være mennesker, der kom i en nødsituation, fordi de ikke kunne finde arbejde, selv om de var villige til at påtage sig et job, men også, at det var nødvendigt at skaffe flere midler til forsørgelsen. Blandt de mange, der gav udtryk for den nye tankegang, var Glostruppræsten H.J. Birch, der fandt, at de fattige på landet kunne deles i tre grupper, nemlig "1) Folk, som ikke kunne arbejde, 2) Folk, som ville arbejde, men ikke kunne faae Arbeide, 3) Folk, som kunne faae Arbeide, men ville ikke."² Den anden gruppe skulle hjælpes til arbejde om nødvendigt ved oprettelse af offentlige institutioner, hvor de kunne få anvist arbejde. Lignende tanker kan findes i mange andre samtidige skrifter i ind- og udland og kom også til at smitte af på den danske sociallovgivning.

Det viste sig således i oktober 1787, da der blev nedsat en kommission "angaaende Fattigvæsenets bedre Indretning baade i Kiøbstæderne og paa Landet". Ifølge kommissoriet skulle kommissionen finde frem til en indretning, hvorved "alle virkelig Fattiges Forsørgelse, deres Beskieftigelse, som endnu kunde forrette noget, fattige Børns Underholdning og Opdragelse i Kundskaber og Arbeide, de fattige Syges Pleie og Betleriets Afskaffelse fuldkommen og med Bestandighed kunde opnaaes". Kommissionen indsamlede et stort materiale om forholdene både i Danmark og i udlandet og kunne den 16. december 1791 afgive en rapport på 123 sider, hvor den foreslog en ændring af sociallovgivningen, så alle, der ikke ved egen hjælp kunne klare sig, fik hjælp fra det offentlige. Det hedder endvidere, at "denne Forsorg for Trengende bør strekke sig ikke alleene til dem, som kan formodes at ville blive Gjenstande for den offentlige Understøttelse for bestandig eller i en betydelig Tid, men også til dem, som af en eller anden Aarsag kan komme til at savne det ham i ovenanførte Omstændigheder uomgængelig fornødne, paa en kort Tid uden ved egne Kræfter eller Formue eller deres Hielp, som kan ansees pligtige at give ham den, at kunne forskaffe sig det..... At Enhver Commune sørger for at beskieftige Fattige med nyttigt Arbeide ligesom enhvers Kræfter formaae." Kan der ikke skaffes arbejde "paalægges Sognekommisionen den Forbindtlighed at forsørge den Fattige endog for den Deel han ved Arbeide kunne fortiene".³

De videre forhandlinger om en opfølgende lovgivning kom fra 1789 for en tid til at omhandle forholdene i København, hvor der kom en nyordning i 1791, som blandt andet indeholdt en bestemmelse om, at der i hvert sogn skulle oprettes arbejdsanstalter for de fattige, hvor der ikke måtte nægtes nogen af

2 Birch 1786, s. 50.

3 Kommissionens arkiv findes i Rigsarkivet, Danske Kancelli, *Kommissionen ang. Fattigvæsenets bedre Indretning baade i Købstæderne og paa Landet (1787-1795)*.

sognets indbyggere arbejde. Denne lovgivning blev afløst af en mere omfattende nyordning i 1799, der bl.a. hentede inspiration fra Hamburg.

For den øvrige del af landet blev fattigforsorgen først ændret efter århundredskiftet, da der var indhentet en række udtalelser fra lokale embedsmænd m.fl. De afgørende bestemmelser findes i ”Reglement for Fattigvæsenets provisoriske Indretning og Bestyrelse paa Landet i Danmark 1803” og ”Reglement for Fattigvæsenets provisoriske Indretning og Bestyrelse i Danmarks Kiøbstæder 1803”.

Tanken om, at arbejdsløse skulle hjælpes til arbejde – eventuelt på offentlige arbejdspladser – så de kunne klare sig helt uden eller med en mindre understøttelse vandt størst tilslutning i København og i provinskiøbstæderne, hvor der allerede inden 1803 på lokalt initiativ blev startet en række ordninger.⁴

I reglementet for landsognene hedder det i afsnit 14 om den 3. klasse, dvs. personer, som ikke kunne tjene nok til en nødtørftig levestandard, at de understøttes således, ”at de ikke lide Mangel paa det Nødtørftige, hvorved dem kunde gives Anledning til Betlerie, men at det derhos gøres dem nødvendigt, selv at arbeide for deres Underholdning, saameget som de formaae. For disses Understøtning sørges altsaa, ved efter Muelighed, at forhielpe dem til noget, med deres Kræfter passende, Arbeide, mod Betaling efter gangbar Priis; og, naar dette ei kan tiltrække, ved anden Hielp.”

Om de øvrige fattige på landet gives detaljerede instrukser for, hvorledes det lokale fattigvæsen skulle sørge for kost, klæder, husly og varme samt pleje til syge, og ikke mindst for nødlidende børn blev der givet en række bestemmelser om, hvordan de blev hjulpet, blandt andet ved at blive opfostret ved plejeforældre under offentligt tilsyn, og ved at der blev sikret dem undervisning.

Reglementet indeholder desuden detaljerede bestemmelser om den lokale administration ved en lokal kommission med præsten i spidsen og om, hvorledes der skulle udskrives midler til at gennemføre den af kommissionen vedtagne forsørgelsesplan for sognets fattige.

Lovgivning og praksis

Da administrationen og finansieringen af den ændrede fattigforsorg skulle ske lokalt, måtte dens succes i høj grad komme til at afhænge af den lokale vilje til at føre principperne ud i praksis. Omkring reglementernes indførelse synes der flere steder at have været en positiv indstilling til, at dette skulle ske – også på lokalt hold – men der er også eksempler på det modsatte, og den generelle indstilling ændredes hurtigt til det værre.

4 Johansen 2009.

Når det skete, var der flere grunde til skiftet. Reformerne var blevet gennemført i en situation, hvor der var højkonjunktur i Danmark – den såkaldte florissante handelsperiode, hvor handel og søfart tjente godt på Danmarks neutralitet under de store europæiske krige – men hvor også stigende kornpriser og landboreformer gav bedre forhold for de samfundsgrupper på landet, der skulle finansiere det nye system.

Men disse gunstige forhold ophørte hurtigt, og i en længere periode efter afslutningen af Napoleonskrigene i 1814 var der kriseår, hvor viljen til at betale fattigskat var meget beskedent.

Samtidig skete der også mere generelt et skifte i indstillingen til de fattige. Senmerkantilismens vækstfremmende økonomiske politik, der fik en del af skylden for inflationen under krigen, blev i ind- og udland afløst af en liberalisme med en stram pengepolitik, der var med til at fremkalde kriseårene, og et andet nyt indslag i den økonomiske politik var en ændring i befolkningspolitikken. Under senmerkantilismen havde befolkningsfremmende foranstaltninger været rådende. Den almindelige opfattelse var da, at man ikke havde nået et optimalt folketal i Danmark, men at det kunne være en fordel med en større befolkning, og der blev gennemført forskellige foranstaltninger for at nå dette mål. Mod dette opponerede Thomas Malthus, der mente, at der var en iboende kraft i menneskene til at reproducere sig hurtigere, end levnedsmiddelforsyningen kunne forøges, og at det ville betyde, at udviklingen medførte en selvregulering i form af hungersnød, epidemier og/eller krige. Det kunne kun forhindres ved at nedsætte antallet af fødsler, og det, mente Malthus, kunne kun praktiseres ved afholdenhed – i hans tankeverden ved en høj vielsesalder.⁵

Disse ændrede forhold kom i Danmark til at vise sig ved en stigende modvilje mod at betale til fattigforsorgen og ved stramninger i lovgivningen – det sidste således i modstand mod yderligere udparcellering af landejendomme, som man mente førte til små ejendomme, som ikke kunne ernære beboerne, og i 1824 blev det bestemt, at personer, der modtog eller havde modtaget ikke-tilbagebetalt fattighjælp, kun måtte gifte sig med den lokale fattigkommissions tilladelse.⁶

5 Malthus 1798, 1803 og 1826.

6 Se om disse forhold Jørgensen 1940, s. 42-83.

Eksempler på fattigforsorgen på landet

Den mest omfattende undersøgelse af, hvorledes de lokale kommissioner greb sagen an efter 1803, er gennemført af Harald Jørgensen, der har undersøgt en række sjællandske samt to jyske og et fynsk sognekalds arkiver og desuden benyttet nogle artikler om enkeltsogne fra den lokalhistoriske litteratur. Han har beskrevet administrationen, de forskellige ydelser, der blev givet, samt fattigkassernes indtægter.⁷

Blandt resultaterne er, at hjælpen på landet – i modsætning til i byerne – næsten kun blev givet i naturalier, der blev leveret af ”skatteyderne” eller indkøbt af kommissionerne. En almindelig overgang til pengeydelse skete først efter midten af 1800-tallet.

Et andet karakteristisk træk er, at hjælpen blev givet i eget hjem eller eventuelt i et af kommissionen lejet hus – i den engelske litteratur kaldet *outdoor relief* – mens samling af modtagerne i fattiggårde – *indoor relief* – først blev udbredt efter 1850.

Der gives i Harald Jørgensens bog mange eksempler på, hvad hjælpen omfattede, men det er vanskeligt ud fra disse oplysninger at vurdere, hvilken levestandard modtagerne fik. Hans konklusion er imidlertid, at understøttelserne ”sikkert ikke har været større, end at de lige har formået at dække det allertarveligste Eksistensminimum”.⁸ Det lykkedes da heller ikke at komme tiggeriet til livs, selv om det havde været et af formålene med reformerne.

Et forsøg på at karakterisere modtagerne af hjælp og deres antal

Harald Jørgensen fandt, at det ville være interessant, hvis man kunne belyse, hvem der modtog hjælp, hvor mange det var, og hvad der var årsagerne til trangen, men han har med det for øje kun for Nørup-Randbøl Kommune i Jylland kunnet finde nogle tal for årene 1853-65. De viser, at de fleste modtagere da var over 60 år, og at det derfor var svaghed på grund af alder, der var den vigtigste årsag.⁹

To kilder giver imidlertid mulighed for at få en række yderligere oplysninger om antallet af modtagere, hvor store midler, der blev stillet til rådighed, samt nogle karakteristika omkring modtagerne.

Den første af disse er en indsamling af data, der blev gennemført af datidens Danmarks Statistik – den såkaldte Tabelkommission – omkring 1840.¹⁰

7 Jørgensen 1940, s. 229 ff.

8 Jørgensen 1940, s. 268.

9 Jørgensen 1940, s. 262-266.

10 Statistisk Tabelværk, ældste række, femte hæfte, 1842, s. I ff.

I forbindelse med, at sognepræsterne skulle indsende en række oplysninger om landbruget i deres sogne, blev der også spurgt om skoleforhold og fattigvæsen. Der skulle indberettes, hvilke institutioner der fandtes for de fattige – se mere om disse nedenfor – hvor mange der fandtes på disse institutioner, og hvor mange der fik hjælp i hjemmet. Desuden skulle det for hvert pastorat opgives, hvilke midler fattigkommissionen havde til rådighed, dels som formueafkast, dels som udskrevne beløb i fattigskat. Hjælp givet i form af naturallier blev omregnet til beløb ud fra de lokale kapitelstakster eller efter markedspriser.

For landdistrikterne som helhed er disse forhold vist i tabel 1, dels for 1837, dels som et gennemsnit af årene 1832-36.

Tabel 1: Antal almissemødtagere i landdistrikterne, deres boligforhold og indtægterne til dækning af fattighjælp

	1837	Gns. af 1832-36
Hospitaler	120	120
Fattighuse	810	810
Arbejdsanstalter	2	2
Forsørget i Hospitaler – egne fattige	787	789
Forsørget i Hospitaler – fremmede fattige	66	66
Forsørget i Fattighuse	4.653	4.299
Forsørget på Arbejdsanstalter	84	75
Stadigt forsørgede i eget Hjem	22.077	21.536
For en tid forsørget i eget Hjem	5.508	4.937
I alt forsørgede	33.175	31.702
Indtægter af formue mv. (rdl.)	33.395	?
Pålignet beboerne i Fattigskat (rdl.)	300.459	285.554

Kilde: Statistisk Tabelværk, ældste række, femte hæfte.

Antallet er formodentlig det samlede antal personer, der har fået hjælp, dvs. at en familie er medregnet med det antal personer, der boede i familien. Dette forhold må tages i betragtning, når man bedømmer, hvor stort et beløb der er ydet

Tabel 2: Antal almissenydere 1837 og fattigvæsenets midler samme år i landsognene

Amt	Antal almissemødtager 1837	Befolkning 1837	Andel af befolkningen (%)	Samlede renter og skatter (rdl.)	Midler pr. almissemødtager (rdl.)
København	1.693	59.196	2,9	25.206	14,9
Frederiksborg	1.844	59.397	3,1	16.480	8,9
Holbæk	1.772	61.167	2,9	17.897	10,1
Sorø	1.681	52.511	3,2	18.983	11,3
Præstø	1.991	65.374	3,0	18.715	9,4
Bornholm	399	16.767	2,4	3.717	9,3
Odense	2.697	76.681	3,5	28.031	10,4
Svendborg	2.038	68.227	3,0	22.489	11,0
Maribo	2.107	59.693	3,5	19.620	9,3
Ålborg	2.105	52.147	4,0	14.135	6,7
Hjørring	1.893	58.592	3,2	13.284	7,0
Thisted	2.404	41.002	5,9	16.999	7,1
Viborg	1.628	50.699	3,2	12.054	7,4
Århus	842	30.966	2,7	6.352	7,5
Skanderborg	987	35.114	2,8	7.398	7,5
Randers	1.632	55.285	3,0	16.590	10,2
Ribe	1.821	50.639	3,6	17.074	9,4
Ringkøbing	2.545	51.644	4,9	22.521	8,8
Vejle	1.303	52.509	2,5	11.636	8,9

Kilde: Statistisk Tabelværk, ældste række, femte hæfte.

pr. almissenyder, og det forhold, at omkring en sjettedel kun har fået understøttelse en del af året, betyder også, at en familie på fuld understøttelse har fået en del mere end de 10 rdl., som er et gennemsnit for 1837. På dette tidspunkt var årslønnen for en daglejer med fuld beskæftigelse på noget over på 100 rdl., og en hjælp på ca. 10 rdl. pr. familiemedlem har derfor kun kunnet give et nødtørftigt bidrag til at opretholde livet. Skatten, der hovedsagelig er blevet betalt af beboerne med jord, har været på ca. 1 rdl og 2 mk. pr. td. hartkorn. Det må ses på

baggrund af, at de årlige hartkornsskatter på det tidspunkt var på 8 rdl og 2 mk. – et beløb, der dog ved flere lejligheder blev givet lettelser i.

Om tallene på antal modtagere giver indledningen til tabelværket en række oplysninger om, hvorledes de skal forstås. Med tabelværkets egen formulering hedder det: ”Det hele Antal, som i Aarets Løb er understøttet af Fattigvæsenet, er optalt, uagtet der selv blandt de faste Almissemlemmer jevnlig i Aarets Løb finder Af- og Tilgange Sted, og dette naturligviis endnu i høiere Grad er Tilfældet med de interimistisk Understøttede, ligesom Interimshjelpen snart kan være givet alene for én Gang, snart kan have vedvaret i kortere eller længere Tid. Tabellerne vise saaledes alene hvor mange Individder der i Aarets Løb have erholdt Fattighjelp, men ikke hvor stort det Antal er, der i Giennemsit til hver Tid af Aaret kan siges at have nydt saadan Hielp, og dog burde alene dette komme i Betragtning, naar der er Spørgsmaal om det Forhold, hvori de Fattiges Antal staaer til Folkemængden. For at komme til Kundskab herom maatte man sammenlægge alle de Dage, hvori fast eller midlertidigt Almissemlem havde i Aarets Løb nydt Fattighjelp.” Sådanne oplysninger mener Tabelkommissionen imidlertid ikke, at det har været muligt at indsamle.

Figur 2. Maleri af Peter Julius Larsen 1845 med titlen "To fattige børn". Statens Museum for Kunst, www.smk.dk, public domain.

Tabelværkets oplysninger giver også mulighed for at undersøge geografiske forskelle i, hvor mange der fik hjælp, og hvor meget der i gennemsnit blev ydet per modtager. På amtsniveau er det vist i tabel 2, hvor folketallet i 1837 er beregnet som gennemsnit af tallene ved folketællingerne i 1834 og 1840.

Tabellen viser betydelige forskelle i, hvor stor en andel af befolkningen i de enkelte amter der har modtaget almisse – med de højeste procenter på Lolland-Falster, på Fyn og i Nord- og Vestjylland og den laveste andel på Bornholm, men man kan ikke umiddelbart deraf slutte, om det skyldes geografiske forskelle i fattigdom, i lokale forskelle med hensyn til, hvor villige man har været til at give understøttelse, eller måske forskelle i angivelserne fra pastorerne.

Med hensyn til hjælpens størrelse er der også betydelige geografiske forskelle med de højeste beløb per understøttet på Øerne.

Tabelværkets pastoratstal viser også inden for amterne betydelige forskelle, hvor enkelte pastorater er næsten uden fattige, mens andre kan have et stort antal, og også store forskelle med hensyn til den udbetalte hjælp per modtager.

Folketællingen 1834

Den anden kilde, der kan give en række oplysninger om hvem almissemodtagerne var, er folketællingen 1834, hvorfra der i det følgende vil blive forsøgt at anvende oplysningerne på personniveau i de oprindelige mandtalslister for derved at indkredse nogle karakteristika ved gruppen af modtagere i landsog-nene. Indledningsvis er dog i tabel 3 angivet nogle tal fra den publicerede statistik fra folketællingen for at se, hvorledes disse tal passer med de ovenfor anførte fra 1837.

I reglementerne omkring århundredskiftet omtales personerne som ”trængende” og ”fattige”, men i bestemmelserne om udskrivningen af folketællingen bruges betegnelsen ”almissenydende”.

For byer og landsogne i Danmark nord for Kongeåen er antallet i den publicerede statistik opgjort til ca. 3,5% af den samlede befolkning, og det passer med andelen i 1837. men der tages i 1834 et forbehold, idet ”naar en Familiefader forsørgeres af Fattigvæsenet, ere ogsaa hans Kone og Børn betragtede som Almisselemmer. Dette er imidlertid ikke altid rigtigt, da Konen og Børnene muligen fortjene et større eller mindre Bidrag til Familiens Underhold, uagtet denne nyder en Understøttelse fra Fattigvæsenet. Maaskee er det heller ikke overalt iagttaget; at den Familiefader, der vel erholder et Bidrag af Fattigvæsenet, men ingenlunde en saa stor Hielp, at denne udgjør den vigtigste eller fornemste Deel, hvoraf han lever, ikke burde have været anført under Klassen af Almisseneyere, men under den Næringsvei, der ellers afgav det vigtigste

Tabel 3: Antal almissemødtagere på landet 1834 fordelt på amter

Amt	Almisseydere 1834			1837
	Antal almisseydere	Samlet folketal	Andel almisseydere (%)	Andel almisseydere (%)
København	2.388	57.616	4,1	2,9
Frederiksborg	1.274	57.820	2,2	3,1
Holbæk	1.632	58.955	2,8	2,9
Sorø	1.802	50.278	3,6	3,2
Præstø	2.265	63.210	3,6	3,0
Bornholm	367	16.634	2,2	2,4
Odense	3.127	74.901	4,2	3,5
Svendborg	2.349	66.985	3,5	3,0
Maribo	1.988	57.519	3,5	3,5
Ålborg	1.901	51.471	3,7	4,0
Hjørring	1.817	57.129	3,2	3,2
Thisted	2.330	40.475	5,8	5,9
Viborg	1.341	50.050	2,7	3,2
Århus	730	30.167	2,4	2,7
Skanderborg	1.186	34.061	3,5	2,8
Randers	1.652	54.189	3,0	3,0
Ribe	1.651	48.903	3,4	3,8
Ringkøbing	2.231	51.010	4,4	4,9
Vejle	1.305	50.922	2,6	2,5
Alle landsogne	33.336	972.295	3,4	3,3

Kilde: Statistisk Tabelværk, ældste række, hæfte 1, side 54-55.

Bidrag til hans Underhold.”¹¹ Dette forbehold må derfor også tages ved tallene i tabel 3, der viser en oversigt over antallet af almisseydere i landsognene fordelt på amter i den offentliggjorte statistik fra folketællingen sammenlignet med tallene fra 1837 i tabel 2.

Sammenlignet med procenttallene i 1837 amt for amt er der i folketællingen nogle afvigelse, der ikke umiddelbart lader sig forklare af de lidt forskellige opgørelsesmetoder. Forskellene er størst for Københavns, Frederiksborg, Oden-

11 Statistisk Tabelværk, ældste række, første hæfte, 1835, s. XIV.

se og Skanderborg amter. Men det er fortsat Thisted og Ringkøbing amter, der har forholdsvis flest og Bornholm forholdsvis færrest almissemodtagere.

Tabelværket, der indeholder tallene for 1834 i tabel 3, har ikke en yderligere opdeling af almissemodtagere efter andet end flere geografiske kriterier og dermed ikke oplysninger, der måske kunne belyse nogle forhold omkring tildelingen, men de oprindelige navnelister, som blev optaget lokalt, har oplysninger om alder, køn, boligforhold og familiesammensætning og mere sparsomt om forskellige handicap, som samlet kan give et mere nuanceret billede.

For at kunne anvende disse yderligere oplysninger er der udtaget en stikprøve på hvert tiende landsogn nord for Kongeåen – alt 170 sogne – og det skulle give en tilstrækkelig stor population til at kunne drage slutninger om forholdene på såvel nationalt plan som i nogle hovedområder. Der er anvendt de udvalgte 170 sognes indtastninger til Dansk Demografisk Database, og de er inden brugen blev sammenholdt med de originale tællingslister, hvorefter de supplerende oplysninger, der har kunnet findes på tællingslisterne, er indføjet i de anvendte indtastninger. Sognene er udtaget fra en liste, hvor sognene er opstillet i rækkefølge efter amter og inden for amterne efter herreder. Sogne med lister af dårlig kvalitet er blevet byttet ud med et nabosogn. På den måde opnås en betydelig geografisk spredning.

I tabel 4 er vist nogle grundlæggende oplysninger om de udvalgte landsogne. Det ses af tabellen, at de udvalgte sogne ved en sammenligning med den nationale udvikling giver en svag overrepræsentation for forholdene i Jylland og mest udpræget i Nordjylland.

Tabel 4: Anvendt folketællingsmateriale i undersøgelsen 1834

Område	Antal sogne	Folketal i stikprøven	Andel af samlet folketal i området (%)
Øerne øst for Storebælt	53	34.916	9,6
Fyn og Langeland	20	12.714	9
Østjylland	33	19.656	11,6
Nordjylland	31	18.057	12,1
Vestjylland	33	14.505	10,2
I alt	170	99.848	10,4

Note: Østjylland omfatter Vejle, Skanderborg, Århus og Randers amter. Nordjylland omfatter Ålborg, Hjørring og Thisted amter. Vestjylland omfatter Viborg, Ringkøbing og Ribe amter.

Fra folketællingslisterne er derefter medtaget oplysninger om følgende: 1) Hvor en forælder i erhvervsrubrikken er omtalt som almisselem, fattiglem eller som

modtager af understøttelse fra fattigvæsenet, er fra denne husstand medregnet ægtefælle og børn, medmindre børnene er anført med eget erhverv, 2) fjernere slægtninge uden eget erhverv og plejebørn, der oplyses at være anbragt af fattigvæsenet, medtages, men ikke andre i denne husstand, 3) enkeltpersoner, der ikke tilhører familien, men får almisse er også med samt 4) alle personer i huse, der i boligrubrikken er omtalt som fattighuse. Det samlede antal i de 170 sogne er vist i tabel 5.

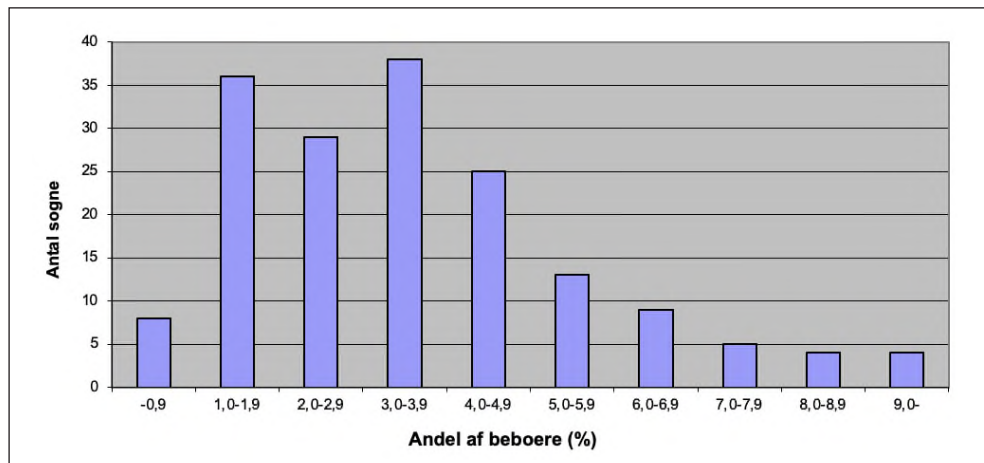
Tabel 5: Almisselemmer i 170 sogne 1834 fordelt efter køn, civilstand og alder

Alder	Mænd				Kvinder				I alt	Andel af alle i aldersgruppen (%)	
	Ugifte	Gifte	Separerede	Enker	Ugifte	Gifte	Separerede	Enker		mænd	Kvinder
1-14	724				703				1.427	4,3	4,3
15-29	132	4			153	7		2	298	1,1	1,2
30-59	65	137	3	20	166	226	4	264	885	1,4	4,2
60-69	20	70		37	67	74		142	410	4,6	9,2
70-79	15	91		74	41	67		152	440	14,2	17,4
80-89	2	38		56	13	15		92	216	24,9	26,5
90-		3		5	2	3		5	18	33,3	37,0
I alt	958	343	3	192	1.145	392	4	657	3.694	3,0	4,4

Antallet i tabel 5 svarer stort set til 10% af tallet i tabel 3 og tyder derfor på, at udtagelseskriterierne ovenfor er omtrent de samme, som har været anvendt ved opgørelsen til den offentlige statistik.

Spørgsmålet er så, om det giver et korrekt billede af antallet af modtagere af offentlig hjælp i de 170 sogne. En opdeling af de 3.694 modtagere i tabel 5 på sogne kunne tyde på, at tallet er for lavt. Der er meget stor forskel på, hvor mange mennesker der er opregnet i de enkelte sogne, selv når der tages hensyn til sognenes meget forskellige indbyggertal. Det normale er, at der er mellem 10 og 40 personer i et sogn, men der er et sogn – Nr. Onsild i Randers Amt, som dog kun har 137 indbyggere – hvor der slet ikke er omtalt almissemodtagere eller fattige, og der er sogne, hvor andelen når op på over 10% af indbyggertal-

let, se figur 1. Det gælder f.eks. i Torsted Sogn ved Horsens, hvor næsten hver ottende indbygger var almisselem. Medmindre ydelserne har været meget små, må det have været en betydelig byrde for de øvrige i sognet.¹² Selv om der naturligvis kan være store forskelle fra sogn til sogn i behovet for og i beredviligheden til at give hjælp, kunne forskellene tyde på, at der er en underregistrering i nogle sogne, så det faktiske antal modtagere for landdistrikterne som helhed har været større, end folketællingens tal viser.

Figur 3. Antal af de 170 sogne efter andel af beboere, der har modtaget fattighjælp

Tallene i tabel 5 kan imidlertid give et indtryk af, hvilke aldersgrupper der fik hjælp. Det var børn og gamle, og der var flere kvinder end mænd. I aldersklasserne fra 15 til 59 år er der kun relativt få modtagere. Det er fortrinsvis handicappede personer samt nogle enlige forsørgere – mest kvinder – med mange børn. Der er derimod ikke eksempler i materialet på, at man i 1834 tog sig af arbejdsløse i de arbejdsduelige aldre, således som der var lagt op til i lovgivningen fra århundredskiftet. Hvis det overhovedet var sket på et tidspunkt i de pågældende sogne, havde man i 1834 forladt ideen om, at denne gruppe burde hjælpes med arbejde.

12 Både Nr. Onsild og Torsted var dele af pastorater, og der er derfor i 1837 ikke selvstændige tal for de to sogne. I Torsted boede en stor del i fattighuse, og det kan tænkes, at man der har samlet fattige fra begge pastoratsogne i Torsted.

Børn, der modtog offentlig hjælp – plejebørn

Gruppen af børn i tabel 5 omfatter flere forskellige kategorier. En del har været plejebørn. De er noget vanskelige at afgrænse uden en nærmere undersøgelse af deres forhold. Hvor der i den relevante rubrik står plejebarn efterfulgt af, at de er ”under Fattigvæsenets Forsørgelse” eller har en lignende betegnelse, når man frem til, at disse børn udgør en fjerdedel af de 1-14-årige i tabel 5. Men i en del tilfælde står der f.eks. ”hans barn, almisselem”, og barnets forældre har et erhverv, og det er ikke oplyst, at de modtager hjælp. Her er der sandsynligvis også tale om et plejebarn. Dertil kommer så, at der er mange omtalt som plejebørn, hvor der ikke er oplysninger om, at de får hjælp, så de ikke er medtaget i opgørelsen i tabel 3.

Et indtryk af, hvor forskelligartet angivelserne kunne være, kan vises ved nogle eksempler, hvor forholdene om eventuelt slægtskab er søgt belyst ved hjælp af yderligere oplysninger fra sognenes kirkebøger.

- 1) I Frederiks Sogn i Viborg Amt findes i 1834 på en gård Frederik Christensen Riis på 11 år, og det er oplyst om ham, at han ”pleies for Betaling af Fattigkassen”. Hverken navnene på gårdens beboere eller på forældrene ved fødselsregistreringen den 23. oktober 1823 tyder på noget slægtskab. Det er således et eksempel, hvor der ikke er problemer ved opregningen af personer, der skal medtages i tabel 5.
- 2) I (Sdr.) Årslev Sogn i Århus Amt findes i 1834 et hus, hvori der bor Rasmus Michelsen, indsidder og daglejer med hustru og deres tre børn på 12, 10 og 8 år. Ud for børnene, men ikke ved forældrene står der almisselemmer, og kun børnene er derfor medtaget i tabel 5.
- 3) I Brylle Sogn i Odense Amt findes i 1834 et hus, hvor der bor Rasmus Pedersen, husmand og kludesamler med hustru og to børn samt to plejebørn på 11 og 7 år uden nogen oplysning om, at der skulle være ydet hjælp fra fattigvæsenet. Opslag i kirkebogen viser, at det er to datterbørn, og at datteren har fået dem uden for ægteskab. Plejebørnene er derfor ikke medtaget i tabel 5.
- 4) I Snese Sogn i Præstø Amt findes i 1834 en gård, hvori der bor Karen Marie Pedersdatter på 8 år, der er opført som plejebarn uden noget om tilskud fra fattigvæsenet. Fødselsoplysningen den 9. juli 1826 tyder ikke på noget slægtskab til gårdejerfamilien, og på gården er der ved en senere folketælling opført endnu et plejebarn. Det er på det grundlag ikke muligt at sige, om der er ydet beløb fra fattigvæsenet, men at dette ikke er blevet nævnt i folketællingen. Plejebarnet er ikke medtaget i tabel 5, men der er en del sådanne tilfælde, som kan betyde, at antallet i tabellen er for lavt.

Børn, der modtog offentlig hjælp – børn af enlige forældre

I flere sogne forekommer der enlige mødre – mest enker, men også nogle ugifte – med flere børn under konfirmationsalderen, hvor hele familien modtager hjælp fra fattigvæsenet. Der er kun enkelte tilfælde, hvor en enkemand med mindre børn får hjælp. I alle disse tilfælde er hele familien medtaget i tabel 5.

Antallet af børn født uden for ægteskab var i samtiden stort, men det er langt fra alle disse kvinder, der har fået hjælp fra fattigkassen. Som det fremgår af eksempel 3 ovenfor, har en mulighed været, at kvindens forældre har taget sig af børnebørnene – med eller uden støtte – og der er også eksempler på, at forældrene til barnet født uden for ægteskab senere er blevet gift, så barnet er vokset op i en familie med far og mor, hvor der ikke er blevet givet støtte. Men det er også sandsynligt, at fattigkommissionen har været mindre villig til at yde støtte til moderen og har foretrukket at få barnet anbragt som plejebarn, mens moderen så har måttet klare sig ved at få en tjenesteplads eller med daglejer- og eller håndarbejde.¹³

Et af de relativt få eksempler fra stikprøvens sogne på en mor med børn født uden for ægteskab, der har fået hjælp, kan illustrere en situation, der kunne få fattigvæsenet til at træde til. I Ejerslev Sogn på Mors fik Sidsel Sørensdatter, der var vokset op i en stor søskendeflok i et jordløst hus, mellem 1816 og 1831 fem gange børn uden for ægteskab – den ene gang endda et par tvillinger, hvoraf den ene døde. Det var med fire forskellige fædre. Hun optræder i folketællingen med fire overlevende børn og omtales som inderste og almisselem. Hun er da 43 år gammel. Også i den senere folketælling i 1845 modtager hun almisse, men bor da kun sammen med et af børnene.

Den store gruppe af enlige mødre med børn, der fik almisse, var i stedet enker. Dem var der knap 200 af i stikprøvens sogne. Der synes at have været en noget forskellig indstilling i fattigkommissionerne til denne gruppes behov, idet der er sogne, hvor der ikke er eksempler og i andre en del. En speciel situation findes i Nordby på Fanø, hvor det formodentlig er forliste søfolk og fiskere, der har været baggrund for, at der måtte ydes hjælp. Her er der 10 enker med 29 ukonfirmerede børn, som fattigvæsenet understøttede. Også i et par nordjyske sogne med fiskerfamilier er der forholdsvis flere enker med børn blandt almissemodtagerne end i landsognene som helhed.

Ældre almissemodtagere

Tabel 5 viser, at andelen af beboere, der fik hjælp, begyndte at stige, fra indbyggerne var kommet op i tresserne og især blandt kvinderne, men at det selv i høje aldre kun var en mindre del af alle i aldersgrupperne, der fik hjælp. Den

13 Johansen 2008.

store del klarede sig ved egen hjælp eller ved familiens understøttelse, som det kan ses af tabel 6. Der er dog nogle regionale forskelle. På Fyn synes det at have været mere almindeligt at stoppe tidligere med at være erhvervsaktiv end i de øvrige landsdele, men det har ikke ført til et større behov for offentlig hjælp. I stedet har en aftægtsordning været mere udbredt.

Kun få har haft mulighed for at få en pension – især lærere og præsteenker – og der har heller ikke været store muligheder for at spare op, så det gav mulighed for at leve af en formue. Henvisning til offentlig hjælp har ifølge tabellen været mest udbredt i Nordjylland.

Tabel 6: De 80-89-årige i stikprøvens sogne fordelt efter, hvad de levede af (%)

Indkomstgrundlag	Øst for Storebælt	Fyn	Østjylland	Nordjylland	Vestjylland
Erhvervsdrivende	17,7	10,3	16,7	24,1	17,1
Aftægt	36,0	50,7	46,0	25,6	37,2
Forsørges af familie	17,2	12,5	9,3	16,7	19,5
Pensionist	4,8	3,7	0,0	1,5	1,2
Lever af formue	0,0	0,7	0,7	0,5	1,8
Almisse	22,6	21,3	26,0	30,5	22,0
Ukendt	1,6	0,7	1,3	1,0	1,2
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Note: Østjylland omfatter Vejle, Skanderborg, Århus og Randers amter. Nordjylland omfatter Ålborg, Hjørring og Thisted amter. Vestjylland omfatter Viborg, Ringkøbing og Ribe amter.

Om de 80-89-årige almissemodtagere er der søgt oplysning om deres leveforhold i folketællingen i 1801 for at få et indtryk af, fra hvilke samfundsklasser de stammer. Af dem, der med rimelig sikkerhed kan identificeres, er et flertal af dem eller deres mænd i 1801 opregnet som husmænd uden jord, daglejere og tjenestefolk. Det vil sige, at det ikke uventet er de dårligst stillede i samfundet, der som gamle måtte ty til offentlig hjælp. Der er endda et par stykker, der allerede i 1801 var almissemodtagere og således gennem en lang årrække faldt sognet til byrde. Der er imidlertid også nogle eksempler på, personer, der i 1801 boede på et husmandssted med jord og i enkelte tilfælde på en gård, som endte med at få hjælp. I nogle tilfælde kan det måske skyldes, at landbrugskri-

sen i 1820'erne har tvunget dem til at gå fra deres landbrug eller gjort det umuligt at få en aftægtsordning.

I det følgende vil nogle livsforløb vise eksempler på personer, der i løbet af deres liv endte med at søge om hjælp hos sognets fattigkommission. De kan give et indtryk af, hvor forskellige skæbner, der endte i fattigdom:

- 1) Maren Rasmusdatter blev født omkring 1747. I 1780 blev hun gift i Mesing i Skanderborg Amt med enkemand og indsidder Johan Nielsen, men blev inden 1801 enke. Da står hun i folketællingen som almissenyder og bor sammen med en ældre bror, der også er almissenyder og enkemand efter andet ægteskab. I 1803 blev hun gift anden gang med en enkemand, der i folketællingen 1801 omtales som husmand og nyder almisse. Denne mand dør i 1830, 72 år gammel og omtales da fortsat som husmand og almisselem. I 1834-folketællingen er Maren Rasmusdatter fortsat almisselem og bor som indsidder i et hus, hvor der også bor en daglejerfamilie. Maren Rasmusdatter døde i Mesing i 1841, ca. 90 år gammel, med betegnelsen fattiglem. Hun er således et eksempel på en person, der tidligt har måttet have hjælp, men der er intet oplyst om baggrunden for, at den lokale fattigkommission har været villig til at hjælpe hende allerede i en relativt tidlig alder.
- 2) Mette Jørgensdatter fra Hjembæk Sogn i Holbæk Amt er et typisk eksempel på de kvinder, der kom fra små kår, men som først som ældre, når de blev enker, måtte gå til fattigkommissionen. Hun blev født omkring 1750 og blev gift i sidste halvdel af 1770'erne. I 1787 bor hun og manden med tre børn i et markhus, og han omtales som husmand og daglejer. De har desuden hendes mor, der er enke, i huset. I 1801 opføres manden som indsidder og daglejer, og der er et enkelt hjemmeboende barn. Hendes mand dør i 1815 i en alder af 62 år, men parret synes indtil da stadig at have klaret sig uden offentlig hjælp. I 1834, da hun er 83 år gammel, får hun imidlertid almisse og er opført som inderste, der bor i et hus, hvor der også bor en daglejerfamilie, som hun ikke er beslægtet med. Hun dør i 1835, hvor præsten i kirkebogen opfører hende som fattiglem.
- 3) Selv hvis børn gav ophold til gamle forældre, var det muligt at få støtte, hvis børnene levede under forhold, der måske kunne være for dårlige til at klare alle udgifter ved den ældres ophold. Mette Christensdatter blev født i Lindelse på Langeland i begyndelsen af 1750'erne. Hun blev gift, da hun var midt i tyverne, og både i 1787 og 1801 bor parret i sognet, hvor han er opført som husmand og skrædder. Han dør i 1820, 67 år gammel, og de har til da kunnet klare sig selv. I 1834 er Mette Christensdatter imidlertid opført i et hus som konens mor og almisselem.

Svigersønnen er daglejer. Dette ophold blev afsluttet inden folketællingen 1840, for da bor hun i et hus, hvor der også er andre fattige, så det har muligvis været et hus, som fattigkommissionen har ejet. Hun dør i 1843 under et midlertidigt ophold i nabosognet Humble, 92 år gammel med betegnelsen fattiglem i kirkebogen.

- 4) I landsbyen Bagterp i Skt. Hans Sogn ved Hjørring boede i 1834 i et hus et ægtepar, der modtog almisse. Det var Anders Laursen Dunn og hans kone i andet ægteskab Maren Thomasdatter. Om ham oplyser folketællingslisten, at han er almisselem og har ”lagt 13 Aar paa Sygeleje”, så dette er uden tvivl årsagen til, at han har fået almisse. Parret kom imidlertid fra bedre vilkår. Både i 1787- og 1801-folketællingen er han gårdmand, og i husstanden er der ud over børn også to tjenestefolk ved begge tællinger. Der er tilsyneladende ingen af børnene, der har påtaget sig noget ansvar for faderen.

Almissemodtagernes boligforhold

Folketællingslisterne bekræfter Harald Jørgensens iagttagelse af, at 1700-tallets omgangsforsørgelse var ophørt med at være en almindelig hjælpeform efter den nye sociallovgivning. Blandt de over 3.000 almissemodtagere i stikprøvens sogne er der kun ved fem tilføjet, at de modtog omgangsforsørgelse, og de er spredt på fem sogne. Det er to mænd og tre kvinder i alderen 11 til 57 år. Kun ved en er der angivet trangsårsag, en 23-årig døvstum mand. Mest mærkeligt virker det, at en 11-årig pige får denne form for hjælp, når man ellers kan se, i hvor stort omfang man brugte at anbringe børn i denne aldersklasse i et fastere plejeforhold.

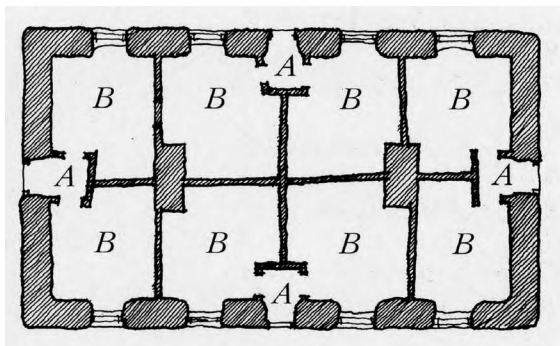
En anden – og mere positiv – boligform med rødder tilbage før 1803-reformen var de såkaldte hospitaler, der også blev omtalt i materialet fra 1837. Det var bygninger, der var opført af hovedgårdsejere eller andre lokale velhavende, og som bestod af en række stuer, hvoraf hver enkelt blev stillet frit til rådighed for en ældre person samtidig med, at der ofte fulgte andre ydelser med, f.eks. levering af brændsel, måske nogle levnedsmidler eller et årligt kontantbeløb. De ældre af disse hospitaler, der var af meget forskellig størrelse, kan opfattes som en forløber til 1803-reformen, hvor den lokale hovedgårdsbesidder har følt en del af det sociale ansvar, som ved loven gik over til fattigkommissionen.

I stikprøvens sogne er der 15 eksempler på sådanne hospitaler. I det følgende er vist, hvem der boede disse steder, og der er desuden givet eksempler på deres oprindelse.

- 1) Hospitalet i Ryde Sogn på Lolland, oprettet i 1781 af stiftamtmand C.W. von Morgenstjerne til Gammelgård i sognet. I 1834 boede der 13 perso-

- ner i hospitalet. Det var tre enker uden børn og en ugift kvinde, desuden to enker med henholdsvis tre og et barn samt et par med en søn.
- 2) Hospitalet i Hennemved i Lindelse Sogn på Langeland. I 1834 boede der to enker på 71 og 72 år i hospitalet.
 - 3) Hospitalet i Gudme Sogn på Fyn, oprettet i 1810 af Marie Vibeke von Pultz, enke på Broholm, med plads til 8 personer. I 1834 boede der syv kvinder i hospitalet. Det var to enker, fire ugifte og en gift, hvor manden boede et andet sted. Beboerne var i alderen fra 43 til 80 år.
 - 4) Skt. Jørgens hospital vest for Svendborg var oprindeligt i middelalderen et spedalskhedshospital, der efter Reformationen fortsatte som hjem for syge og fattige, og i 1738 opførte Johan Lehn til Hvidkilde en ny muret bygning. I 1834 boede der 17 personer i hospitalet. Det var seks ugifte kvinder, tre enker, to ægtepar, to ugifte mænd og en enkemand. Beboerne var i alderen fra 23 til 85 år.
 - 5) Hospitalet i Kullerup Sogn på Fyn, oprettet i 1776 af Fr. Bagger til Juulskov med plads til otte fattige og en fundatssum på 2.000 rigsdaler. I 1834 var der otte personer i hospitalet, et ægtepar, en enkemand, en ugift mand, to enker og to ugifte kvinder. Beboerne var i alderen fra 20 til 90 år.
 - 6) Hospitalet i Kølstrup Sogn på Fyn, oprettet i 1675 af Abel Cathrine til Ulriksholm. I 1834 boede der fire personer i hospitalet, to ugifte kvinder og en enke med sin datter. Beboerne var i alderen fra 11 til 67 år.
 - 7) Hospitalet i Øster Hæsing på Fyn, oprettet 1618 af Pernille Gyldenstjerne til Arreskov. I 1834 boede der otte personer i hospitalet, en ugift mand, to ugifte kvinder, to enker og en ugift kvinde med to børn. Beboerne var i alderen fra 6 til 78 år.
 - 8) Hospitalet i Nr. Næså på Fyn, oprettet i 1824 af grev G.C.F. Petersdorff til Egebjerggård og Kørup. I 1834 boede der syv personer i hospitalet, tre enker, en ugift kvinde og en ugift kvinde med to børn. Beboerne var i alderen fra 5 til 85 år.
 - 9) Hospitalet i Sønderby Sogn på Fyn, oprettet i 1717 af general F.J. von Dewitz til Frederiksgave og Hindsgavl. I 1834 boede der otte personer i hospitalet, et ægtepar, to enkemænd, to ugifte kvinder og to enker. Beboerne var i alderen fra 46 til 85 år.
 - 10) Den Hørningske Stiftelse i Hørning Sogn i Randers Amt, oprettet 1692 af oberst Hans Friis til Tustrup med plads til 12 fattige og med en betydelig formue. I 1834 boede der 10 personer i stiftelsen, en ugift mand, to ugifte kvinder og syv enker. Beboerne var i alderen fra 63 til 85 år.
 - 11) Hospitalet i Tirstrup i Randers Amt. I 1834 omtales det som "et lidet Hospital i Enden af Skolen", hvor der boede tre kvinder, en ugift og to enker. Beboerne var i alderen fra 60 til 73 år.

- 12) Hospitalet i Linå Sogn i Skanderborg Amt. I 1834 boede der fire personer i hospitalet, en enkemand og tre enker i alderen fra 62 til 86 år.
- 13) Hospitalet i Ræhr Sogn i Thisted Amt I 1834 boede der i hospitalet to enker på henholdsvis 72 og 77 år. Om der i sognet ikke har været brug for yderligere hospitalsplads, er ikke godt at vide, men ved en tredje beboer står der "eier af sit Værelse, lever af sine Faar og Bieavl, dels som Dagleier".
- 14) Hospitalet i Visby Sogn i Thisted Amt. I 1834 boede der i hospitalet en ugift kvinde på 53 år med en datter på 16 og en enkemand på 84 år med en datter på 49.
- 15) Hospitalet i Foulum i Tjele Sogn i Viborg Amt blev oprettet af Tjele gods som bolig for "gamle trængende" fra godset. I 1834 boede der ti personer i hospitalet, tre enker, fire ugifte kvinder, to ugifte mænd og en enkemand. Beboerne var i alderen fra 39 til 78 år.

Figur 4. Grundplan over Katterød Hospital med fire indgangsdøre og forstuer (A) samt otte lejligheider hver på ca. 13 m² (B). Fattighuset er opført og betalt af hovedgården Holstenshus og var i brug indtil 1938, hvorefter det blev flyttet til Den Fynske Landsby. © Museum Odense.

Det var, som nævnt, kun få af de voksne almissemodtagere, der er opregnet i tabel 5, der blev forsørget gennem omgang eller i de nævnte hospitaler. For de øvrige voksne var der to boligmuligheder. Det mest almindelige var, at de fik hjælp i eget hjem, normalt et hus, eller at fattigkommissionen lejede et hus, som de kunne bo i – formodentlig under ret spartanske forhold.

Men der er også eksempler på, at der i flere sogne blev oprettet fattighuse for flere fattige – ikke at forveksle med en senere tids fattiggårde. Fattiggårdene var offentlige institutioner med et fast personale og ordensregler, der stillede krav til beboerne, og med en fælles husholdning. Fattighusene var derimod ejendomme, der blev stillet til rådighed for flere fattige personer eller familier. Deres forhold har formodentlig været meget forskellige. Der har været meget primitive fattighuse, hvor beboerne har måttet dele det meste af arealet, mens der har været andre, der har givet lidt bedre muligheder for, at beboerne i et vist omfang kunne have deres eget liv.

I stikprøvens sogne er der nævnt 63 fattighuse med i alt 565 beboere, men det er meget muligt, at der har været flere, hvor betegnelsen blot ikke er brugt, men hvor oplysningen om beboerne kunne tyde på, at det har været et fattighus.

De 63 fattighuse var af meget forskellig størrelse. I de mindste boede der kun to personer, mens mange havde fra 10 til 15 beboere, og enkelte var endnu større. Nogle enkelte afveg fra det almindelige billede. I landsbyen Verup i Niløse Sogn i Holbæk Amt er der som de to første beboere nævnt en ”opsynsmand” og hans kone, og i Hjarup Sogn i Ribe amt er der nævnt en fattigfoged.¹⁴ Det kan måske være tilløb til fattiggårde. I flere sogne var der to fattighuse.

Konklusion

Statistikken fra 1830’erne viser, at det da var et par procent af befolkningen på landet, der modtog fattighjælp, men at der var store forskelle fra sogn til sogn. Det er desuden karakteristisk, at hjælpen foregik i eget hjem og ikke som senere i fattiggårde. Mandtalslisterne til folketællingen i 1834 giver et indblik i, hvem modtagerne var. Det var først og fremmest ældre, men også handicappede og forældreløse børn eller børn født uden for ægteskab, som sognet måtte tage sig af. Gennemgangen på individplan viser, at der kunne være meget forskellige årsager til, at en person eller en familie måtte henvende sig til sognet for at få hjælp.

De skildrede forhold omkring 1834 var karakteristiske for situationen under den sene enevælde, men i den følgende tid kom skatteydernes synspunkter stærkere og stærkere frem. Det viste sig allerede ved de første møder i de rådgivende stænderforsamlinger, hvor fattigudgifternes omfang blev stærkt kritiseret, og hvor der kom et betydeligt antal forslag om at stramme betingelserne for hjælp og om skrappe forholdsregler for at skræmme folk fra at søge om hjælp. Enevældens centralstyre fastholdt længe en mildere kurs, men efter overgangen til folkestyre i 1848 kom skatteydernes synspunkter mere i forgrunden i den danske sociallovgivning.

Litteratur

- Birch, H.J., 1786: *Statistiske og Oekonomiske Tanker til høyere Eftertanke*.
Dansk Velfærdshistorie, bind 1, 2010: *Frem mod socialhjælpsstaten: 536-1898*.
Johansen, Hans Chr., 2008: ”Letsindige unge på Nordfyn?”. I: *Landbohistorisk Tidsskrift*, 2008:1, s. 57-89.

14 Betegnelsen fattigfoged kan dog være et levn fra 1700-tallet. Da blev der i mange sogne blandt de fattige udnævnt en fattigfoged, der skulle holde fremmede fattige ude af sognet, mens den pågældende i øvrigt blot hørte til sognets almisseyndere.

- Johansen, Hans Chr., 2009: "Offentlige nødhjælpsarbejder på Fyn – for 200 år siden". I: *Fynske Årbøger*, 2009, s. 77-90.
- Jørgensen, Harald, 1940: *Studier over det offentlige Fattigvæsens historiske Udvikling i Danmark i det 19. Aarhundrede*, Gyldendal.
- Malthus, Thomas Robert, 1798: *Essays on the Principles of Population*.
- Malthus, Thomas Robert, 1803: *Essays on the Principles of Population*.
- Malthus, Thomas Robert, 1826: *Essays on the Principles of Population*.
- Statistisk Tabelværk, ældste række, hæfte 1 (1835): *Tabellarisk Fremstilling af Folkemængden i Danmark den 18. Februar 1834, en summarisk Oversigt over samme Folkemængde den 1ste Februar 1801 og Tabeller over Antallet af Ægtevielser, Fødsler og Dødsfald i Danmark, i Aarene 1801 til 1833*.
- Statistisk Tabelværk, ældste række, hæfte 5 (1842): *Tabeller over Kreaturholdets Størrelse, Jordernes Besaaening og Udbytte, Tiendernes Værdi, Omfanget af enkelte Dele af den landlige Industri, samt over forskellige Glemstænder, Communalforholdene og Købstædernes Topographi vedkommende m.v. i Kongerige Danmark*.

Summary

New Danish poor laws from 1802-03 introduced a system based on outdoor relief and a poor tax. The act from 1803 for rural districts was administered and financed locally which resulted in large differences from parish to parish. The poor should be given support to a decent life, but it was also important that the authorities helped able-bodied poor finding work.

During the crisis years after 1807 and especially in the 1820s the general opinion changed into a situation with more strict administration of the law and restrictions on poor people's marriages were introduced.

Contemporary statistics from the 1830s show that 2-3 percent of the inhabitants in rural districts received alms and that the average yearly relief was about 10 rdlr. (rigsdaler). per capita. A rural day laborer earned at that time about 100 rdlr., so that even if several members in a poor family each received 10 rdlr. their standard of living must have been very modest.

The nominal lists from the 1834-census have information about who received relief, their ages, their civil status, and their families. A 10 percent sample – 170 parishes – has been investigated, giving information about 3.694 persons. The largest age groups were children and old people, and among the old a majority were women. In the ages 30-59 years most were handicapped. The article has selected several individuals and tried to follow them during their life. Among the children are foster children, children born out of wedlock, and widows with children. Among the old people in the parishes, it was about one

out of five who received relief and their life courses show that most of them in their active life had been landless cottagers, day laborers or servants.

The outdoor relief system had as a consequence that the poor normally stayed in their home while receiving alms. A few parishes had, however, bought or inherited houses in which some persons could be given shelter.

In 15 of the parishes local estate owners had in the eighteenth century or earlier established what was called hospitals – institutions which gave shelter in a room to old people among their tenants and often also supplies of fuel and food. Their size varied from a few rooms to more than ten.

Forfatterpræsentation

Hans Chr. Johansen, født 1935, dr.oecon., professor ved Syddansk Universitet 1970-2003, forfatter af bøger og artikler med emner fra økonomisk og social historie fra det 18., 19. og 20. århundrede.

Fællesarealer på Lyø, Bjørnø og Avernakø efter udskiftningen

Udskiftningen i årene omkring 1800 betød, at landsbyernes fælles græsningsområder forsvandt. På tre øer i Det Sydfynske Øhav bibeholdt man dog fælles græsningsarealer lang tid efter reformperioden – om end på forskellig vis. I en af de tre landsbyer på Avernakø, nemlig Avernakø By, opretholdt de ti gårde et fælles græsningsområde fra 1801 og frem til 1860, hvor det blev udstykket i individuelle parceller. På den lille ø Bjørnø fungerede ”Mosemark”, som endnu i dag kaldes ”Fællesmosen”, som fælles areal fra udskiftningen i 1832 og frem til 1905. Og på Lyø ligger Lyø Rev stadig i dag hen som fælles græsningsområde for gårdene på øen. Artiklen undersøger spørgsmålet om fælles græsning på de tre sydfynske øer og den forskellige praksis, man fulgte på de tre øer, samt vurderer forholdene dels i forhold til de almindelige bestemmelser om udskiftning af fælles jorder i udskiftningsforordningerne, dels til situationen i udvalgte sogne på det sydfynske fastland. Endelig peger artiklen på behovet for flere lignende undersøgelser fra andre geografiske lokaliteter for at afdække spørgsmålet om fælles arealer efter udskiftningstiden.

Indledning

Der er 55 øer og holme i Det Sydfynske Øhav. Nogle er så store, at de har deres egne købstæder; andre så små, at de ikke er beboede. Øerne har en stor tiltrækningskraft på turister, især i sommerhalvåret. Som ansat på Øhavsmuseet, der har en del af Det Sydfynske Øhav som sit arbejdsområde, mødes jeg ofte af forestillingen om øerne som noget eksotisk.

Jeg drives af en undren over, om det er rigtigt. Er det rent faktisk anderledes at leve på en ø end at leve på ”fastlandet”? Dette spørgsmål kan undersøges på mange måder både i fortid og nutid.

Et godt sted at starte er at undersøge det landskab, vi befinder os i, og som man traditionelt set har levet af og med. Jeg er i mit arbejde blevet opmærksom på, at der på øen Lyø den dag i dag findes et stykke jord, som drives i fællesskab af Lyø Rev Ejerlav. Denne opdagelse blev afsættet for nærværende undersøgelse.

I forbindelse med landboreformerne blev landsbyernes jorder udskiftet af fællesskabet, og de enkelte gårde fik råderet over egne jordlodder; dette skete naturligvis også på øerne. Derfor er fællesarealer efter udskiftningen et fænomen, jeg mener bør undersøges. Jeg vil ved hjælp af den landskabshistoriske

metode afdække karakteren af fællesarealerne på øerne samt arealernes brug og betydning over tid.

Dette er et mindre studie, som tager udgangspunkt i tre af øerne i Det Sydfynske Øhav: Lyø, Avernakø og Bjørnø. Men undersøgelsen kan senere udbredes til hele øhavet, eventuelt til hele landet. Jeg vil også sammenligne mine resultater med tilstødende ejerlav på Fyn for at afdække, om fænomenet alene er gældende for øerne eller også forekommer i området omkring Det Sydfynske Øhav.

Jeg vil tage udgangspunkt i tiden omkring landboreformerne i slutningen af 1700-tallet og slutte undersøgelsen i nutiden. Hermed bruges landbrugets udvikling som prisme til at se ø-livet igennem.

Figur 1. Faaborg Fjord med øerne Lyø, Avernakø og Bjørnø, som de ser ud på de Høje Målebordsblade 1865-1915. Styrelsen for Dataforsyning og Infrastruktur.

Forskningshistorie

Småøerne, som noget anderledes end fastlandet, blev en del af danskernes bevidsthed med Achton Friis' bogudgivelse 'De danskes Øer.' Værket er en rejse-

beskrivelse fra hans sejlads rundt til øerne i 1921-24.¹ Læseren møder øerne enkeltvis og bliver præsenteret for en stor variation i skikke, byggeskik og materiel kultur.

Lyø, Bjørnø og Avernakø er også med i lokalhistorikeren Niels Rasmussen-Søskildes værker fra 1870'erne. Rasmussen-Søskilde beskrev egnen omkring sit fødesogn Brahetrolleborg og de tilstødende godser, blandt andet Holstenshuus, som øerne hørte under på dette tidspunkt. Rasmussen-Søskilde fortæller den lokale historie med afsæt i sit eget indgående kendskab til egnen. Desværre bliver dette også hans akilleshæl, da værkerne bærer præg af at være indforståede og uden kildehenvisninger.

Nationalmuseet undersøgte især Lyø fra et etnologisk perspektiv i 1940'erne, hvilket ses i værket, *Landbokvinden*,² der blandt andet bygger på Højrup's observationer fra Lyø.

Opsummerende er det længe siden, at livet og kulturen på øerne i Det Sydfynske Øhav er blevet undersøgt, og derfor er et studie af øernes forhold efter landboreformerne et relevant bidrag til vores viden om øerne.

Landboreformernes forløb er meget veldokumenteret, både med nationale og lokale studier. Generelt kan det siges, at de nationale studier fokuserer på lovgivningsprocesserne med eksempler fra udvalgte egne af landet. Eksempelvis kan nævnes Fridlev Skrubbeltrang's værk *Det danske Landbosamfund 1500-1800*, hvor landboreformer og udskiftning behandles på nationalt plan. Skrubbeltrang hentede sine lokale eksempler fra udskiftningen i Nordsjælland.³ Skrubbeltrang fortæller, hvordan alle fælleder og græsningsarealer blev udskiftede og beskriver, hvordan det gav udfordringer for især husmændene, der nu mistede deres del af den fælles græsning.⁴ Skrubbeltrang kender ikke til de overlevende fællesarealer på øerne i Det Sydfynske Øhav.⁵

Birgit Løgstrup har ligeledes analyseret processerne omkring landboreformerne på nationalt plan og fremstillet dem i værket *Bondens frisættelse* fra 2015.⁶ Løgstrups værk dækker perioden 1750-1810 og har således optakten til landboreformerne med, hvor den gamle driftsform med fællesskabets bestemmelser og mindre reformer på private godser præsenteres.

Vi bliver præsenteret for de forskellige landvæsenskommissioner fra "Kommissionen til Landvæsensnetts forbedring", som arbejdede fra 1757-1767. Gennem

1 Friis 1926-1928

2 Højrup 1966

3 Skrubbeltrang 1978, s. 291-295.

4 Skrubbeltrang 1978, s. 285-291.

5 Skrubbeltrang 1978.

6 Løgstrup 2015.

en beskrivelse af de forskellige landbokommissioner præsenteres både den grundige forberedelse og de skiftende holdninger til reformerne.

Bogens tredje del belyser implementeringen af landboreformerne med eksempler hentet fra især Løvenborg, Nørholm og Sohngaardsholm. Delen afsluttes med en vurdering af, hvorvidt implementeringen af landbolovene lykkedes.

Bogens fjerde og sidste del belyser, hvorfor Løgstrup mener, at landboreformerne lykkedes; en position jeg tror de fleste af os er enige i. Løgstrups projekt er ikke at finde fællesarealer, der har overlevet udskiftningen. Derfor behandles det særlige forhold, at der på nogle af øerne i Det Sydfynske Øhav vedblev at være fællesarealer til græsning, ikke. Det styrker min betragtning om, at dette er første gang, emnet undersøges forskningsmæssigt.

Den overordnede opfattelse i landboforskningen er, at alle jordlodder blev udskiftede. Dog med den undtagelse, at naturligt forekommende ressourcer som grusgrave og tørvegrave skulle fordeles, så alle havde adgang til dem, og det kunne betyde, at de kunne være delt mellem flere af ejerlavenes enheder.

Det præciseres i udskiftningsforordningen fra 23. april 1781, der generelt betragtes som rygraden i lovkomplekset omkring udskiftningen, at ingen skal miste den rettighed at kunne skære tørv, og at stederne skal hegnes og indrettes således, som det er mest bekvemmeligt.⁷

Dog overlevede en lille mængde fællesarealer. I sin artikel om landskabstypen overdrev har Peder Dam undersøgt overdrevenes definition og historie. Dam viser hvordan begrebet overdrev har ændret betydning. Før udskiftningen var der tale om et græsningsareal, som var fælles for to eller flere landsbyer.⁸ Efter udskiftningen var der ikke længere fælles græsningsarealer for flere landsbyer, og dermed blev overdrev omdefineret til at dække alle vedvarende græsningsarealer, eventuelt med stedvis og periodisk høslæt, der var delt mellem flere gårde.⁹ Samtidig blev udbredelsen af disse overdrev stærkt formindsket, idet overdrevs-arealet faldt fra 4,5% i 1861 til 2,5% i 1888.¹⁰ Der fandtes altså arealer, der stadig var i fælles-brug efter udskiftningen, selvom disse arealer blev færre og mindre med tiden. De ovennævnte undersøgelser er på nationalt niveau og dermed også ganske overordnede. Jeg mener, at nærværende undersøgelse kan bidrage til at nuancere fortællingen og vores viden om overdrevene som fællesarealer.

For øerne Lyø, Avernakø og Bjørnøs vedkommende blev forhold omkring udskiftningen allerede berørt af lokalhistorikeren Niels Rasmussen-Søkilde i

7 Forordning om Jord-Fællesskabets Ophævelse, §17, Bjørn 1988, s. 320.

8 Dam 2013, s. 12.

9 Dam 2013, s. 15-17.

10 Levin og Normander 2008, s. 23-24.

1870'erne.¹¹ Søkilde nævner i sin generelle gennemgang af Lyø, at "Revet" tilhører gårdmændene i fællesskab, men knytter ikke yderligere kommentarer til forholdet.¹²

Landsbyregistrering i Fyns Amt fra 1983 er et meget grundigt værk, der indeholder en registrering og kulturhistorisk vurdering af alle landsbyer på Fyn og de omliggende øer. Her er fokus på landsbyen og bygningerne, og det overlevende fællesareal på Lyø er ikke nævnt.

På baggrund af denne gennemgang er det min opfattelse, at det er første gang, fællesarealer på øerne efter landboreformerne undersøges. Jeg mener, at denne undersøgelse er vigtig, da den peger mod en konkret forskel i landsbyernes organisering for beboerne på småøerne i Det Sydfynske Øhav i forhold til beboerne på fastlandet.

Metode

Denne artikel anvender den landskabshistoriske tilgang, hvor kildematerialet er selve landskabet. Det fortidige landskab kan dog kun erkendes gennem historiske kort, som giver adgang til forskellige lag i landskabets historie.¹³ I denne artikel anvendes kort på linje med skriftlige kilder, og der fokuseres på de spor, jeg kan identificere via forskellige historiske kort især Original 1-kortene og LIDAR. LIDAR (forkortelse for Light Detection and Ranging) anvender en luftbåren laser, der scanner terrænets overflade og omsætter det til et tredimensionelt, digitalt kort.¹⁴

LIDAR vises ofte som en grå, kontureret overflade belyst fra siden, og i dette tredimensionale kort er det muligt med det blotte øje at se selv ganske små højdeforskelle i terrænet (ned til 10 cm), også selvom de ligger gemt i en skov, idet scanneren måler gennem trækroneerne. Potentialet i kilden er svært at overdrive, idet det nu er muligt let at besigtige selv store arealer og med bedre visuelle forhold, end det ofte er muligt i felten. Bl.a. er LIDAR fremragende til kortlægning af marksystemer og har allerede lagt betydelige data til de omfattende feltregistreringer, der er foretaget igennem det 20. århundrede af eksempelvis Per Grau Møller¹⁵ og Viggo Nielsen.¹⁶

11 Søkilde 1875.

12 Søkilde 1875, s. 390.

13 Fritzboeger 2004, s. 12, Møller 2016 og Møller 2021, s. 129.

14 Lidar i Den Store Danske på lex.dk

15 Møller 1995.

16 Clemmensen og Nielsen 2015.

Data fra kortene sammenholdes med den viden om stederne, jeg kan trække ud af skriftlige kilder.¹⁷ Derudover har jeg foretaget interviews med nuværende og tidligere beboere på øerne.¹⁸

Historikeren Bo Fritzboøger beskriver det landskabshistoriske felt som studiet af menneskets samspil med de fysiske omgivelser gennem historien.¹⁹ I denne undersøgelse fokuserer jeg derfor på menneskets samspil med dets fysiske omgivelser, nemlig udnyttelsen af den jord, der er til rådighed, når man bor på et stærkt afgrænset område, eksempelvis en ø.

I forhold til det geografiske inddelingshierarki bevæger denne undersøgelse sig på ejerlavs-niveau. Ejerlavet udgjorde før udskiftningen en driftsenhed.²⁰ Undersøgelsen fokuserer på øerne Lyø, Avernakø-Korshavn og Bjørnø. Lyø og Bjørnø består hver især af et enkelt ejerlav, hvor Avernakø-Korshavn består af hele tre ejerlav, men hvor kun Avernakø har et fællesareal.

Disse tre øer er valgt for at have et større grundlag at konkludere på, end hvis undersøgelsen kun behandlede én ø. Undersøgelsen afgrænses til tre øer, da der her er tale om et mindre studie, som senere hen kan udbygges til resten af området.

I forhold til en sammenligning med fastlandet har jeg haft to parametre; den første har været at finde lodder ejet eller drevet i fællesskab efter udskiftningen for at afdække, hvad disse er. Her har jeg brugt ejerlavene Bøjden og Horne, som ligger over for Lyø. Den anden parameter har været at finde kystnære ejerlav med arealer med samme beskaffenhed som fællesarealerne på øerne. Her er ejerlavene Bøjden, Horne og Aastrup anvendt til sammenligning. Det komparative materiale er fremfundet gennem en screening af Original 1 kort og matrikelprotokollen fra 1844.

Hvad er et fællesareal?

Geodatastyrelsen definerer en fælleslod således:

”Ved en fælleslod forstås et matrikelnummer i fælleseje, når mindst én ideel andel i matrikelnummeret er registreret i matriklen som hørende til en samlet fast ejendom, jf. udstykningslovens § 3. En fælleslod kan også bestå af flere særskilt beliggende jordstykker, der hver har fået tildelt et matrikelnummer.”²¹

17 Møller 2016, s. 20, Møller 2021, s. 137.

18 Interview med Karin Hansen, Helle Bechsgaard og Peter Bjarne Hansen.

19 Fritzboøger 2004, s. 10.

20 Fritzboøger 2004, s. 13.

21 <https://gst.dk/matriklen/matrikulaer-sagsbehandling/vejledning-om-matrikulaere-arbejder/9-faelleslodder> citeret oktober 2023

Til denne definition skal tilføjes, at jorderne på øerne ikke var ejet af øboerne selv, men af godserne. Bjørnø og Lyø var ejet af godset Holstenhuus, mens Avernakø var ejet af grevskabet Brahesminde. Øerne overgik først langt senere til selveje, de sidste ved lensafløsningen i 1919.

Et fællesareal er i denne undersøgelse defineret som: en jordlod i fælleseje eller fælles-brug.

Ifølge Geodatastyrelsen findes der i dag (tal fra 2022) 385 fælleslodder fordelt på 505 jordstykker. Dette tal indeholder mange forskellige slags jordlodder, som ikke blev udskiftet. Disse tilbageværende fælleslodder kan være veje, tørvegrave, grusgrave og strandarealer. Det kan også være overlevende græsningsarealer som dem, jeg behandler i denne artikel. Geodatastyrelsen redegør ikke for typerne af fælleslodder.

De 385 fælleslodder viser, at det er relevant at undersøge disse overlevende arealer, som ejes og bruges af flere ejere. Det er relevant at undersøge hvilken type arealer, der er tale om, hvordan arealerne er brugt og måske mest interessant; hvordan man har forvaltet en fælles-ejendom i en individualiseret brugs- og ejendoms-struktur efter udskiftningen.

Bjørnø

Bjørnø ligger i Faaborg Fjord, lige syd for købstaden Faaborg. Øen er på 150 hektar og havde ved udskiftningen i 1832 seks gårde og to huse. Ved udskiftningen blev der udlagt jord til yderligere fire huse. Øen består af ét enkelt ejerlav, men hører under Faaborg Jorder og Faaborg Sogn. Bjørnø hører således til Faaborg Sogns landdistrikt, men er ikke desto mindre en ø – med de særlige betingelser for eksempelvis kirkegang, det medfører.

Bjørnø var oprindelig krongods og nævnes i Kong Valdemars Jordebog.²² Kronen afstod Bjørnø i 1664, og i 1693 blev øen skødet til herregården Finstrup, nu Holstenshuus. De sidste gårde på Bjørnø blev solgt fra Holstenshuus i starten af 1900-tallet.²³

I dokumenterne vedrørende udskiftningen på Bjørnø ses, at gårdmændene efter udskiftningen delte en fælleslod. Fællesloden var lod nr. 13, og i beregningen for de seks gårde tildeles gårdmændene hver en sjettedel af fællesloden: ”*Dertil 1/6 andel af Fællesloden*”.²⁴ Det forklares ikke i udskiftningsforretningen, hvorfor gårdmændene på Bjørnø vedbliver med at have en fælleslod efter udskiftningen.

22 Aakjær 1980, s. 120 ff./32vff.

23 Trap 5, bind V, 2, s. 720.

24 Rigsarkivet: Holstenhuus godsarkiv

På O1 kortet ses, at fælleslodden, matrikel nr. 13, hedder Mosemark. Det drejer sig om en våd eng, dog med lommer, der kunne pløjes. Fælleslodden boniteres i tre dele a: 13, b: 9 og c: 14. Øens agerland boniteres generelt mellem 13 og 18, og de andre våde områder en del lavere. Lodden fremstår indirekte som en fælleslod på O1 kortet, da den ikke har en brugers navn på. Det må i et eller andet omfang have givet sig selv i samtiden, at en lod uden navne skrevet på var fælles.

Matrikel nr. 14 var delt mellem alle på øen; dette er stranden hele vejen rundt om øen og "Holmene", to holme øst for Bjørnø. Senest i 1905 er matrikel nr. 14 fordelt på forskellige matrikler, hvilket fremgår af O2-kortet over Bjørnø omtegnet i 1905. Stranden er ikke udmatrikuleret på de andre undersøgte øer, og strandstykkerne følger de tilstødende jordstykker.

På de høje målebordsblade ses, at Mosemarken bruges til tørvegravning, hvilket navnet "mose" også antyder. Der er ingen spor af højryggede agre i Mosemarken på LIDAR-kortet. Så vi må gå ud fra, at området ikke har været pløjet før udskiftningen, selvom der er små dyrkbare lommer i mosen.

Ved matrikuleringen i 1844 havde Bjørnø stadig seks gårdmænd og seks husmænd. De seks gårdmænd delte stadig matrikel nr. 13, Mosemarken. I 1905 er matrikel nr. 13 delt ud på seks forskellige matrikler og fremgår således ikke som en fælleslod af O2-kortet.

Mindet om, at dette stykke jord engang var fælles, lever dog videre i det lokalt brugte stednavn "Fællesmosen," som både henviser til jordstykkets beskaffenhed og til den fælles udnyttelse. I løbet af 1900-tallet har jordstykket især været brugt til at have kvier gående, men hver gård havde sin egen indhegning.²⁵ I dag bruges jordstykket ikke til dyrkning eller tørvegravning og er således ved at gro til.²⁶

Kulturgeografen Johannes Humlum besøgte Bjørnø i starten af 1950'erne og beskrev øen. Han bemærkede også "fællesmosen", men bemærkede mest "skrædderens hus", som blev placeret i fællesmosen, da øen tilkaldte en skrædder i anden halvdel af 1800-tallet. Samarbejdet med skrædderen gik i vasken, og han og hans husbestyrerinde blev ligefrem jaget fra øen og huset revet ned.²⁷ Placeringen af skrædderens hus i fællesmosen viser, at dette stykke jord var det mest marginale på hele øen og derfor det, man kunne undvære. Samtidig var jorden på dette tidspunkt stadig fællesjord, så her kunne man blive enige om at tage lidt fra alle.

25 Interview med Karin Hansen.

26 Interview med Karin Hansen.

27 Humlum 1954, s. 195-198.

Man holder således fast i en ældre driftsform ved at drive et stykke jord i fællesskab, også efter udskiftningen. Men i løbet af et par generationer opgives denne driftsform, og jordstykket fordeles mellem gårdmændene. Erindringen om dette stykke fællesjord lever dog videre i lokale stednavne. Jordstykket ”Mosemarken,” blev især brugt til tørvegravning, men i løbet af 1900-tallet har jordstykket også været brugt til græsning.

På Bjørnø havde de seks gårdmænd matrikel nr. 13, Mosemark, i fællesskab. Alle øens 12 husstande var fælles om matrikel nr. 14, som er stranden hele vejen rundt om øen, sammen med de to holme øst for øen. Men i 1905 var både matrikel nr. 13 og 14 fordelt på de individuelle brugere.

Figur 2. Udsnit af original 1 kort for Bjørnø, 1815. Matrikel nr. 13, Mose Mark, er ikke påført nogen brugers navn – et tegn på, at den er et fælles areal. Styrelsen for Dataforsyning og Infrastruktur.

Avernakø

Det, vi i dag kalder Avernakø, består af øerne Avernak og Korshavn. Øerne er forbundet af ”Drejet”, som siden 1937 har været en dæmning. På øen findes ejerlavene Avernak, Munke og Korshavn. Øen, som er på 599 hektar, blev efter reformationen et selvstændigt sogn. Avernakø er oprindeligt krongods, men ejerlavet Munke har hørt til Holme Kloster. Efter en tid med skiftende ejerforhold efter reformationen kom hele øen i 1766 under stamhuset Hvedholm, senere grevskabet Brahesminde.²⁸

Avernakø blev udskiftet i 1801. På Original 1 kortet over Avernakø Bys jorder står der ganske tydeligt, at matrikel nr. 18 er en fælleslod for de 10 gårdmænd, der hører under grevskabet Brahesminde. Præstegården og de fem husmænd er ikke med i fællesloden. I protokollen fra 1844 er matrikel nr. 18 stadig delt mellem de ti gårdmænd. Fællesloden blev udskiftet i 1860, hvilket fremgår af papirer fra Kort- og Matrikelstyrelsen, som blandt andet befinder sig i kopi på det lokalhistoriske arkiv på Avernakø. Her fremgår det af kort og udskiftningspapirer, at fællesloden deles op i 10 lodder med fortløbende numre 18a-18k (18j oprettes ikke). På et medfølgende kort skitseres de nye lodder, og der oplistes arealmål i alen af både ager og eng og vej, strandrevle og sø. Som det fremgår af kortet, er der ikke meget dyrkbar jord på de nye lodder.²⁹ Der er ingen spor af højryggede agre på matrikel nr. 18 på LIDAR-kortet, hvilket betyder, at den formentlig ikke har været dyrket før udskiftningen.

Ejerlavene Korshavn og Munke er begge udskiftet i 1824; ingen af de to ejerlav har fælleslodder. Jeg finder det interessant, at der på en ø kan være så betydelige forskelle mellem organiseringen af ejerlavene. Forskellene kan hænge sammen med selve jordloddernes beskaffenhed og størrelse; fællesloden i Avernak ejerlav består af fire søer og et vådt engområde mellem søerne. På O1-kortet er disse fire søer benævnt: Kongens Søe, Skan Ottens Søe, Anneke Hoved Søe og Søder Søe. Jordloddens beskaffenhed minder om fællesloden på Bjørnø, som også består af et vådt område, der især blev brugt til tørvegravning. Fællesloden på Avernakø bliver ikke brugt til tørvegravning. Kun matrikel 18l har en enkel tørvegravningssignatur på de lave målebordsblade.

Det er interessant, at man allerede i 1860 på Avernakø bliver enige om at udskifte matrikel nr. 18, hvor man på de to andre øer holder fast i fællesskabet i længere tid. Dette viser, at selvom man umiddelbart kunne tro, at forholdene på øerne var ens, så er beboernes tilgang til landskabet og driften forskellig.

28 Trap 5, bind V,2, s. 816.

29 Lokalhistorisk forening for Avernakø og Korshavn: j.nr. 2019/4 – Udskiftningspapirer, primært matr. 18 Avernak.

Der eksisterer ikke en erindring om matrikel nr. 18 som en fælleslod, hverken i lokale stednavne eller i den kollektive erindring om Avernakø. Gården Guldmosgård, matrikel nr. 7, som tilhørte Hans Hansen, fik ved udskiftningen af matrikel nr. 18 i 1860 tildelt matrikel nr. 18b, et jordstykke på ca. 18 tdr. land. Jordstykket indeholdt blandt andet hele Skanodde Sø. Her har familien haft deres kvier til at græsse, indtil man omkring år 2000 solgte jorden fra. Men selvom gården er en slægtsgård, og man har fortalt gårdens og slægtens historie videre i generationer, har der ikke været en fortælling om matrikel nr. 18 som en fælleslod.³⁰

Fællesloden på Avernakø bliver altså udskiftet og overgår til "normal" drift allerede 59 år efter udskiftningen. Man har ingen lokal fortælling eller erindring om en fælleslod, selvom det fremgår meget tydeligt af eksempelvis Original 1-kortet. Den manglende fortælling om fællesloden skyldes formodentlig, at den netop blev udskiftet forholdsvis kort tid efter udskiftningen. Dette viser også, at organisationsform og valg er forskellige fra ø til ø, selvom man kunne fristes til at tro, at øerne har samme forudsætninger og derfor ville vælge ens. Udskiftning, udflytning og overgangen til selveje foregår ligeledes i forskellige tempi på øerne, og tilgangen til fællesarealerne er formentlig et udtryk for samme forskellighed.

Figur 3. Udsnit af original 1 kortet for Avernakø, bemærk at fællesarealet er beskrevet på kortet. Styrelsen for Dataforsyning og Infrastruktur

30 Interview med Helle Bechsgaard.

Lyø

Lyø er en 614 hektar stor ø, som ligger i Lillebælt syd for Horne Land. Øen består af et enkelt ejerlav, og landsbyen Lyø by ligger centralt på øen. Lyø, der blev uskiftet i 1804, er oprindelig krongods; øen blev pantsat og forlenet til forskellige adelsfolk i løbet af middelalderen – for endelig i 1693 at blive solgt til hovedgården Finstrup, det senere Holstenshuus. Lyø Kirke er opført i forbindelse med reformationen; før denne måtte Lyø-boerne søge til Faaborg.³¹

Figur 4. Luftfoto af Lyø med revet i forgrunden. Foto: Colourbox.

I udskiftningsforretningen for Lyø står: *”Alle forbeskrevne 23 gårdmænd samt præstegården bliver efter forud indbyrdes forening og aftalte i fællig om efterskrevne: Æblehovedet med noget mæebund sydøstfor. Det hele såkaldt revet...”* Det omtalte stykke blev udlagt til fåregræsning i fællesskab, og alle skulle bidrage ligeligt i forhold til vedligeholdelse af hegn. Til sammenligning er præstegården ikke med i fælleslodden på Avernakø.

I udskiftningsforretningen får vi at vide, at fælleslodden er udlagt som sådan, efter at gårdmændene og præsten i fællesskab er blevet enige om det.

31 Trap 5, bind V,2, s. 814-815.

Gårdmændene er altså i et eller andet omfang blevet involveret i beslutningen om fællesloddet. På Original 1-kortet ses et lille område mellem Lamme-hoved og Bregnehoved, hvor der er overstreget ”Præstens.” Her satte de lokale forhandlinger i forbindelse med udskiftningen aftryk på kortet, og vi kan næsten følge med i dramaet, hvor præsten altså ender med at være med i den store fælleslod i stedet for at have sin egen lille græsningslod. Husmændene er naturligvis ikke med i fællesloddet.

Figur 5. Udsnit af original 1 kort for Lyø, 1804. Matrikel nr. 41 er ikke påført nogen brugers navn – et tegn på, at den er et fælles areal. Styrelsen for Dataforsyning og Infrastruktur.

Revet fik matrikel nr. 41. Området består af Æblehoved, en moræneknold med agerjord; Vestersø, som på O1-kortet er benævnt ”Store sø”, omkranset af strandeng. Derudover er der de to små områder, Lammehoved og Bregnehoved, med dyrkbar jord. Æblehoved er blevet dyrket før udskiftningen, da der både med øjet og på LIDAR-kort kan ses tydelige højryggede agre. Revets status som fælleslod fremgår indirekte af Original 1-kortet, idet der ikke står en brugers navn på lodden, som der gør på alle andre lodder.

Det særlige ved Lyø Rev er, at det til dato har fungeret som et fællesareal. Dermed har vi her et nutidigt eksempel på en ældgammel driftsform, som har overlevet alle landbrugssamfundets forandringer.

Ejerformen er organiseret som ”Lyø Rev Ejerlav.” Dette er ikke en forening, men en uformel måde at anskue et ejerforhold på. Konstruktionen med, at en jordlod er ejet i fællesskab, giver udfordringer især i forhold til arv og overdragelse af andele. I 2009 var kun seks ud af 2023 parter i revet noteret korrekt i Tingbogen. Revet betragtes ikke længere som en del af gårdenes jorder og har sin egen matrikulering. Derfor ændres ejerforholdet ikke, når en gård arves eller sælges.³²

Revet har været drevet som fællesgræsning som minimum siden udskiftningen, men det er overvejende sandsynligt, at revet var en ”fæled” til græsning allerede inden udskiftningen, og at traditionen blev videreført. I lighed med fælleslodderne på Avernakø og Bjørnø er her tale om et stykke marginaljord, som lider under oversvømmelser og har mindre lommer med dyrkbar jord.

Bjarne, der ejer slægtsgården ”Strandgården” på Lyø, fungerer som administrator eller en slags formand for Lyø Rev Ejerlav – i daglig tale ”Revet.” Han er en af to tilbageværende mælkeproducenter på Lyø. Bjarne er født på Lyø i 1960, og da han var barn, måtte hver gård have seks får eller to kvier gående ”på revet.” Man er altså siden udskiftningen blevet enige om, at det var muligt at erstatte fårene fra den oprindelige bestemmelse i udskiftningsforretningen med køer.

De fleste oplysninger omkring ”revet” er baseret på erindringer, da revets protokol desværre er forsvundet. Bjarne Hansen har en mappe med nogle forskellige oversigter, som dog kun hidrører tiden efter 2001.

Efterhånden som færre af gårdene havde får, gik man i starten af 1970’erne over til udelukkende at have køer på revet.

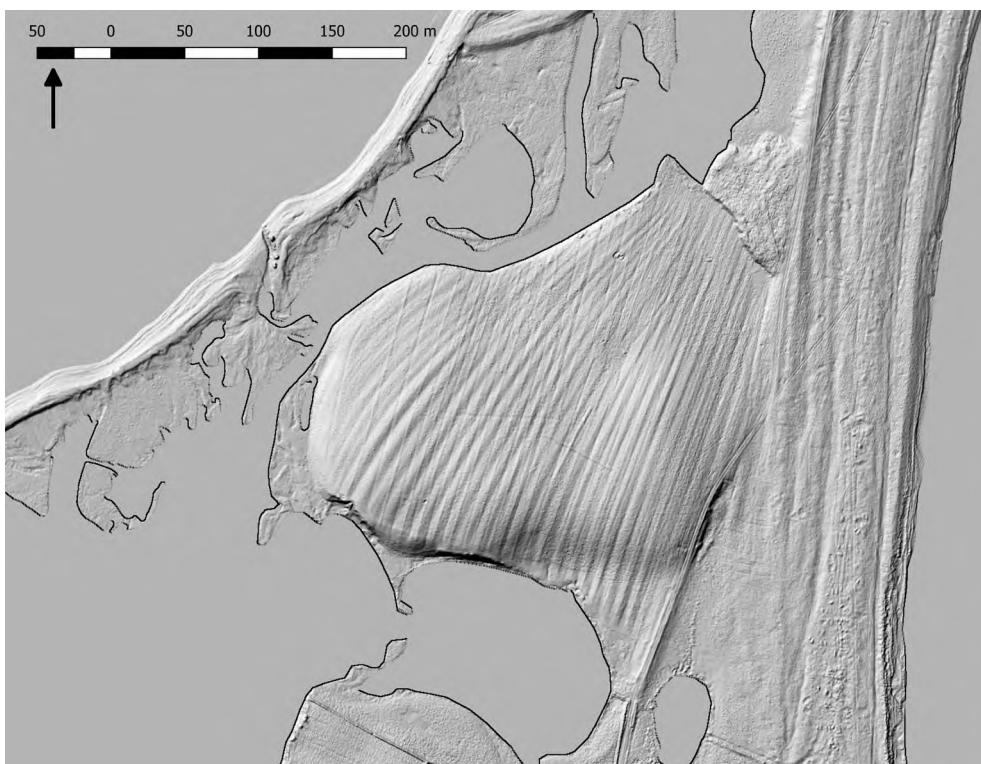
I takt med at færre gårde havde køer, blev der mindre afgræsning af revet. I 1991 var der syv gårde, der satte køer ud på revet, men fra 2001 var der kun fire enheder tilbage, der havde køer.³³ I 1998 blev det muligt at modtage et

32 Interview med Peter Bjarne Hansen.

33 Oversigt hos Bjarne Hansen.

økonomisk tilskud for ”miljøvenlige jordbrugsforanstaltninger” til arealet, men det krævede, at området skulle afgræsses regulært. Derfor har man i et par år været nødt til at leje køer fra Horne for at sikre græsningen. Hvert år får ejerne udbetalt deres del af overskuddet af revet. Der blev udbetalt 2500 kr. pr andel i 2014.³⁴

Bjarnes egen tolkning af revets helt særlige historie er, at jorden ”dybest set ikke er noget værd”.³⁵ Jorden betragtes som værdiløs, idet der er meget lidt dyrkbar jord, og dele af området bliver oversvømmet efterår og vinter. Men udover jordens manglende værdi ligger der også menneskelige valg bag oprettholdelsen af fællesarealet.

Figur 6. Lidarkort over Lyø rev, hvor der er tydelige højrøggede agre. Styrelsen for Dataforsyning og Infratraktur

34 Oversigt hos Bjarne Hansen.

35 Citat fra interview.

På undersøgelsens to andre øer har man valgt at udskifte fællesarealerne, selvom jordens beskaffenhed er meget ens på alle tre øer. På Bjørnø valgte man endda at bibeholde den ekstensive driftsform med græsning, dog blot på egne jorder. Dette viser, hvordan man har taget udskiftningstanken til sig på øerne. På Lyø betragter man sig selv som traditionalister, som værner om det gamle. Beboernes traditionsbundethed kan også spille ind i forhold til valget om at fortsætte driften af revet som et fællesareal. På Lyø fandt der ingen udflytning sted i forbindelse med udskiftningen, og endnu i dag er landsbykernen i Lyø by utrolig velbevaret, og dette bliver en del af lyboernes fortælling om, at de er meget traditionsbundne.

Fællesarealer på fastlandet

Det er også forekommende med fælleslodder på det fynske fastland. Her er det dog i meget mindre skala og drejer sig om forekomster af bestemte ressourcer, som skulle fordeles mellem landsbyens brug. Dette kan især være tørvelodder eller grusgrave. I landsbyen Horne ses et eksempel på, at flere gårde delte en tørvelod. Matriklerne nr. 10, 11, 12, 13, 16 og 23 i Horne delte matrikel nr. 120 i Bjørnemosen. Det fremgår af O1-kortet med teksten "*No. 120 Bjørnemosen. Tørv til 10,11,12,13,16 og 23.*" Bjørnemosen er senere udmatrikuleret og består i dag af matrikelnr. 120, 149,150,151,152 og 153. Den del af Bjørnemosen, der ligger i Svanninge ejerlav, blev ved udskiftningen tildelt én enhed, nemlig nr. 19. Bjørnemosen udgør i dag matrikel nr. 19i. Der ses både på O1-kortet og matrikelprotokollen fra 1844 flere tørvemoser i Horne, som alle deles mellem en håndfuld brugere. I Bøjden var der to fælles tørvegrave, som på O1 og i matrikelprotokollen fra 1844 hedder nr. 38 og 39. Nr. 38 deles af syv enheder, og deres numre står både på protokollen og O1-kortet. Nr. 39 deles af to enheder. Stederne hedder "Lavemosen" og "Tørvemosen" og er begge takseret til godt en skæppe. Begge matrikler er i dag fordelt.

Fællesskab om tørvemoser udspringer af et konkret behov for at sikre, at alle har adgang til livsnødvendige ressourcer. Det er beskrevet i udskiftningsforordningen af 23. april 1781, som generelt betragtes som ryggraden i lovkomplekset omkring udskiftningen. Det nævnes her, at ingen skal miste den ret tilhørende at kunne skære tørv, og at stederne skal hegnes og indrettes, således som det er mest bekvemmeligt.³⁶ Det har affødt, at nogle tørvemoser måtte ejes i fællesskab, mens andre kunne udparcelleres. Tørvemoserne tilhører et mindre antal brug og er efter al sandsynlighed fordelt efter afstand. Her ligner de ikke fællesarealerne på øerne, der blev tildelt alle ejerlavets gårde i fællesskab.

36 Forordning om Jord-Fællesskabets Ophævelse, §17.

I flere af ejerlavene på Sydfyn ses også fælles grusgrave, eksempelvis i landsbyen Aastrup, hvor der er hele tre. Grusgravene er gule på O1-kortene og er derfor meget nemme at identificere. Her er ligesom med tørvelodderne tale om en afgrænset ressource, som flere havde brug for. De står sidst i matrikelprotokollen fra 1844, har ikke matrikelnumre og er beskrevet som ”ikke skyldsat.” Heri ligger en forskel i forhold til fællesarealerne på øerne, som er skyldsatte og har matrikelnumre. Grusgravene er heller ikke klassedelt ligesom græsningsarealerne på øerne.

Der er altså også mindre arealer på fastlandet, som bruges i fællesskab efter udskiftningen. Her er dog tale om naturligt forekommende ressourcer, hvis tilgængelighed også præciseres i udskiftningsforordningen. Der er tale om områder, som skal forvaltes af fællesskabet. Grusgrave og tørvemoser blev ikke udelukkende tildelt gårdmændene, men også husmændene, i modsætning til fællesarealerne på øerne. Jeg mener derfor, at der er tale om forskellige typer fællesarealer. Ved de fælles græsningsarealer på øerne er der foretaget et aktivt valg om at bibeholde en ældre driftsform.

Strandenge på fastlandet

Der er naturligvis også ejerlav med strandenge på Fyn, og når fællesarealerne på øerne er strandeng, er det nærliggende at spørge, om strandenge på fastlandet også kunne forekomme at være fællesarealer?

I landsbyen Bøjden i Horne Sogn er der et stort område med strandeng, nemlig ”Noret.” På O1-kortet er strandengen mellem Noret og Lillebælt delt i to jordlodder. Det nordlige hedder ”Almeen” og er muligvis en gammel alminding. Men denne er ved udskiftningen tildelt gård nr. 1, hvilket fremgår af O1-kortet. Den sydlige del af strandengen blev tildelt gård nr. 17, hvilket ligeledes fremgår af O1-kortet. Det samme gør sig gældende i nabolandsbyen Horne, der – som det ses ovenfor, har fællesskab om tørvemoser, men strandengen ved eksempelvis Tornæshoved og Lillehoved er delt ud på matriklerne nr. 10 og nr. 11. ”Drejet,” som ligger ved Alne Nor, blev ved udskiftningen tildelt gård nr. 26.

Det er ikke lykkedes mig at finde strandenge, der drives i fællesskab på fastlandet; derfor mener jeg, at fællesarealerne efter udskiftningen er et særligt fænomen, der gør sig gældende udelukkende på øerne.

Saltholm i Øresund

Øen Saltholm, der ligger i Øresund øst for Amager, kan måske betegnes som Danmarks største fællesareal. Saltholm består af en flad strandeng, som oversvømmes i stormvejr, og har derfor især været brugt til græsning for bønderne på Amager, som består af flere sogne og ejerlav. I 1832 græssede følgende antal dyr på Saltholm: 896 hornkvæg, 405 heste, 282 får og lam og 832 gæs. Amagerne købte

i fællesskab øen af staten i 1873 for 31.000 rigsdaler. Der blev oprettet et ejerlav, som bestod af et repræsentantskab med fire mænd fra Taarnby Sogn og to mænd fra St. Magleby samt en bestyrelse på 11 mand. Øen ejes og drives endnu i dag af Saltholmsejerlauget. Saltholm havde ikke sin egen landsby, der skulle udskiftes, og Saltholm er derfor ikke sammenlignelig i denne undersøgelse.

Men Saltholms ejerhistorie understreger, at der er noget andet på færde, når vi beskæftiger os med mindre øer, og at det er værd at rette blikket mod det, som er lidt anderledes.³⁷

Hvorfor bevaredes fællesarealerne på øerne?

Der er markant forskel på, om en håndfuld enheder deler en tørvemose, eller – som på øerne – at alle ejerlavets gårdmænd i fællesskab har et område til græsning. Jeg har gennemgået ejerlavene på Fyn i Faaborg-Midtfyn Kommune, der har strand ud mod Det Sydfynske Øhav, ved at undersøge O1-kort, de minorerede sognekort og matrikelprotokollen fra 1844 og har ikke fundet ejerlav, der har fælleder til græsning. Dette bekræfter for mig, at der er noget særligt på færde på øerne. Det tilbageværende spørgsmål er, hvorfor disse fællesarealer er på øerne.

I udskiftningsforretningen for Lyø får vi et spor af, hvad der er gået forud for selve udskiftningen, og måske også en idé om, hvorfor fællesarealet overlever. Fælleslodden er udlagt som sådan, efter at gårdmændene og præsten i fællesskab er blevet enige om det. Gårdmændene er altså i et eller andet omfang blevet involveret i beslutningen om fælleslodden. Det er muligt, at fælleslodden er blevet til efter gårdmændenes eget ønske. Lyø er udskiftet i 1804, Avernakø er udskiftet i 1801, hvorfor beslutningen om at bibeholde strandengen som fællesareal muligvis er noget, lyboerne har hentet inspiration til fra Avernakø. Der er desværre ikke en fyldestgørende forklaring på spørgsmålet om, hvorfor der vedblev at være en fælleslod i udskiftningsforretningen for Avernakø. Fælleslodden beskrives i udskiftningspapirerne og fremgår af oversigterne over hartkorn. Men årsagen til oprettelse af fælleslodden er ikke mulig at spore.

Fælleslodderne har det fællestæk, at der er tale om strandenge, områder som ofte oversvømmes, og jord som takseres meget lavt. Bjarne Hansen fra Lyø mener, at dette er forklaringen på, hvorfor jorden forbliver i fællesdrift, da jorden ”dybest set ikke er noget værd”.³⁸ Min undersøgelse viser, at strandenge på fastlandet alligevel bliver udskiftede, trods deres beskaffenhed. Der må altså være mere på spil end blot jordens beskaffenhed. I udskiftningsforretningen

37 Data hentet fra saltholm.dk

38 Citat fra interview.

fra Lyø ses, at gårdmændene har ønsket at beholde ”revet” som fællesareal. Der er altså tale om et ønske fra lyboerne selv, som landinspektøren og gods-ejeren har efterkommet.

På Lyø betragter man sig selv som traditionalister, som værner om det gamle. Beboernes traditionsbundethed kan spille ind i forhold til valget om at fortsætte driften af revet som et fællesareal, i hvert fald i nyere tid. Det er vanskeligt at vide, om det også var traditionalisme, der var på spil ved udskiftningen.

Konklusion

Jeg har i denne undersøgelse påvist, at det var anderledes at bo på en af øerne i Det Sydfynske Øhav end at bo på fastlandet. I hvert fald i forbindelse med udskiftningen, som var et vilkår for alle landets ejerlav. Udskiftningen udformede sig anderledes på Lyø, Avernakø og Bjørnø, hvor man beholdt en vis grad af fællesskab i driftsformen i form af fælleslodder udlagt til græsning. Fællesarealerne på Avernakø og Bjørnø blev med tiden udskiftet, men på Lyø er ”revet” stadig i fælleseje. Lyø Rev er således en reminiscens af en ældgammel driftsform. Det er ikke muligt at finde en entydig forklaring på, hvorfor fællesarealerne fik lov til at overleve udskiftningen på øerne. Men yderligere studier af øerne i Det Sydfynske Øhav vil kunne vise, om det er et forhold, der gør sig gældende på flere af øerne, og om der er en fællesnævner for stederne, hvor denne særlige driftsform overlevede.

Kilder:

Love og forordninger:

Forordning om Jord-Fællesskabets Ophævelse. FOR nr. 4000 af 23/04/1781
<https://www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/1781/4000>

Rigsarkivet:

Holstenshus godsarkiv: Diverse landvæsenssager (udskiftning og udstykning) (1771-1866) 37: Dokumenter vedr. udstykningen på Lyø og Bjørnø 1830-1866 m.m.

Brahesminde godsarkiv: Udskiftningsforretninger m.m. (1769-1886) 5/4: Avernakø by, Korshavn og Munkø, Avernakø sogn 1801-1879 m.m.

Lokalhistorisk forening for Avernakø og Korshavn:

j.nr. 2019/4 – Udskiftningspapirer, primært matr. 18 Avernak

Interviews:

Interview med Karin Hansen, født 1953 på Bjørnø. Interview d. 7. juni 2022.

Interview med Helle Bechsgaard, gift med nu afdøde Alf Bechsgaard, og har boet på dennes slægtsgård, Guldmosegård siden 1966. Interview d. 7. juni 2022.

Interview med Peter Bjarne Hansen, født 1960 på Lyø, ejer af slægtsgården "Strandgården." Interview d. 16. august 2018.

Litteratur:

- Bjørn, Claus, red., 1988: *Det danske landbrugs historie, bind 2, 1536-1810*. Landbohistorisk Selskab.
- Clemmensen, N.-C. og V. Nielsen, 2015: *Oldtidsagre i Danmark. Fyn og Langeland*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Dam, Peder, 2013: "Overdrev – fra ekstensivt landbrug til intensiv natur?" I: *Landbohistorisk Tidsskrift*, 2013:1, s. 9-35.
- Fritzbøger, Bo, 2004: *Det åbne lands kulturhistorie gennem 300 år*, 2. udg. Biofolia. København.
- Henningsen, Jes Ole: lidar i Den Store Danske på lex.dk. Hentet 4. oktober 2023 fra <https://denstoredanske.lex.dk/lidar>
- Humlum, Johannes, 1954: "Bjørnø, et lille dansk øsamfund". I: *Kulturgeografi* nr. 31.
- Levin, Gregor & Normander, Bo, 2008: *Arealanvendelse i Danmark siden slutningen af 1800- tallet*. Faglig rapport fra DMU nr. 682. Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet.
- Landsbyregistrering i Fyns Amt*. Odense: Fyns Amt, 1983.
- Løgstrup, Birgit, 2015: *Bondens frisættelse: De danske landboreformer 1750-1810*. Gads forlag.
- Møller, Per Grau, 1992: "Udskiftningskort og matrikelkort, indhold og bevaring". I: *Fynske Årbøger*.
- Møller, Per Grau, 1995: "Højryggede agre i fynske skove". I: *Fortid og Nutid*, 1. Hentet fra <https://tidsskrift.dk/fortidognutid/article/view/74518>
- Møller, Per Grau, 2016: "Landskabshistorie: En Anderledes Måde at Fortælle Historie På." I: *Rubicon* 24.3, s. 15–26. Print.
- Møller, Per Grau, 2021: "Brugen af historiske kort i landskabshistorie og landbrugshistorie." I: *Geoforum Perspektiv*, 20(38), s. 129-143. [9]. <https://doi.org/10.5278/ojs.perspektiv.v20i38.6591>
- Skrubbeltrang, Fridlev, 1978: *Det danske Landbosamfund 1500-1800*. Den danske historiske forening. København.
- Søkilde, Niels Rasmussen, (1875) 2003: *Holstenshus og Nakkebølle med tilliggende sogne og øer*. Hempels forlag, 1875. Genudgivet af Brahetrolleborg Sogns Folkemindesamling og Vester Aaby Sogns Folkemindesamling.
- Trap 5, bind V,2.
- Aakjær, Svend (1980) *Kong Valdemars Jordebog I-III*. København: Akademisk Forlag.

Summary

This article examines the continuing existence of areas of communal land on Lyø, Avernakø, and Bjørnø, three islands in the South Funen Archipelago. While the land reforms of the enclosure movement in the second half of the eighteenth century led to the extinction of communal grazing areas in almost all of Denmark, some of the islands in the South Funen Archipelago kept their communal resources also after the enclosure.

On the small island Bjørnø, a piece of land hitherto called "Mosemark" (bog field) was used as a communal grazing area after the enclosure in 1832 and until 1905. The area is nowadays still called "Fællesmosen" (communal bog), showing how the use of the area was remembered locally. Avernakø actually consists of two islands, Avernak and Korshavn, on which one of the three villages (Avernakø By) maintained a communal grazing area after the enclosure in 1801. The status of the area as a communal grazing area for the ten farmers is even visible on the O1 map, as it is explicitly written on the map. Neither the island's parish vicar nor the smallholders held shares in the communal area, which was divided into individual parcels in 1860.

The area known as Lyø Rev, a communal grazing area for the farmers on Lyø, stands out as a shared resource even into present day. The area is described as a communal grazing area for the 23 farmers and the vicar on Lyø in the cadastre list from 1804. The smallholders were not partholders of this grazing area. Today the area is owned by the families living on the old farms, but the owners are facing some challenges with maintaining the area as pasture.

The research reveals that the decision to keep communal lands is influenced not only by practical considerations but also by local values and historical traditions. Communal lots are also found on the mainland after the land reforms. Here, however, it is on a much smaller scale and concerns areas with certain resources which everyone needed access to, for example peat graves or gravel pits. In conclusion, the article emphasizes the need for additional research to identify and describe the survival of communal lands across the islands in the South Funen Archipelago.

Forfatterpræsentation

Tissel Lund-Jacobsen, født 1980, cand.mag. i historie og russisk fra SDU 2007. Museumsinspektør for nyere tid ved Øhavsmuseet i Faaborg, ansat på museet siden 2014. Forsker i ø-kultur og identitet på øerne i Det Sydfynske Øhav.

Statshusmandskolonien Rønhave på Als i 100 år

I 2025 er det 100 år siden, statshusmandskolonien Rønhave på Kær Halvø på Als blev oprettet ved udstykning af jorden fra den tidligere tyske domænegård, som ved Genforeningen jf. Versaillestraktaten tilfaldt den danske stat. Kolonien og dens udvikling blev i perioden 1975-98 kortlagt i to større etnologiske undersøgelser. Resultaterne er formidlet i historien om husmandsbrugene, familierne, deres arbejdsliv og virke samt den udvikling, som de 30 oprindelige brug har gennemlevet. Fra begyndelsen som aktive landbrug frem til i dag, hvor landbrugsdriften er nedlagt, jorden sammenlagt til et par større driftsenheder, og næsten alle de oprindelige udstykkede brug er konverteret til bolig for ikke-landbrugere – enkelte dog stadig med lidt jord til.

Indledning

Formålet med den første undersøgelse af Rønhave-kolonien var – ud fra en synkron og diakron analyse af udviklingsforløbet – at afdække væsentlige elementer i udviklingens forskellige faser og det samlede problemkompleks i statshusmandskolonien 1925-80. Desuden at påvise hvilke grundlæggende faktorer, der i større eller mindre grad lå bag den strukturændring, som havde ført frem til statshusmandskolonien status i 1980. I 1998 fulgte den anden etnologiske undersøgelse. Udgangspunktet var her at analysere og beskrive de hovedaspekter, som gennem udviklingsprocessen havde ført frem til koloniens to primære befolkningsgrupper: landbrugere og de nye tilflyttere af ikke-landbrugere, set over de forudgående ca. 25 år.¹

Grundlæggelsen af Rønhave-kolonien i 1925

Udstykningen af jorden til statshusmandsbrug fra den tidligere tyske domænegård Rønhave fandt sted den 4. marts 1925 kl. 8,30. Det skete under ledelse af formanden for Statens Jordlovsudvalg, Niels Frederiksen og Chr. Ernst Christensen samt domæneforpagter Refshauge fra Den Sønderjyske Domæneforvaltning, Chr. Becker fra Amtshusmandsbrugskommissionen og statens tilsynsførende arkitekt Jep Fink. Man samledes med de kommende statshus-

1 Artiklen bygger på forfatterens tre grundlæggende værker, hhv. Solvang 1980, 1984 og 1999 (a) samt en række artikler og samleværker om Rønhave-kolonien.

Figur 1. "Vi vil rejse nye huse, nye hjem fra strand til strand", skrev husmandsdigteren Johan Skjoldborg. Forudsigelsen gik i opfyldelse på Rønhave i 1925. GS-Arkiv.

mænd på Rønhave, hvor forpagter Lorenzen modtog og beværtede de mange fremmødte mennesker. Der blev udstykket 24 brug, året efter yderligere 3 brug.

Nybyggerne, som koloniserede de tidligere herregårdsmarker, var for størsteparten rekrutteret fra nærmeste omegn, hvilket var sammenfaldende med det rekrutteringsmønster, vi kender fra andre kolonier. Kun få kom langvejs fra. Et mønster, som i øvrigt udviser datidens relativt lille flytteradius.²

Rønhave-kolonien blev grundlagt i en tid med efterdønninger fra de historiske begivenheder omkring Genforeningen og i stærk slagskygge af den efterfølgende økonomiske opbygningsfase, som fandt sted i landsdelen de første år af 1920'erne på baggrund af Statens Jordlovsudvalg.³

2 Frederiksen 1922 og Jørgensen 1955.

3 Solvang 1978.

Det overordnede statslige tilsyn var primært koncentreret om planlægningsfasen. Det var et vigtigt moment, at det statsdirigerede og -finansierede byggeri – i flg. Statens Jordlovsudvalgs bygningsforskrifter og -tilsyn – sikrede sig, at statslånet blev fastlagt til bestemte byggeudgifter og aftale om selve opførelsen, hvorved overskridelse blev vanskelig eller umulig. Endelig sikredes, at statens penge via statslånet blev bundet i fast ejendom af en tilstrækkelig kvalitet, hvis værdi ikke forringedes med årene.⁴

Underlagt disse ydre vilkår måtte en husmandsbefolkning – ud fra de givne lovmæssigt udstukne rammer og på gennemsnitlig 11 tdl. jord – i en nybyggerkoloni grundlægge et hjem og opbygge en bæredygtig produktionsenhed. Disse tilsyneladende ensartede etableringsforhold modsvarede af den enkelte husmands individualisme, uensartede forudsætninger og økonomiske forhold.

Samtidig med, at de nye brug skød op på de tidligere herregårdsmarker, satte husmændene ploven i jorden. Arealmæssigt lå udstykningerne under egns- og landsgennemsnittet, uden muligheder for senere udvidelser. Jordbruget

Figur 2. Carl og Line Jakobsen startede deres husmandsliv i et skur i 1925. I den ene ende stod hesten, i den anden en seng og et komfur. Foto: G. Solvang.

⁴ Brückner K. og L.H. Larsen 1945.

Figur 3. Nyopført brug på det yderste Arnkilsøre i 1926. Mand, kone, børn og hesten udgjorde arbejdskraften på husmandsbruget med 11 tdl. land. GS-Arkiv.

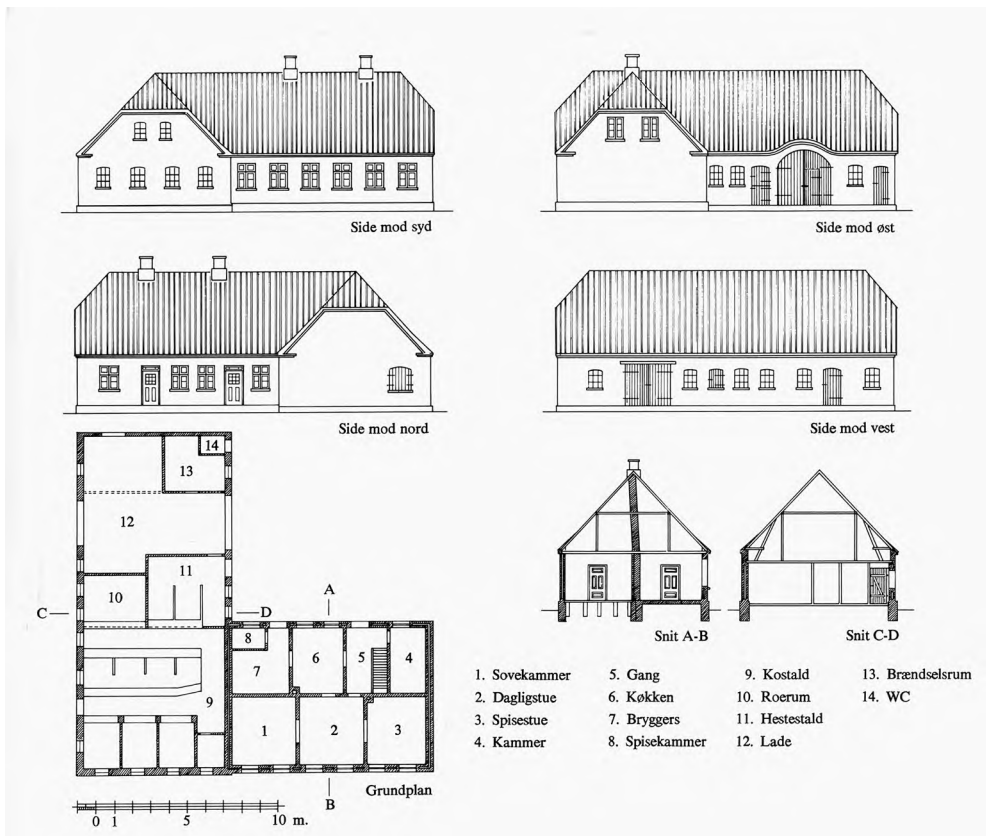
blev anlagt med traditionelt syv-marks vekseldrift. Familiehusholdet indgik som en vigtig produktionsfaktor – arbejdskraften. På grund af knappe ressourcer nødvendiggjorde husmandsbrugets utilstrækkelige økonomiske afkast et sideerhverv; mælkekørsel og daglejarbejde blev det almindeligste.

Husmændene klarede sig forskelligt de første år, indtil man havde anskaffet sig det nødvendige – besætning og redskaber. Flere fik hjælp i begyndelsen fra omliggende gårde eller nærtboende familie.⁵

Tilvæksten af børn i kolonien medførte opførelsen af Skovhuse Skole i 1927, hvilket kom til at virke samlende på kolonibefolkningen, da skolen også blev benyttet som det lokale kulturhus.

Parallelt hermed opbyggedes et mønster af indbyrdes relationer gennem etablering af samarbejdslag, maskinfællesskab og andre sociale kontakter husmændene imellem – et vigtigt udgangspunkt for opbygning af et nyt socialt samfund inden for koloniens geografiske rammer.

⁵ Solvang 1987 a.

Figur 4. Tegning til et husmandsbrug i 1925 på Rønhave af bygmester H. Frost. Tegning: G. Solvang.

Pionerårene – krisetid, opbygning og sammenhold

Husmandsbefolkningen toppede i midten af 1930'erne; det samme gjorde den internationale økonomiske krise. Trods de økonomiske vanskeligheder havde husmændene nået at etablere et bæredygtigt produktionsapparat – især husdyrbruget – inden krisen for alvor satte mærkbart ind i begyndelsen af 1930'erne. Kriseårene var ensbetydende med stagnation og nedgang i drift og afsætning, hvorfor det ikke længere blev muligt at opretholde den nødvendige økonomiske balance. En følge for mange blev betalingshenstand, indførelse af akkordordninger og langvarige gældsafdragelser, hvilket i kriseårene satte husmændene på en hård prøve. Det blev en årrække, hvor der opstod latente

Figur 5. Høst hos Carl Jakobsen i 1959. Familien hjalp til i høsten. Husmændene havde maskinfællesskab og lånte i starten heste af hinanden. GS-Arkiv.

spændinger forårsaget af indbyrdes brydninger og konflikter om husmændenes politiske, ideologiske og etiske holdninger. Dette kom til udtryk i det lille samfunds tætknyttede netværksmønster gennem den enkeltes daglige kamp for opretholdelsen af familiens eksistens.⁶

Husmændene på Rønhave besad stor økonomisk og arbejdsmæssig tilpasningsevne i forhold til mange af sognets større landbrug, hvis gårde i kriseårene i adskillige tilfælde gik på tvangsauktion. En medvirkende årsag var dog også, at husmandsbruget ikke kunne pantsættes, da det var statsejendom.

Men i 1930'erne ligestilledes husmændene i økonomisk henseende: alle dukkede "lige fattige" ud af krisen, nu var der ikke længere den store forskel, som måske havde været ved starten.⁷

Det er væsentligt at fremhæve, at husmændene ikke kom til at tælle med i de arbejdsløses rækker trods kriseårenes ringe økonomiske kår for de ofte

6 Clausager 1930 og Schmidt 1935.

7 Jensen 2002.

børnerige familier. ”Redningsplanken” blev familiebruget, hvor man i stor udstrækning var i stand til at opretholde en selvforsyningsøkonomi.⁸

Perioden 1930’erne og 40’erne bød på en række synlige, materielle ændringer. Koloniens arkitektoniske fremtræden blev gradvist præget af en vis individualisme, efterhånden som den enkelte på sit brug opførte skure og mindre tilbygninger – en kontrast til det centraldirigerede byggeri. Husmændene satte hermed deres personlige præg på kulturlandskabet, dog uden større indgriben i det bestående bebyggelsesmønster.

Bedre økonomiske vilkår mod slutningen af 1930’erne medførte forbedringer såvel inde som ude. Der blev indlagt elektrisk lys og vand. Men selv om der også kom enkelte nyere maskiner og redskaber til i driften, forblev mekaniseringsgraden lav frem til omkring 1950. De store nyheder var der ikke tale om. Ressourcegrundlaget tillod ikke videre ekspansion af husmandsbrugets drift – ændringer i afgrøder og en mere intensiv drift var eneste mulighed for større udkomme fra jordbruget. Det økonomiske afkast fra husdyrbruget forblev produktionsenhedens største og vigtigste indtægtskilde.

Første generations husmænd

Årene 1925-50 var præget af ”små kår”, husmandsbrugets drift var afhængig af samarbejde – først og fremmest i familiehusholdet. Graden af selvhusholdning var så stor som mulig, hvilket var ensbetydende med husmandsbrugets eksistens. De jordpolitiske beslutninger, der havde ført til udstykning af for

Figur 6. Hans, Jørgen, Karla og Margrethe Mejer fra Arnkilsmaj ca. 1936. Husmandsbørnene blev tidligt vænnet til at arbejde og til omgang med husdyrene – heste, køer og ungkreaturer samt fjerkræ. GS-Arkiv.

8 Pedersen 1928.

Figur 7. Statshusmandsbruget med de vinkelformede bygninger i Bedre Byggeskik stil, med køkken- og prydhave og bagved de udstrakte marker i tavlopdelte felter med heste og køer på græs. En sommerdag i 1953. Foto: Sylvest Jensen. GS-Arkiv.

små brug, betød, at husmændene måtte tage sideerhverv på grund af brugets utilstrækkelige økonomiske afkast. De dispositionsmæssige følger heraf bevirkede en ændring i arbejdsfordeling og et kønsrollemønster, der var forskelligt fra det ”idealtypiske” mønster, som herskede på gårdene – konen måtte varetage traditionelt mandsarbejde på husmandsbruget i mandens sted.

Rønhave-kolonien udgjorde under første generation et stabilt lokalt samfund bundet sammen af indre sociale relationer. Gennem husmændenes indbyrdes kontakter i tilknytning til de daglige samarbejdsrelationer og fælles arbejdsopgaver i driften af husmandsbruget, etableredes et tæt knyttet netværk. Dette indebar, at husmændene gennem adfærd og fællesskabsfølelse kom til at optræde som en samlet gruppe i forhold til omverdenen.

Trods tilstedeværelsen af mindre, indre uoverensstemmelser og konflikter herskede dog et udpræget gruppesammenhold i kolonisamfundet, som stod i et

vist modsætningsforhold til det omgivende landbosamfund på grund af den sociale opdeling.⁹

Under den første periode af koloniens historie formedes husmandsbrugets fysiske rammer. Beplantningen skød op omkring det enkelte brug – haver med blomster, grøntsager og frugttræer – der sammen med de vinkelformede bygninger i Bedre Byggeskik med de røde halvvalmede tegltage føjede sig harmonisk ind i det omgivende landskab ned mod Alssund. Et landskab med levende hegn, karakteristisk ensartet markopdeling og køer og heste på græsning om sommeren. Det billede, ”kolonilandskabet” afspejler, skal igen ses i kontrast til det omliggende bondeland, hvis struktur med store gårde og udstrakte marker hviler på en tilblivelsesproces med baggrund i helt andre historiske forudsætninger.¹⁰

Figur 8. Husmandsparret i færd med hjemkørsel af halm fra høsten i 1976. Gennem livet arbejdede de sammen om driften. Børnene deltog, som her, hvor drengen ”kører frem” med den lille grå Ferguson. Foto: G. Solvang.

9 Solvang 1986.

10 Solvang 2019.

Tilværelsen for husmandsfolk var ensbetydende med et hårdt arbejdsliv. Men kunne tilmed skabe tilfredshed og arbejdsglæde i forbindelse med familie-husholdets daglige samarbejde, og hvori grunden blev lagt til en række livs-kvaliteter. I de fleste husmandshjem trivedes børn og voksne under trygge og harmoniske opvækstvilkår, omend økonomien ofte var på et lavpunkt.

Et stærkt gruppesammenhold, stabilitet og ringe forandring udgør de væsentligste karakteristika for de første 25 år af husmandskolonien historie. Selv om der forekom ændringer, var det trods alt kun i det små. Først med det begyndende generationsskifte mod midten af 1940'erne lagdes grunden til den strukturændring, der støttet af ydre faktorer fra 1950'erne ledte udviklingen bort fra det grundmønster, hvorpå pionergenerationen havde opbygget kolonien.

Figur 9. Christine Witte fodrer hønsene. Pasning af hønsene hørte under konens arbejdsområde med hjælp af børnene. Der skulle fodres, holdes rent og æggene indsamles og rengøres. Størsteparten blev solgt til købmanden eller brugsen. Foto: Stig Hammer, ca. 1950.

Figur 10. Husmænd og nye tilflyttere i fællesarbejde med hegning på Arnkilsøre, hvor kolonien i 1950 fik overladt forpagtningen til 64 tdl. til græsning. Foto: G Solvang.

Anden generations husmænd tager over

Generationsskiftet i husmandskolonien faldt primært i perioden 1945-65 – kun få efterkommere af første generation videreførte forældrenes brug.

I modsætning til koloniens grundlæggere, der overvejende kom fra nærmeste omegn og især havde social baggrund i arbejderklassen, kom de nye tilflyttere hovedsageligt fra gårdmands- og husmandshjem beliggende uden for egnen. Anden generation rekrutteredes således gennemgående fra højere sociale lag end pionergenerationen.

I forbindelse med generationsskiftet blev aftægtsordningen en udbredt forsørgelsesform for de ældre husmænd. Hvor der var tale om familieovertagelse, dannede aftægtsformen grundlag for tregenerationers familiehushold. I de fleste tilfælde var den gamle forsørgelsesform med aftægt endvidere eneste økonomiske mulighed for familieovertagelse, da der ved overdragelsen ikke var tale om egentligt køb. Samtidigt undgik man opsplитning af familien med deraf føl-

Figur 11. Husmanden driver sine jerseykøer på græs i 1974. Det sidste år inden besætningen blev sat ud på grund af skærpede krav i mejerisektoren, da mejeriet fremover krævede investering i køletankanlæg. Foto: G. Solvang.

gende ”funktionstømning”. Med tregenerationsfamilien bibeholdtes en tidligere langt mere udbredt socialiseringsinstitution, der ellers var stærkt på retur i det øvrige land.

Produktionsenheden var i vid udstrækning afhængig af børnenes arbejdskraft og som økonomisk støtte under sygdom og i alderdommen. I takt med institutionaliseringen i samfundet aftog børnenes økonomiske betydning for den enkelte familie, både fordi familien nu ikke længere udgjorde en produktionsenhed, og fordi forsørgelse under sygdom og i alderdom stort set var underlagt det offentlige.¹¹

I 1950 afstedkom en ny jordfordeling tiltag og ændringer i koloniens fysiske fremtrædelse. Domænegården blev forsøgsgård og afgav jord til oprettelse af tre nye husmandsbrug samt et mindre areal tillægsjord til enkelte andre brug. Øn-

¹¹ Bertelsen & Ussing 1974.

Figur 12. Vedvarende korndyrkning i 1978. Op gennem 1960'erne og 70'erne forsvandt kvægdriften gradvist i takt med brugsnedlæggelse, indskrænkninger og restriktioner i mejerisektoren, driftsspecialisering og -omlægning samt sideerhverv for både husmand og -kone. Foto: G: Solvang.

sket om tillægsjord efter jordloven i 1948 – om bl.a. supplerung af jord til mindre landbrug – var gentagne gange fremsat af husmændene, men blev ikke direkte indfriet. Husmændene fik i stedet i forening tildelt græsningsrettighederne til 64 tdl. på Arnkilsøre som en slags kompensation for den hårdt tiltrængte tillægsjord.

Det øgede græsningsareal muliggjorde trods alt en mindre produktionsøgning, så der nu kunne holdes flere ungkreaturer. Men det erstattede langt fra det faktiske behov, hvorfor anden generation i stigende omfang måtte påtage sig mere sideerhverv.

I begyndelsen af 1960'erne øgedes den enkeltes forpagtningsmuligheder efter vedtagelsen af den liberaliserede landbrugslov i 1962. Loven muliggjorde ophævelse af landbrugspligten på brug med 5-9 ha, hvis jorden blev lagt sammen med et areal, der ikke oversteg 12 ha. Med loven indvarsledes den begyndende afvikling af husmandsbruget. Nu fulgte endnu større grad af samdrift og regulær jordsammenlægning i takt med stigende brugsnedlæggelser. Flere ældre husmænd, som havde "lagt op", blev siddende som pensionister på bruget, eller de afstod jorden og solgte bygningerne til ikke-landbrugere, en ny befolkningsgruppe man ikke havde erhverv til fælles med – alle tilflyttere var pendlere.¹²

12 Det økonomiske Råd 1964.

Brugsnedlæggelse og jordsammenlægning gav i første omgang mulighed for produktionsudvidelse for den yngre generation, men var desuden ophav til konfliktdannelse som led i kampen om køb og forpagtning af den ”frigivne” jord. Dette både inden for kolonien og når udenfor liggende landbrug gjorde ”indhug” i koloniens ressourcegrundlag. Kampen om jorden blev i disse år et omtåleligt konfliktfelt.¹³

Strukturændring, øget specialisering og rationalisering

Strukturforandringen på husmandsbrugene tog sin begyndelse i 1950’erne med mekaniseringen, der kulminerede i perioden 1955-65, hvorefter den blev mere individuelt afhængig af brugsspecialisering. Mekanisering, brugsnedlæggelse og specialisering er således nøgleord for den strukturrationalisering, som for alvor satte ind i 1960’erne, styret fra oven og godt hjulpet af lokale tilpasningsforhold. Denne strukturudvikling øgedes ved tilslutningen til EF i 1972.¹⁴

Specialiseringen startede med frivillig afståelse af malkekøer og begyndende omlægning til svineavl i større omfang. Omlægningen i husdyrbruget fortsatte under skærpede krav til den animalske produktion gennem lovgivning og lokale rationaliseringsbestrebelse i mejerisektoren som led i andelsselskabernes vertikale integrering. Kulminationen kom med kravet om køletankanlæg og særlig indretning af malkerum fra 1. oktober 1974, hvilket gav stødet til nedlæggelse af de fleste alsidigt drevne husmandsbrug. Disse nedlæggelser var i nøje overensstemmelse med landbrugets målsætning som led i EF-tilslutning og fremme af landbrugsproduktionens specialisering. De fleste husmænd blev tvunget ind i denne ”udvikling” – de skulle jo have noget at leve af. Forude lokkede endvidere et aftagermarked med sikre interventionspriser og rigelige tilskudsordninger for dem, som specialiserede deres brug. Parallelt med den tiltagende specialisering og en øget drift ændredes de bygningsmæssige rammer for husdyrproduktionen. Men også husmandsbrugets stuehus ændredes mange steder som følge af tiltagende forbedringer af boligen, krav til øget levestandard og led i en stigende urbanisering.¹⁵

Tiltagende sideerhverv

Så længe driftsstrukturen forblev den samme, skete der ingen væsentlige ændringer i hverdagens tidsplan. Stigende mekanisering, øget sideerhverv og produktionsomlægning bevirkede imidlertid en gradvis omlægning af den daglige

13 Solvang 1999 b.

14 Mogensen 1970 og Sørensen 1998.

15 Mogensen 1974.

*Figur 13.
Møde på vejen i 1984 –
Dora Clausen, deltidss-
arbejder i Lufthavnen
og familien Brink,
2.-generationshusmand
på bruget, hvor både
mand og kone er ude-
arbejdende, ved siden
af at de driver hus-
mandsbruget.
Foto: G. Solvang.*

arbejdsrytme og årscyklens forskellige arbejdsprocesser. I første omgang øgedes husmandskonens deltagelse i den daglige drift betydeligt, men senere aftog hendes hjælp i takt med den fremadskridende specialisering af brugsdriften og hendes lønarbejde uden for bedriften. Dertil kom, at forskellige sæsonarbejder blev relativt kortere, og flere arbejdsprocesser gled efterhånden ud med den tiltagende forenkling af jordbrugsdriften. Nu faldt arbejdsdagen forskelligt ud afhængig af ”brugstype” og familiens evt. sideerhverv.

Fra en nedgang i sideerhvervet omkring 1950 blev det atter nødvendigt at øge indkomsten gennem lønarbejde uden for bedriften, i første omgang for manges vedkommende for at klare overtagelsen. Fra 1960’erne fulgte en stigning, som kulminerede i perioden 1965-70, hvor halvdelen af husmændene havde sideerhverv. De fleste arbejdede som ufaglært industriarbejder – mange på Danfoss og JF-fabrikken – mod tidligere primært mælkekørsel, samt dagleje og arbejde i skoven. Med anden generation kom også husmandskonerne ud på arbejdsmarkedet. De fleste blev deltidsansatte, og flere fik arbejde i Sønderborg Lufthavn, da den blev anlagt nær kolonien. Af dem, som havde sideerhverv i 1978, var halvdelen kvinder, mens manden i større udstrækning nu var

hjemme og passede det specialiserede landbrug. Husmandskonernes udearbejde var således med til at mindske nødvendigheden af husmandens deltidsarbejde.¹⁶

Husmændene var tvunget ud på arbejdsmarkedet af økonomiske grunde. Samtidigt gav indtægten fra sideerhvervet bl.a. mulighed for at øge levestandarden – enten direkte eller indirekte gennem specialisering og udbygning af husdyrproduktionen med henblik på højere økonomisk afkast. Sideerhvervet blev således ”den økonomiske nøgle” til gennemførelsen af strukturændringen på det materielle plan såvel som en medvirkende faktor til social og kulturel forandring i almindelighed.

Det oprindelige kønsrollemønster bestod længe stort set uændret trods begyndende forandring i arbejdsdeling mellem mand og kone samt konens tiltagende udearbejde – et forhold, der må karakteriseres som den største ændring i familiens kønsrollemønster.¹⁷

Begyndende opløsning af fællesskaber

Under anden generation indtraf betydelig forandring i kolonisamfundets sociale organisation såvel samarbejds-mæssigt som i det øvrige sociale netværksmønster. Øget mekanisering og tiltagende generationsmodsatninger førte til opløsning af det tidligere arbejdsfællesskab, når nogle af de yngre husmænd distancerede sig fra de hidtil gamle mønstre, og f.eks gik sammen og etablerede nye samarbejds-mønstre med ligesindede. Samarbejdet husmændene imellem forsvandt ikke helt, men det ændrede gradvist karakter. Hvor man før samarbejdede til naboside eller i større grupper i et geografisk afgrænset nabolag, valgte næste generation samarbejdspartner efter mere funktionelle og fælles neutrale kriterier. Gamle reaktionsmønstre blev brudt op og nye etableret på tværs af tidligere indbyrdes barrierer, uoverensstemmelser og geografiske afgrænsninger – relationer, som indebar mindre grad af personligt engagement og deraf følgende fare for modsætninger og konflikt. Også mønstret i husmændenes sammenkomster uden for det daglige arbejdsliv ændrede karakter. Ganske vist fortsatte man med at have et godt naboskab, og man traf stadig sammen naboer imellem og ved festlige lejligheder dog i mindre grad, men den enkeltes kontaktmønster var nu generelt blevet mere udadventt. Herved svækkedes det tæt knyttede sociale netværksmønster betydeligt indadtil, medens det tilsvarende blev mere åbent udadtil mod omverdenen.

Med tiltagende sideerhverv og gennem et større kontaktnet til arbejdspladsen uden for lokalsamfundet, de nye arbejdskammerater i byen og industrimil-

16 Mogensen 1974.

17 Solvang 1989 a.

Figur 14. Jens Peter Solvang efterårspløjer i 1980 med den velkendte grå Ferguson. Denne traktor slog igennem i 1950'erne som led i Marshallhjælpen fra USA og blev almindelig på gårde og husmandsbrug. Foto: G. Solvang.

jøet samt fraflyttede familiemedlemmer uden for kolonien, blev grunden lagt til andre normer, holdninger og vurderinger end dem, der hidtil havde hersket i kolonisamfundets snævre netværksmønstre. Med disse ændringer fulgte også et ændret adfærdsmønster, som var en mere urbaniseret livsstil, karakteristisk for byboere, og som de ”nye tilflyttere” af ikke-landbrugere medtog, når de slog sig ned blandt de øvrige i kolonien. Integreringen af et ændret adfærdsmønster foregik på flere planer, mens resultatet kom til udtryk igennem kolonisamfundets kulturelle manifestation i form af dets forskelligartede brug.

Strukturændringen i Rønhave-kolonien bevirkede i disse ”overgangsår” en gennemgribende forandring på såvel det materielle som det immaterielle plan – socialt og kulturelt. Konkret udmøntede resultatet af ændringen sig midlertidigt i en række såkaldte ”brugstyper”, hvis fremtrædelsesform og ydre karakteristika i det væsentlige var sammenfaldende med de sociale og økonomiske kategorier, som kolonibefolkningen nu var sammensat af.¹⁸

18 Solvang 1989 b.

Figur 15. Svend Aage Skov og datteren Mary hakker roer. Et brug med en specialiseret besætning af malkekøer, som langsomt var på retur. Foto: G. Solvang.

Husmandsbruget – fra landbrug mod ikke-landbrug

I 1998 fulgte den anden etnologiske undersøgelse af Rønhave-kolonien. Udgangspunktet var her: at analysere og beskrive de hovedaspekter, som i udviklingsprocessen relaterede til de to primære befolkningsgrupper, landbrugere og ikke-landbrugere set over de sidste ca. 25 år.

Hvad angår det første aspekt – landbrugerne – var formålet: en videre kortlægning af afviklingen af husmandsbrugene, og herigennem nedlæggelsen af de resterende aktive brug. Når det gjaldt det andet aspekt – som var et nyt etnologisk forskningsfeltet – var sigtet: at fokusere på ikke-landbrugerne som ”de nye tilflyttere”, der parallelt med landbrugets afvikling i vid udstrækning var dem, der overtog de nedlagte husmandsbrug og bosatte sig i landlige omgivelser. De to aspekter blev således det centrale omdrejningspunkt i lokalsamfundets udvikling i den undersøgte periode. En udvikling, der for begge parter – landbruger som ikke-landbruger – i altovervejende grad havde været stærkt styret og under stadig påvirkning af landbrugets strukturudvikling parallelt med den tiltagende industrialisering og urbanisering.

Et mål med undersøgelsen var derfor: at påvise og forklare det hurtige, fortløbende skifte i lokalsamfundet samt de følger og konsekvenser, der kunne aflæses i den pågældende transformationsproces.¹⁹

Allerede i 1970'erne havde strukturudviklingen bevirket, at koloniens oprindelige ensartede husmandsbrug havde udviklet sig til fem "idealbrugstyper". De første nedlagte brug var blevet til pensionistbrug og bolig for ikke-landbrugere, overtaget af de nye tilflyttere. For de resterende aktive brug var udviklingen gået i retning af produktionsomlægning til specialiseret drift, samtidigt var det alsidige brug blevet stærkt reduceret. Hertil kom en stigning i brug baseret på deltids- eller fuldtidslønarbejde – såkaldte deltidslandbrug eller som det overalt i Vesteuropa og i USA benævnes "Peasant Worker" eller "Worker Peasant". Decideret lønarbejde forskelligt fra det tidligere sideerhverv, og afhængig af graden af indkomst fra landbrug eller industriarbejde.²⁰

Analysen af udviklingen mod tredje generation påviste, hvorledes brugsnedlæggelse og sammenlægning af jorden på relativt kort tid førte til færre driftsenheder parallelt med en øget specialiseret drift. Driften blev nu primært koncentreret på en enkelt produktionsgren, især svineavl, men også vedvarende korn dyrkning. Samtidigt forsvandt det alsidigt drevne brug gradvist, fordi alsidigheden ikke længere passede ind i den herskende landbrugspolitik og erhvervets nye driftsstruktur, som fremover generelt gik mod øget mekanisering, rationalisering og specialisering af den enkelte brugsenhed, fremme af de større landbrug og afvikling af de mindre, nu ofte urentable brug.

Af afgørende betydning for brugsnedlæggelsen var den enkelte landbrugers alder og fremtidsmuligheder i erhvervet såvel som lønarbejde uden for bedriften. Ved overgangen til pensionisttilværelsen blev de fleste boende på bruget. Over halvdelen af de husmænd, der afviklede landbruget, beholdt foreløbigt jorden til ejendommen. Ligeledes blev landbrugspligten opretholdt på 23 af de oprindelige brug. Det betød, at der stort set endnu hørte jord i varieret omfang til de fleste ejendomme, de nye tilflytteres indbefattet.

I påvisningen af den fremadskridende udviklingsproces indgik eksempler på, hvorledes det for enkelte unge, driftige 3.-generations husmandssønner, trods ihærdige forsøg, var umuligt at videreføre forældrenes husmandsbrug på grund af manglende økonomiske og udvidelsesmæssige muligheder. Andre eksempler viste, at det specialiserede husmandsbrug med svineavl, der i 1970'erne udgjorde et af koloniens største og mest rentable driftsenheder, men som – grundet husmandens alder og en urentabel drift ved et ejerskifte – i 1998 blev nedlagt som selvstændig driftsenhed. Et brug var som resultat af strukturudviklingen blevet

19 Solvang 1995.

20 Solvang 1995.

Figur 16. Henrik Aarø Hansen høster med mejetærsker i sommeren 1998. Den store og dyre maskine bliver kun benyttet 10-12 dage om året, en relativt stor økonomisk investering på det specialiserede brug. Foto: G. Solvang, 1998.

omlagt til et rentabelt frilandsgartneri, mens et enkelt brug endnu i 1999 videreførtes som koloniens sidste aktive, traditionelle fuldtidslandbrug.

I undersøgelsen lå også det sigte: at forholde sig konkret til disharmonien mellem den oprindelige bebyggelse og de resterende aktive landbrug, der på det tidspunkt var stærkt minimeret som følge af de seneste årtiers landbrugsudvikling og erhvervets omstrukturering.

Strukturudviklingen i husmandskoloniens landbrug havde ved indgangen til år 2000 ført til en decideret opløsning af de tidligere sammenhænge mellem bebyggelse og landbrugserhverv. Det havde affødt den disharmoni, der konkret kom til udtryk ved, at 2/3 af koloniens oprindelige jord nu var samlet og blev drevet af kun to specialiserede driftsenheder. Et husmandsbrug med hovedparten af jorden samlet i koloniens sydlige del og en gård, der havde udvidet sit driftsareal med "husmandsjord" i den nordlige del. Hertil kom så pensionistbrug og ikke-landbrugere, heriblandt enkelte fritidslandbrug.

I et overordnet billede af disharmonien indgik også – når man ser på forholdet mellem husmandsbrug og gårde – at strukturudviklingen havde sat sine

markante spor på de omliggende gårde på Kær Halvø. Spor i form af jordsammenlægning, afvikling af driften og nedlæggelse af gårde – en udvikling præcis på linje med husmandsbrugene, blot med ca. 10-års forskydning. Det afspejler den generelle udvikling i landbruget, hvor grænsen mellem husmandsbrug og gårdbrug – på grund af forpagtning, samdrift og jordsammenlægning – først gradvist blev mere diffus, senere næsten udvisket, når gårdene overtog jorden fra de nedlagte husmandsbrug. Fra midten af 1980'erne skete der mange steder i Danmark en koncentreret af jordbrug og husdyrbrug i store samlede brugsenheder – knapt egentlige gårde. Denne udviklingstendens foregik også på Kær Halvø. Det synlige bevis blev en markant reduktion og regulær nedlægelse af tidligere, bæredygtige gårdbrug.

Den tiltagende ”udligning” mellem husmandsbrug og gårde – hvorunder mange ejendomme med deres bygninger blev konverteret til bolig for ikke-landbrugere – er således et synligt bevis på den disharmoni, som strukturudviklingen afstedkom i bebyggelse og landskab. Det gælder ikke blot i husmandskolonien, men selvsagt hele Kær Halvø – ja, generelt set også i resten af det danske landbrugsland.

De nye tilflyttere – ikke-landbrugere

I analysen og fremstillingen af ”de nye tilflyttere” var det i undersøgelsen hensigten at belyse, hvorfor og hvordan de nye tilflyttere af ikke-landbrugere etablerer sig i et landbrugsområde, hvis primærerhverv siden har været under afvikling.

Som afløser for de to første generationers husmænd fulgte fra ca. 1970 i takt med afviklingen af brugene en tredje generation af tilflyttere, som næsten alle var ikke-landbrugere. Selv om nogle drev fritidslandbrug, opfattes de ikke som egentlige landbrugere. Et centralt udgangspunkt i analysen var således at se på, hvem de nye ”lokalsamfundsborgere” i Rønhave-kolonien var?²¹

Det har først og fremmest vist sig, at de nye tilflyttere med et aldersgennemsnit på 33 år (1998) var relativt yngre end den forudgående husmandsgeneration. Husstanden bestod typisk af ægtepar med børn, som hos de ældste tilflyttere var voksne og flyttet hjemmefra. Geografisk set var der tale om lokal rekruttering, idet flertallet havde haft Als og Sundeved som deres seneste bosted. Af 19 husstande var 15 tilflyttet fra Sønderborg og Ulkebøl Sogn, heriblandt også enkelte fra Rønhave. Over halvdelen var tilmed født i lokalområdet. Den typiske tilflytterfamilie kom fra Sønderborg, hvor familien havde boet i en kort årrække, inden den flyttede til Rønhave. Der var derfor udpræget tale om tilflyttere fra en by til et bynært landområde.

21 Solvang 2004.

Figur 17. Helga og Andreas Dinesen er fælles om at rense roer i 1976. Det daglige arbejdsfællesskab mellem mand og kone fortsatte også med 2. generation på husmandsbruget. Foto: G. Solvang.

Ud over den korte flytteradius skal også fremhæves, at de fleste inden bosættelsen havde kendskab til Rønhave. Forhåndskendskab og kontakt til lokaliteten må derfor betragtes som en vigtig forudsætning for, at det netop blev de pågældende tilflyttere, der kom til at bo der. Dernæst skal det ses som en vigtig indgang til forståelsen af, hvorfor tilflytterne valgte at bo på landet.

Tre væsentlige forhold gjorde sig gældende for tilflytternes forhåndsviden om Rønhave: 1. at familien i forvejen havde direkte tilknytning til kolonien, idet en af parterne var født eller opvokset på husmandsstedet, naboejendommen eller i kolonien. 2. at kendskabet til Rønhave gik via familie og venner til beboere i kolonien. Kontakten spændte over personer i kolonien, i det nærtliggende Kær By, skole/forældresamarbejde, arbejdskollegaer og fritidsinteresser. 3. andre kontaktflader, f.eks via avisannoncer.

Det kan således konstateres, at flertallet af tilflyttere kendte Rønhave-området, inden de flyttede dertil. Over halvdelen havde i forvejen direkte tilknytning til det nye bosted gennem familie- og stedkendte forbindelser. For de resterendes vedkommende havde de næsten alle viden om kolonien via familie og

venner til husmandsstederne. Kun to havde fået kendskab til Rønhave via salgsannoncer i avisen.

Der var således ikke tale om tilfældigheder i det konkrete tilflyttermønster, hvor de familiemæssige relationer i forskellige grader havde spillet den væsentligste rolle for bosætningen. Vigtigheden af et gensidigt kendskab gjaldt måske i høj grad også for de fastboende. Mange vidste forinden, hvem der flyttede til området, og således hvem, der kom til at indgå i det eksisterende lokalsamfund. Tilflytterne var således hovedsageligt mennesker, som de i forvejen kendte, heriblandt adskillige af deres egne efterkommere.

I social og økonomisk henseende adskilte tilflytterne sig imidlertid fra husmændene i kraft af deres uddannelse og erhverv. Set i relation til de tidligere generationer havde næsten alle i tredje generation en uddannelse. Hvor det for husmændene næsten udelukkende var manden, der havde en erhvervsuddannelse, havde begge ægtefæller hos tilflytterne og tredje generation en uddannelse. Og flertallet brugte deres uddannelse.

Tilflytternes uddannelse og erhverv omfattede sundheds- og servicesektoren, håndværk, liberalt erhverv, undervisning samt specialarbejde. Hertil kom de få, hvis erhverv endnu i 1998 var knyttet til jordbruget. Typisk arbejdede manden inden for håndværk eller industri, i liberalt erhverv og undervisning, mens konen havde et job inden for sundhed eller service. Begge var desuden pendlere.

Det er svært at sige noget om tilflytternes økonomiske forhold i relation til deres erhverv. Dels varierede det for den enkelte, dels blev forholdene ikke nærmere undersøgt. Men når begge ægtefæller var udearbejdende, var det fordi den samlede husstandsøkonomi generelt krævede to lønindkomster. Kun i få tilfælde var husstandens indkomst baseret på den ene ægtefælles indkomst.

I modsætning til forældregenerationen havde de nye tilflyttere i stigende omfang ændret økonomisk, social og erhvervsmæssig status fra landbrugs- til et ikke-landbrugserhverv. Alligevel havde de prioriteret at bo i et landligt lokalsamfund frem for i bymæssige omgivelser. De havde i den henseende distanceret sig fra de generelle karakteristika, der normalt knytter sig til den bymæssige erhvervskultur, som de næsten alle selv tilhørte.

Hvorfor fravælge byen for at bo på landet?

Baggrunden og drivkraften for de nye tilflytteres valg af bosættelse skal ses ud fra to indfaldsvinkler. Det første er, hvorfor valgte de at bosætte sig på landet? Det andet, hvad var deres bevæggrunde til bosætningen?

Da de to spørgsmål ligger tæt op ad hinanden, skulle man rent umiddelbart tro, at de gav nogenlunde samme svar og uden synderlig forskel, men det er imidlertid ikke tilfældet. Bag afgørelsen lå flere ”lag” af faktorer, der befandt sig på forskellige planer – det fysiske, det mentale, det økonomiske osv.

Overordnet kunne man spørge, hvilke overvejelser der indgik, når disse mennesker fravalgte byen for at bo på landet? Hvilke ønsker og behov drev dem til denne beslutning, som for de fleste var et brud med deres hidtidige livsform og omgivelser?

Det må understreges, at når de nye tilflyttere bosatte sig i Rønhave-kolonien, var det en bevidst og velovervejet handling, når de fravalgte bymiljøet.

I beslutningsprocessen indgik en række forskellige bevæggrunde for det endelige valg af bosætningsform – henholdsvis primære og sekundære forhold, som dele af det mønster, der dannede udgangspunkt for familiens prioritering og endelige beslutning om at flytte ud på landet.

De primære begrundelser var overordnet relateret til sted, familie/slægt og opvækstmæssige forhold. Her gjaldt det en høj prioritering af de landlige omgivelser, en baggrund i opvækst på landet, synet på naturen, børnenes opvækst, naturligvis et boligbehov samt erhvervsinteresser.

De sekundære begrundelser, som på mange måder var en uddybning af nogle af de centrale prioriteringer, omfattede først og fremmest stilhed, god afstand til naboer, en manglende trivsel i byen, de kom fra, ”det frie liv” på landet, naturen og de landlige omgivelser i det fysiske miljø. Hertil kom mulighederne for andre og nye fritidsaktiviteter, muligheder for at holde hest, at bo tæt på byen med natur rundt om boligen. Desuden havde flere lyst til at drive fritidslandbrug og dyrke sejlsport. Når det gjaldt børnene, var der især tænkt på deres opvækst og i nogle tilfælde også deres interesse for heste. Endvidere var opfyldelsen af et boligbehov med kort afstand mellem hjem og arbejde en vigtig grund.

Den nære tilknytning til husmandskolonien før tilflytningen havde for mange været af afgørende betydning. I nogle tilfælde var bosætningen ligefrem begrundet med en form for ”nedarvet tradition”, det vil sige tilflytters slægtsmæssige forbindelse til landet og den landbobefolkning, de selv var rundet af. Måske også slægtninge i Rønhave-kolonien.²²

Lokalsamfundet som aktivitetsfelt for de nye tilflyttere

Rønhave-kolonien indtog i undersøgelsen en central placering som ramme om det lokalsamfund, som de nye tilflyttere var kommet til.

Det var derfor nærliggende at afdække, hvordan tilflytterne blev optaget, accepteret og integreret i lokalsamfundet af de fastboende, og hvordan de med tiden selv blev en del af det ”sociale system”. Under hvilke vilkår de havde bosat sig i lokalsamfundet, og hvilke faktorer der indgik som væsentlige for såvel tilflyttere som de fastboende. Her skulle det være muligt at belyse de nutidige

22 Vilstrup Research 1997.

beboeres konkrete forhold til det lokalsamfund og de omgivelser, de boede i. Lokalsamfundet omfatter i denne forbindelse den geografisk afgrænsede bebyggelse med beboerne, deres relationer indbyrdes og til omverdenen.

Selve bosættelsen havde rod i den strukturudvikling, der førte til afvikling af landbruget på de små og efterhånden urentable husmandsbrug. Siden 1969 blev brugene i et jævnt forløb ved de fleste ejerskifter overtaget af ikke-landbrugere, som nu kom til at udgøre flertallet.

Udflytningen til de landlige omgivelser indebar for de fleste et kontrastrigt skifte, fysisk og menneskeligt. Ofte trådte "bymennesket" ud af anonymiteten, når det søgte optagelse i lokalsamfundets fællesskab. Kontrasten til bylivet omfattede også de fastboendes modtagelse af tilflytterne. "Velkomsten" var for de fleste tilflyttere en positiv oplevelse af nærvær modsat en vis fremmedgjort-hed i byen.

Tilflytternes modtagelse og integrering i lokalsamfundet var forskellig for hver familie. Men den fulgte et bestemt mønster, hvori bl.a. indgik gensidig forventning, krav og accept af hinanden. Integreringen i lokalsamfundet afhang meget af, om man isolerede sig, forholdt sig passiv, var medvirkende og aktiv, samt tog initiativer. I tiden med store omvæltninger i landbruget – gennem 1970'erne og 80'erne – var husmændene i begyndelsen på vagt over for tilflytterne på grund af de ændringer, det medførte. Denne skepsis mindskedes gradvist i takt med integrering og gensidig indsigt i hinandens forhold, holdninger og vurderinger. Dette kan ses som et led i den dynamiske proces om landdistrikternes udvikling og ikke mindst generationsskiftet.²³

Jorden var før et centralt stridspunkt i lokalsamfundet – jorden som konfliktfelt.²⁴ Først mellem husmændene indbyrdes, senere – under den fremadskridende strukturændring – mellem husmænd og tilflyttere. Men polariseringen blev senere mindsket betydeligt. Tilflytterne fik med tiden en beskedent andel af jorden bl.a. i form af fritidslandbrug. Der skete en øget bevidsthed om varetagelse af de samlede miljøforhold. Tilflytterne fik gradvist større indsigt i og forståelse for landbrugserhvervet, og landbruget fik bedre kendskab til tilflytternes ønsker og behov for jord. I dag accepterer landbrugerne således ikke-landbrugernes ønske om at eje jord. Spørgsmålet er blot, hvor meget og hvad den skal bruges til. Landbrugerne bakker i dag generelt op om, at der skal være noget jord til de ejendomme, som tilflytterne overtager.

Det nedlagte husmandsbrug er som fritidslandbrug blevet ramme om mange aktiviteter sammenlignet med det oprindelige brug. Fritidslandbrug praktiseres i forskellige grader: fra drift på en størrelse som det oprindelige jordbrug

23 Worsley 1976.

24 Solvang 1999 b.

Figur 18.

Anton Linnet i færd med at mure i udhuset på sit husmandsbrug i Skovhuse. Han overtog det i 1981 med lidt jord, købt fra et nabobrug.

Familien flyttede til Rønhave med den klare intension, at dyrke sit fritidslandbrug som modvægt til lærerjobbet. Foto: G. Solvang.

til mindre arealer samt over et bredt spekter som dækker fra agerbrug over plantagedrift til stor køkkenhave og med forskellige former for husdyrhold og med varieret grad af selvforsyning.

Ud over bosættelsen på landet kom boligskiftet til at opfylde en række behov for udøvelse af forskellige aktiviteter som en modvægt til pendlerens arbejde fjernt fra hjemmet.

Et basalt udgangspunkt i tilflytternes aktivitetsmønster blev selve boligen, de nære omgivelser, den geografiske beliggenhed, kontakt til naturen og det åbne land samt ønske om at deltage i lokalsamfundets fællesskab. Faktorerne kan under ét sammenfattes således: Et udpræget ønske om at bo tæt ved by,

Figur 19. Det pensionerede husmandspar Birgit og Hans Christian Petersen, Arnkilsøre 9, i haven på bruget på Arnkil i 1998, hvor jorden stadig drives ved siden af at der holdes en begrænset svinebesætning. Foto: G. Solvang.

skov og strand, dyrke sejlsport, holde heste, får og høns, drive fiskeri i fjorden med videre. I ønsket indgik også børnenes muligheder for udfoldelse i de nye og frie omgivelser, idet børnene i udpræget grad var med til at tegne familiens daglige mønster.

For husmændene var jorden oprindeligt synonymt med hjem, bolig og erhvervsudøvelse, hvor bruget dannede ramme om familien som produktions- og forbrugsenhed. For tilflytterne indgik bostedet, omgivelserne, naturen og landskabet som facetter i et betydningsfuldt aktivitets- og oplevelsesfelt med alle de muligheder for fritidsudnyttelse, som det rummer.

Tilflytterne er gradvist blevet integreret i lokalsamfundet i takt med, at de blev inddraget i husmændenes fællesskab. Det var i begyndelsen endnu knyttet til de gamle sociale samværs mønstre, normer og organisationer, og det foregik udelukkende på husmændenes præmisser. Senere gled de gamle mønstre og traditioner i baggrunden, når tilflyttere tog over og på eget initiativ dannede nye samværsformer. Både gamle og nye beboere betragter dog stadig kolonien som et fungerende lokalsamfund. De fleste af dem mødes ved en række begivenheder i årets løb og ved visse tilbagevendende lejligheder.

Figur 20.

Den pensionerede husmand og kone i 1970'erne plukker ribs i køkkenhaven, hvis afgrøder i alle årene forblev et uundværligt indslag i familiens kost, og sammen med æg salg, et vigtigt supplement til den daglige husholdøkonomi.

Foto: G. Solvang.

Nye netværksmønstre

I forhold til før har erhvervsforskydningen i lokalsamfundet og pendling til arbejdet gradvist medført et ændret mønster med et stigende engagement uden for lokalsamfundet. Det involverer i højere grad familie, slægt, venner og arbejdskolleger på bekostning af koloniens lokale kontaktnet. Generelt har det således ført til en begrænset deltagelse i lokalsamfundet set i forhold til husmændenes tidligere arbejds- og sociale fællesskab.²⁵

De fleste tilflyttere arbejder i byen, som også benyttes til indkøb og andre servicefunktioner. Men flertallet – gamle som nye beboere – føler sig dog primært tilknyttet den gamle sognekommune Ulkebøl. Her ligger skole, fritids- og børneinstitutioner samt sportshal, som via børnene er medvirkende til at binde lokalsamfundet sammen. Desuden en række andre af sognets oprindelige, sociale institutioner, f.eks. kirke og forsamlingshus, som fortsat er med til at binde lokalsamfundet kulturelt sammen. Derimod bruger ungdommen i udpræget grad byen som deres primære aktivitetsfelt.

²⁵ Sundby 1972.

Tilflytterne dyrker det sociale fællesskab både i og uden for lokalsamfundet. Det foregår i et relationsnet med kontakter, der ofte går på tværs af tidligere normer og erhvervsskel. Kontakter i lokalsamfundet indbefatter i mange tilfælde aktiviteter hos hinanden i weekender og fritiden. På den måde realiseredes tilflytternes ønsker og forventninger til det nye lokalsamfund, som de herefter gradvist integreredes i, og mere eller mindre med tiden er blevet en del af.

Et ændret kulturlandskabsbillede

Det billede, som undersøgelsen har tegnet af strukturudviklingen med udgangspunkt i Rønhave-kolonien og de omliggende gårde, kan betragtes som et mikrokosmos, der afspejler den generelle udvikling i dansk landbrug. Med relativt få justeringer vil undersøgelsens resultater kunne aflæses de fleste steder i det øvrige danske landbrugsland.

Set i historisk perspektiv har landbruget – som del af kulturhistorien – været udsat for et omskiftende forløb. I feudaltiden var gårde og datidens husmandsbrug – kådnere – på hele Kær Halvø i århundreder underlagt hertug- og herremandsvældet. Ved udskiftningen i 1790'erne blev jorden frigivet til selveje, og nye driftsformer vandt indpas. Men der var fortsat klare fysiske skel mellem gårde og husmandsbrug, skel der endnu kan aflæses som spor i kulturlandskabet. Under krige og fremmedherredømme udviklede landbruget sig nogenlunde på linje med det øvrige Danmark, men tilpasset det tyske afsætningsmarked. Efter Genforeningen i 1920 blev den nyoprettede statshusmandskoloni på Rønhaves herregårdsmarker et iøjnefaldende nybrud i områdets bebyggelse og kulturlandskab. Fra 1970'erne ændredes husmandslandskabet atter gradvist i takt med landbrugets strukturudvikling. Landbrugets tiltagende ”strukturelle opløsning” fra midten af 1980'erne bevirkede nedlæggelse af såvel husmandsbrug som gårde med jordens sammenlægning til store, specialiserede brugsenheder.

Set på baggrund af dette langtidsperspektiv optræder Rønhave-kolonien kun som en parentes på 100 år. Men ”parentesen” har haft en kolossal betydning for de mange familier, som gennem årene har levet på husmandsbrugene og herfra fået deres udkomme. Statshusmandskolonien betød en økonomisk og social genrejsning efter mange års undertrykkelse af den dårligst stillede del af områdets befolkning. Målt med den lange alen har den relativt korte statshusmandstid sat sig nogle markante kulturspor i form af landskab og bebyggelse. Spor, som det nu er op til de nye tilflyttere og de næste generationer at forvalte og værne om som en del af områdets samlede kulturhistorie og kulturarv.

Rønhave-kolonien og Kær Halvø i et planlægningsperspektiv

Vi har i det foregående afdækket Rønhave-koloniens udvikling og afvikling – en proces der omfatter et skifte fra landbrug til ikke-landbrug for hovedparten

Figur 21. Arnkilsøre 7 – et af de nedlagte husmandsbrug i 1976 yderst på Arnkil opført i Bedre Byggeskik. De hvide vinkelbygninger med de røde tegltage, som var et gennemgående arkitektonisk træk i 26 af koloniens oprindelige brug, blev et nyt islæt i kulturlandskabet efter Genforeningen i 1920. Foto: G. Solvang.

af ejendommene. Ud fra en historisk-etnologisk indfaldsvinkel er baggrunden for tilflytternes bosætning, intentioner og motiver belyst. Men set i det større, samfundsmæssige perspektiv indgår også en anden vigtig side at forholde sig til, nemlig det planlægningsperspektiv, som førhen og i fremtiden er af afgørende betydning for området og dets beboere. Vigtigt, da det berører både fortidens, nutidens og fremtidens kulturhistorie.

Med udgangspunkt i analysen af det konkrete lokalsamfund i et bynært landdistrikt skal vi se på, hvilke nye perspektiver og tendenser planlægningen kan indebære for den videre udvikling og forandring i kulturlandskab og bebyggelse for såvel Rønhave-kolonien som det omgivende Kær Halvø og dets beboere. Afslutningsvis om betydningen for den kommende planlægning vedrørende landdistrikternes kulturmiljø.

Rønhave-kolonien – og for så vidt hele Kær Halvø – havde frem til 1990'erne hidtil, uden videre hensyntagen til områdets specielle natur- og kulturværdier, været underlagt den generelle planlægning på linje med øvrige landdistrikter.

Figur 22. Møde mellem to kategorier i halvfemsernes husmandskoloni – husmandskonen på traktor fra det specialiserede brug, som har samlet jorden fra omkringliggende brug, og byfamilien, der har overtaget et af de nedlagte brug samt rytteren på sin daglige ridetur i 1998. Foto: G. Solvang.

Det gælder de to centrale aspekter i planlægningen, den fysiske side i form af landskab og bebyggelse samt bevaringsaspektet, herunder især varetagelsen af de kulturhistoriske spor i det åbne landbrugsland.

Jorden på Kær Halvø vil uden tvivl også i fremtiden blive forbeholdt landbrugserhvervet, men på hvilken måde, det vil blive praktiseret i det 21. århundrede, har vi kun set begyndelsen på.

I de kommende års planlægning af landdistrikterne undgår vi ikke at tage stilling til en række problemer, som vil berøre fremtidens landboere. Både de mennesker, der fortsat skal leve af landbruget, og de ikke-landbrugere – som f.eks. tilflyttere i Rønhave-kolonien – der ønsker at bosætte sig på landet ud fra andre forudsætninger end de erhvervsmæssige. For netop herude at søge de livsværdier, som de ikke har kunnet opnå i det bymiljø, som de forlod.

Den generelle nedgang i antallet af fuldtidslandbrug og den samtidigt stigende interesse for deltids- og fritidslandbrug gør det desuden økonomisk vanskeligt, især i de bynære områder, for de næste generationer at etablere sig som fuldtidslandbrugere.

Denne udvikling, vil fremover fortsætte og dermed stille større krav til administrationen af planlovens zonebestemmelser ”for at sikre, at det bynære åbne land også på længere sigt fremtræder som landbrugslandskab fremfor udelukkende boligområde” – indbefattet fritidslandbrug.²⁶

Planlægningen af udviklingen i det åbne land, herunder landbrugets situation i de bynære landdistrikter, vil derfor i de kommende år indtage en central rolle i den samlede landsplanlægning. Men ud fra en række samfunds- og miljømæssige forhold vil det blive andre hensyn end landbruget, der kommer til at sætte dagsordenen for denne udvikling.

Den tidligere formand for EU-Kommissionen, Jaques Delors, har i slutningen af 1990 i tre punkter udtrykt det således:

- Udviklingen af landdistrikter er et offentligt gode, som opfylder et grundlæggende behov for hele samfundet.

- Udviklingen af landdistrikter kan ikke gennemføres uden landmændenes deltagelse.

- Udviklingen af landdistrikter er et kollektivt gode, som er nært knyttet til regionplanlægning.

Det kræver en ny måde at gribe tingene an på og afvigelse fra det nuværende tankesæt.

Konkret sagt: ”Udviklingen af landområder kan ikke overlades til markedskræfterne, fordi markedet ikke er i stand til at udøve den nødvendige styring”.²⁷

Ser man tilbage på planprocessen gennem 1980’erne, er der i alt for ringe grad taget hensyn til den sociale og menneskelige side, der berøres i planlægningen, det vil sige med udgangspunkt i de mennesker, der planlægges for. Det gælder ikke blot for byområderne, men også for landdistrikterne. Sagt med byplanlægger og etnolog Johannes Mølgaards ord: ”Den rationelle plantradition anser ikke et øget kendskab til de forskellige befolkningsgruppers levevis for særligt relevant for planlægningen. Befolkningens forskellige opfattelser og borgerdeltagelse i planlægningen opfattes nærmest som noget, der besværliggør planprocessen og invaliderer det gode planforslag.”²⁸

Konflikten mellem planlæggere og de mennesker, der planlægges for, er i dag en kendsgerning. Med de seneste årtiers tendenser i samfundets udvikling og tiltag på planområdet vil dette konfliktfelt givetvis eskalere. Det vil indebære en stigende belastning i den generelle planlægning og et problem, man nødvendigvis bør forholde sig til. Et er planlægning af de fysiske forhold, f.eks. hvilket erhverv, der skal stoppes ind i de mange nedlagte og tomme landbrugs-

26 Ogstrup og Primdal 1995.

27 Ogstrup og Primdal 1995.

28 Mølgaard 1984.

bygninger. Noget andet er den side af planlægningen, der skal tilgodese de mennesker, som i fremtiden skal befolke og udnytte landdistrikternes stigende, tomme boligmasse.²⁹

Genhusningsproblemet er måske mindre udpræget i bynære områder end byfjerne. Men det er under alle omstændigheder et generelt problem, fordi by- og landzoneloven (nu planloven) med hver sit forskelligartede sigte i planlægningen lige siden lovens ikrafttræden i 1970 til stadighed har affødt ”sammenstød”.

Planlægningen har hidtil fulgt en traditionel metode – teoretisk frem for empirisk. Den har i ringe grad fokuseret på, hvorfor mennesker flytter på landet frem for at vælge bolig i byen. Hvilke værdier, holdninger og vurderinger ligger der bag et sådant valg? Det er spørgsmål, som ikke er tilgodeset i den nuværende planlægning, der primært tager sigte på de overordnede økonomiske, erhvervsmæssige og -strategiske faktorer. Det er betragtninger, som også i nogen grad fremgår af bl.a. Indenrigsministeriets betænkning fra begyndelsen af 1990’erne: *Landdistrikterne – ændrede vilkår*.³⁰

Rønhave-undersøgelsen har vist, hvem de nye tilflyttere er, hvorfor og under hvilke vilkår de bosætter sig i lokalsamfund, og hvad deres bevæggrunde til bosætningen har været. Gennem feltarbejde i lokalsamfundet har det været muligt at afdække tanker, ideer og erfaringer hos både de nye tilflyttere og de gamle beboere. Med afsæt i det indsamlede vidensmateriale kan der således peges på en model, som på flere punkter vil kunne indarbejdes i den videre planproces. Alene det, at man i sin planlægning af fremtidens lokalsamfund tager udgangspunkt i borgerne, vil være et positivt fremskridt i forhold til de traditionelle planmodeller.

En mere menneskenær og samfundsrelevant planlægning bør som udgangspunkt tilgodese basale livsvilkår i fremtidens lokalsamfund. Dette kan bl.a. ske ved at tilgodese udnyttelsen af de muligheder, der ligger i landdistrikternes rekreative værdier, i kulturmiljøet og i den tomme boligmasse. Det gælder både de tomme stuehuse, der udgør et stort potentiale for nye tilflyttere, og de mange driftsbygninger, som i dag ikke længere benyttes til det oprindelige formål. Næst efter parcelhusene er landbrugets bygninger landets største bygningsmasse. Gårde og husmandssteder ligger overalt i landskabet – nogle i landsbyer, nogle spredt i landskabet og nogle dybt inde i forstæderne, hvor de i dag optræder som fremmede elementer. Et potentiale, som bør udnyttes.³¹

29 Solvang 2002.

30 Indenrigsministeriet 1992.

31 Hedegaard og Myrtue 1997 a.

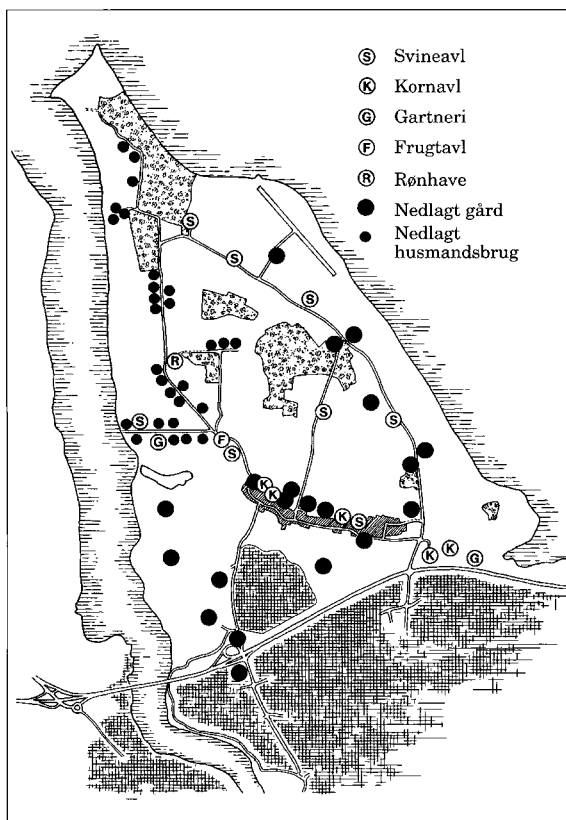
Figur 23.

Fra 1960'erne til 2000 er der sket skelsættende forandringer i kulturlandskab, bebyggelse og erhvervsudøvelse på hele Kær Halvø.

Ud af Rønhave-koloniens 30 oprindelige husmandsbrug var de 28 nedlagt i 2000. To blev drevet med svineavl og et som gartneri.

Af halvøens oprindelige 32 gårde var de 20 nedlagt. Seks blev drevet med svineavl, fem med vedvarende korndyrkning og en som gartneri.

Siden 2000 er der sket en mindre forskydning i den viste opgørelse, men tendensen af driftsforholdene er fastholdt. Tegning: G. Solvang.

Spørgsmålet har længe været, hvad der skal ske med de gamle bebyggelser og driftsformer? Skal de bevares? Og hvad skal vi bruge dem til? Mange ældre landbrugsbygninger – flere af god kvalitet – vil i stigende grad komme til at henstå tomme og ubrugte på grund af landbrugserhvervets tilbagegang, omstrukturering og nedgang i behovet for de utidssvarende driftsbygninger. Adskillige bygninger anvendes i dag til lager, håndværk eller let industri, især hvor beliggenheden er tæt på de større byområder. Denne alternative udnyttelse er i nogen grad medvirkende til at udviske grænsen og kultursporene mellem land og by.³²

Hvad skal vi i frednings- og bevaringsmæssig henseende fremover stille op med de bevaringsværdige kulturspor? Hvordan skal de indpasses i den videre-

32 Ogstrup og Primdahl 1995.

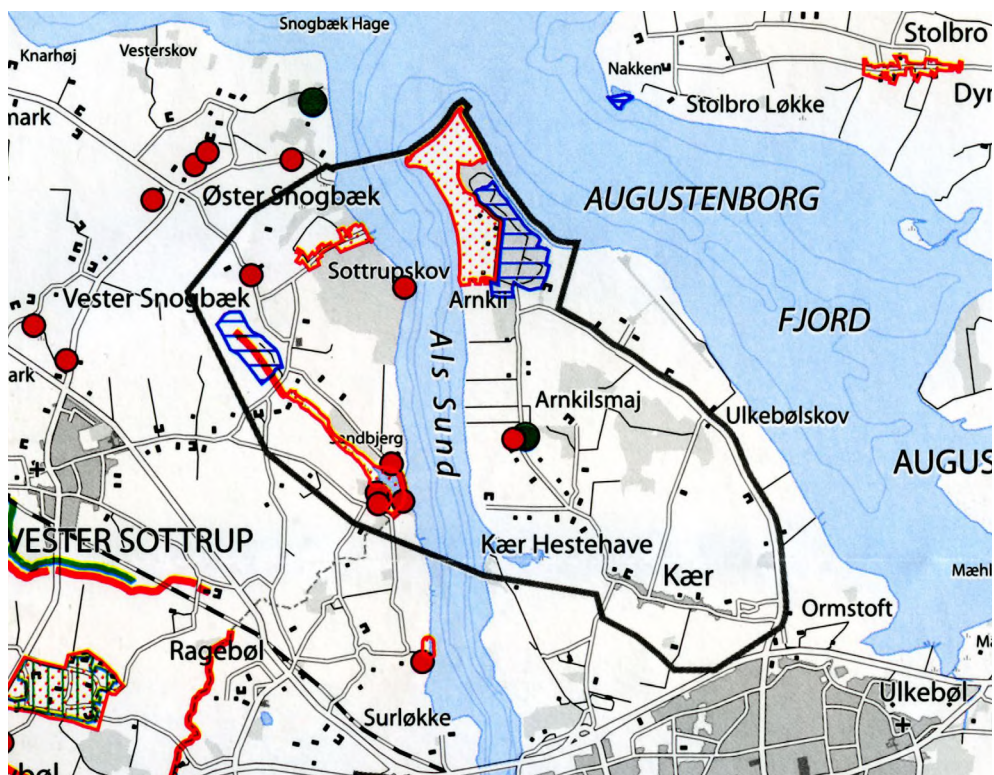
Figur 24. Den tidligere domænegård Rønhave hvorfra statshusmandsbrugene blev udstykket i 1925-26 og 1950. Stuehuslængen er genopbygget efter ødelæggelsen i krigen i 1864. Resterne af voldgraven er fra den gamle herregårdstid. Foto: G. Solvang.

gående fredningsplanlægning? Det er spørgsmål, der er væsentlige at stille, da de berører planlægningen af landdistrikternes fremtid – også Rønhave-koloniens. Spørgsmålet om bæredygtigt byggeri og bevarelse af landbrugets kvalitetsbygninger er således et vigtigt og et nyere perspektiv, der fremover skal medregnes for at nedsætte udledningen af CO².³³

Når det gælder det resterende Kær Halvø i relation til Sønderborgs byudvikling, må vi konstatere, at byen gennem årene gradvist har ”ædt” sig længere og længere ind på halvøen, hvis åbne landzone er indskrumpet tilsvarende. Med den nye bro- og motortrafikvej og lufthavnen, blev der i første omgang etableret en markant gennemgående barriere tværs over halvøens gamle åbne landskab op mod Kær landsby.

Området var indtil 2012 under konstant trussel, for yderligere arealmæssige ”indhug” til byudvikling. Hvis f.eks. landsbyen Kær blev opslugt som forstad til Sønderborg, ville det indebære en forringelse af de nære bygnings- og landbrugs-

33 Solvang 1997 b.

Figur 25. Kort over det udpegede område af "nationalt kulturmiljø" hvori Rønhave-kolonien på Kær Halvø indgår. Kort- og Matrikelstyrelsen 2001.

mæssige kulturværdier i det åbne land, bl.a. med et forringet udsyn ud over åbent dyrkede arealer fra landsbyen imod Sønderborg by.

Kær Halvø med den 2 km lange, enestående båndlandsby og det åbne landbrugsland udgør – som det fremgår af fredningsplanlægningen – en vigtig sammenhængende helhed. Med få undtagelser er alle ældre bygninger i landsbyen bevaringsværdige – jf. *Kommuneatlas Sønderborg*.

Med Kommunes lokalplan i 2012 blev den første brede bræmme mellem den gennemgående motortrafikvej og Kær landsby udlagt til erhvervsformål til mindre værksteds-, håndværks-, handels-, og oplagsvirksomheder samt mindre butikker og offentlige formål.³⁴

³⁴ Lokalplan 4.9-4, Sønderborg Kommune, okt. 2012.

Det lokale *Kær Halvø Landsbylaug* søgte uden held at imødegå planen og få den trukket tilbage. Landsbylauget og beboere fra Rønhave-kolonien havde aktivt involveret sig i spørgsmålet om den fremtidige bosætning og bl.a. fremført, at: ”Det skal sikres, at Kær Halvø også fremover er et attraktivt sted at bosætte sig og drive virksomhed fra. At vi også i fremtiden vil fremstå som Sønderborgs grønne og levende område mod nord og dermed være et fornuftigt og realistisk alternativ til de større byer. Vi er en del af Sønderborg Kommune og ønsker aktivt at medvirke til at gøre hele Sønderborgområdet til en attraktiv egn. Det er vigtigt for os, at vi, også i fremtiden, kan fastholde eksisterende beboere samt tiltrække nye til et attraktivt fællesskab. Vi frygter at lokalplansændringen 4.9-4 Erhvervsområde Sønderborg Nord fra 2012 vil betyde, at der vil blive opført byggerier, der vil ødelægge det eksisterende landsbymiljø, som den oprindelige bevarende lokalplan 9-0109 havde som hovedformål at bevare. Derfor ønsker vi at 4.9-4 enten trækkes tilbage eller ændres på væsentlige punkter”. Planen blev ikke ændret.³⁵

Kulturmiljøet

I 1996 satte miljøministeriet fokus på kulturhistorien, der nu skulle integreres som en vigtig del af natur- og miljøforvaltningen. Landet over var der allerede i 1980’erne udarbejdet planer over ”de kulturhistoriske interesser i landskabet” til brug for amternes fredningsplanlægning i det åbne land. For første gang var der udpeget husmandskolonier blandt nyere tids kulturspor i landskabet – også Rønhave-kolonien kom med.

Senere fulgte såkaldte kommuneatlas, hvor bygninger og deres bevaringsværdi blev kortlagt og registret. Målet var en dokumentation af de arkitektoniske, kulturhistoriske og miljømæssige kvaliteter – det gjaldt også Sønderborg Kommune, som fik sit atlas i 1990. Her blev Rønhave-kolonien også medtaget, men kun et enkelt husmandssted blev udpeget.³⁶

Med den statslige udmelding til amternes regionplanrevision i 1997 pegede miljø- og energiminister Svend Auken på behovet for, at man i de kommende års regionplanlægning fik indarbejdet beskyttelse af kulturmiljøet og de kulturhistoriske helheder i landskabet. Kulturmiljø var defineret som: ”Et geografisk afgrænset område, der ved sin fremtræden afspejler væsentlige træk af den samfundsmæssige udvikling.”³⁷

Beskyttelsen af kulturmiljøet skulle nu opprioriteres som den tredje dimension i miljøpolitikken på lige fod med natur- og bygningsfredningen. Et led i

35 Kær Halvø – Lokal Udviklingsplan 2010-2020.

36 Miljøministeriet – Kommuneatlas Sønderborg 1990.

37 Etting og Grau Møller 1997.

Figur 26. Mange spor i det nationale kulturmiljø kan henføres til Krigen 1864, hvor de sidste kamphandlinger foregik på Kær Halvø. Soldaterne efterlod mange indskæringer i træerne i skoven yderst på Arnkil. Møllebygger Johannes Larsen skar årstal, soldaternummer og den vingeløse Dybbøl Mølle i et af bøgetræerne. Udsæringen er siden ud-savet, konserveret og flyttet til Museet på Sønderborg Slot. Foto: G. Solvang, 1976.

opprioriteringen af kulturmiljøet var også projektet ”Kulturhistorien i Planlægningen”, som pegede på de vigtigste kulturhistoriske elementer og strukturer i det danske landskab.³⁸

Afslutningsvis var der i Rønhaveundersøgelsen *Husmandsliv under afvikling* fra 1999 bl.a. blevet peget på nødvendigheden af og behovet for, at myndighederne fik udarbejdet en bevaringsplan for den tidligere statshusmandskoloni med omliggende historiske kulturlandskab – et samlet kulturmiljø. Som et foreløbigt slutresultat af bestræbelserne for at bevare husmandsudstyknngen fra den tidligere domænegård Rønhave på Kær Halvø og selve Kær Landsby, blev området i 2001 af amtet udpeget som del af et ”nationalt kulturmiljø”, der

38 Etting 1998.

ud fra en samlet helhed kom til at omfatte begge sider af Alssund. I det ”nationale” aspekt indgår som en vigtig faktor, at området var skueplads for afslutningen af Krigen 1864, hvilket efterlod en lang række kulturspor, hvoraf mange endnu kan ses i kulturlandskabet.³⁹

Efterfølgende har Aarhus Arkitektskole i et projekt om ”umistelige kulturmiljøer i Danmarks yderområder” set på kulturmiljøet i hele Sønderborg Kommune, herunder også Rønhave-kolonien. Arkitekterne har imidlertid forholdt sig ret overfladisk til bebyggelsen og det pågældende kulturmiljø, men på ingen måde forholdt sig til prioriteringen af den ”nationale udpegnings”.⁴⁰

På sin vis var et af ”bevaringsmålene” i den etnologiske undersøgelse af Rønhave-kolonien dog allerede nået! Det bliver herefter overladt til eftertiden at forvalte den nationale udpegnings.⁴¹

Slutspil

Der er nu gået 100 år siden Rønhave-kolonien blev oprettet med dens 27 – senere i alt 30 – statshusmandsbrug. I de første mange årtier kæmpede en børnerig husmandsbefolkning med hårdt slid for deres udkomme fra den lille jordlod. Fra 1960’erne bevirkede strukturændringen i landbruget en gradvis afvikling og nedlægning af de enkelte brug som grundlag for et levebrød. Afviklingen blev fra 60’erne afløst af ”de nye tilflyttere”, som dermed på sigt kom til at ”nykolonisere” områdets oprindelige statshusmandsbrug. En udvikling, der med relativt få ændringer og nye tiltag siden årtusindeskiftet, er fortsat frem til jubilæumsåret omend i et mere afdæmpet tempo.⁴²

Trods ændringer gennem årene på flere af de oprindelige husmandsbrug ved tilbygning og ombygning, der ikke alle har været lige heldige set i relation til den oprindelige arkitektur og byggeskik, kan man håbe, at Rønhave-kolonien med de bedst bevarede brug bevares i sin ydre arkitektur. Således at man også i fremtiden kan fornemme det uniformerede præg af Bedre Byggeskik, som endnu ses i kulturlandskabet og indgår i ”det nationale kulturmiljø”. Og desuden have i erindring, at jo mere af områdets kulturmiljø der bevares i nutiden, des mere af fortidens kulturgods vil der være tilbage at videregive til eftertiden som del af den fælles kulturarv.⁴³

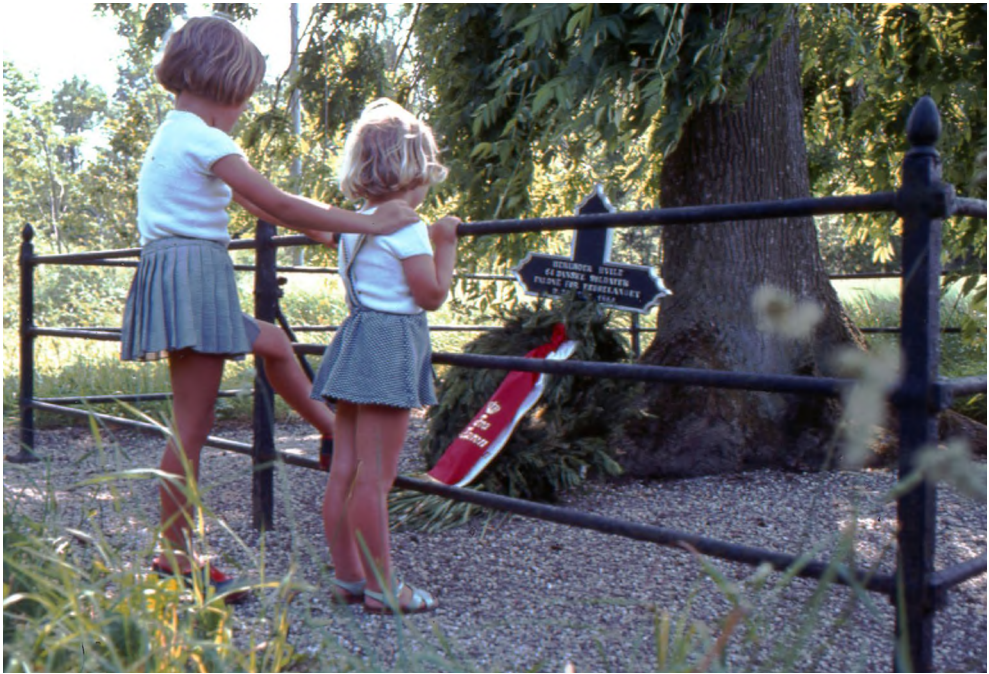
39 Solvang 1979 og 1980 a.

40 Aarhus Arkitektskole 2017.

41 Furdal 2001 og Solvang 2000.

42 Solvang 2021.

43 I Kommuneplan 2013-2025 for Sønderborg er det udpegede kulturmiljø med Rønhave-kolonien medtaget uden betoning af det ”nationale miljø”.

Figur 27. ”Grav ved grav i marken står”, skrev den islandske præst Thordur Thomasson om de mange krigergrave, fra Krigen 1864, som i dag endnu ligger spredt på Kær Halvø. Teksten indgår i digtet på mindetaflen, der blev sat på Dybbøl Mølle efter krigen. Denne krigergrav ligger i dag ved et nedlagt husmandssted i Arnkilmaj. Foto: G. Solvang

Litteratur

- Bertelsen, O. og J. Ussing, 1974: *Familiestørrelse og livsstil*. Socialforskningsinstituttet – publikation 60.1
- Brückner, K. og L.H. Larsen, 1945: *Nye danske landbrugsbygninger*.
- Clausager, A., 1930: *Husmandsbrugets økonomiske værd*.
- Delors, Jacques, 1991: Landdistrikters politik i EF og Danmark. Landbrugsområdernes udvikling og EF’s Fælles Landbrugspolitik. I: *Landdistriktet leve? LOK-studiebøger*.
- Det økonomiske Råd, 1964: *Strukturproblemer i dansk landbrug*.
- Didrichsen, Kaspar og Tove Jensen (red.), 1997: *SAVE – Kortlægning og registrering af byers og bygningers bevaringsværdi og udarbejdelse af kommuneatlas*. Miljø- og Energistyrelsen. Skov- og Naturstyrelsen.

Dybbøl Posten 4.3. 1925.

Etting, Vivian og Per Grau Møller (red.), 1997: *Kulturhistorien i planlægningen. De kulturhistoriske interesser i landskabet*. Skov- og Naturstyrelsen.

Etting, Vivian, 1998: *Hvad skal vi med kulturmiljøet?* Miljø- og Energiministeriet. Skov- og Naturstyrelsen. Forskningsministeriet, 1997: *Opbygning af viden på kulturmiljøområdet*.

Frederiksen, Niels, 1922: "Vore nye husmænd". I: *Dansk Udsyn* 4.

Furdal, Kim (red.), 2001: *Kulturmiljøer og kulturhistoriske enkeltelementer i Sønderjylland – en redegørelse*. Aabenraa.

Hedegaard, Esben og Anders Myrtue, 1996: *Landbrugets bygninger 1850-1940*. Miljø- og Energiministeriet. Skov- og Naturstyrelsen.

Indenrigsministeriet, 1992: *Landdistrikterne*.

Jensen, Anette, 2002: "Statshusmandsbrugene i Fløstrup Sogn på Østfyn – et kulturmiljø under forandring". I: *Fortid og Nutid*, nr. 2.

Junker, T., 1948: *Udstykning. En økonomisk vurdering af udstykningen i et samfund med fuld beskæftigelse og moderne teknik*.

Jørgensen, Thormod, 1955: *Statens Jordlovsudvalg 1919-44*.

Kommuneplan 2013-2025 for Sønderborg Kommune.

Kær Halvø – Lokal Udviklingsplan 2010-2020. Kær Halvø ... et grønt og levende parkområde i Sønderborg Kommune.

Lokalplan 4.9-4 Erhvervsområde Sønderborg Nord. Kommuneplantillæg nr. 11 til Kommuneplan 2009-2021. Sønderborg, oktober 2012

Miljøministeriet, 1990: *Sønderborg Kommuneatlas*. Planstyrelsen og Sønderborg Kommune.

Mogensen, G.V., 1970: *De sociale konsekvenser af landbrugets strukturændringer*.

Mogensen, G.V., 1973: *Landbruget og de øvrige primærerhverv*.

Mølgaard, Johannes, 1984: *Landbrugets livsformer*.

Mørkeberg, H, 1976.: *Landhusmødres arbejdsforhold*. Landbrugsministeriets produktivitetsudvalg – Husholdningsudvalget.

Ogstrup, Susanne og Jørgen Primdal, 1995: *Bynære landbrugsområder i hovedstadsregionen*. 1994. Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole og Forskningscentret for Skov & Landskab.

Pedersen, Jørgen, 1928: *Husmandsbruget. En vurdering af den danske husmandslovgivnings økonomiske og sociale betydning*.

Schmidt, E., 1935: *Landbruget i krise – forudsætningerne for krisen og dens socialpolitiske følger*.

Solvang, Gunnar, 1978: "Myten om de hvide vinkelbygninger med de røde tegltage". I: *Folk og Kultur*. Årbog for Dansk Etnologi og Folkemindevidenskab.

Solvang, Gunnar, 1980: *En Sønderjysk husmandsbygd. Etnologisk analyse af økonomiske, sociale og kulturelle forandringer i statshusmandskolonien*

- Rønhave på Als 1925-78*. Institut for Europæisk Folkelivsforskning, (Upub. specialeafhandling).
- Solvang, Gunnar, 1984: *Husmandsliv. En etnologisk skildring af livsvilkårene i Rønhave-kolonien på Als 1925-80*. Landbohistorisk Selskab.
- Solvang, Gunnar, 1986: *Forandringsprocesser og social konflikt i et sønderjysk husmandssamfund*. Kooperativ Forskning. Sydjysk Universitetscenter.
- Solvang, Gunnar, 1987 a: "Rønhave på Als. En sønderjysk husmandskoloni fra 1920'erne". I: P. Dragsbo og N. Fabricius, (red.): *Kulturbevaring og dagligt liv*. Statens Museumsnævn.
- Solvang, Gunnar, 1987 b: "Worker-peasants i europæisk perspektiv. En komparativ oversigt". I: *Tidsskrift for Landøkonomi*, 1/87, 174. årgang. Det kgl. danske Landhusholdningsselskab.
- Solvang, Gunnar, 1989 a: "Et husmandshjem på Als i 1950'erne – Hjemmet og kvindens sfære". I: *Boligform og livsstil. Arv og Eje 1989*. Dansk Kulturhistorisk Museumsforening.
- Solvang, Gunnar, 1989 b: "Statshusmænd i Danmark". I: H. Damgaard og P. Grau Møller (red.): *Huse og husmænd i fortid, nutid og fremtid. Småbrugets udbredelse og vilkår i Norden. Beretning fra det 12. bebyggelsehistoriske symposium ved Odense Universitet en 2.-4. november 1988*.
- Solvang, Gunnar, 1997 a: "Nye perspektiver for lokalsamfundet i landdistrikterne. – En skitse af et husmandssamfund i afvikling". I: Niels Hørlyck Jensen, Anders Myrtue, Per Grau Møller og Erland Porsmose (red.): *Landdistrikterne 1950-2050. Beretning fra det 14. bebyggelsehistoriske symposium ved Odense Universitet om udviklingen af landdistrikterne, 9.- 10. nov. 1995*.
- Solvang, Gunnar, 1997 b: "Museernes rolle i den antikvariske forvaltning. Eksempler på arbejdet med bevaring af landbrugets bygninger i Køge Museums etnologiske ansvarsområde". I: Hedegaard, Esben (red.): *Landbrugets bygninger 1850-1940. Beretning fra det 15. bebyggelsehistoriske symposium ved Odense Universitet og Odense Bys Museer 11.- 12. november på Hollufgård*.
- Solvang, Gunnar, 1999 a: *Husmandsliv under afvikling. Udvikling og forandring i et sønderjysk landbosamfund 1975-2000 med hovedvægt på de nye tilflyttere*. (ph.d. afhandling). Landbohistorisk Selskab og Historisk Samfund for Als og Sundeved.
- Solvang, Gunnar, 1999 b: "Jorden som konfliktfelt". I: *Humaniora Nr. 2, 14. Årgang*, Statens Humanistiske Forskningsråd.
- Solvang, Gunnar, 2000: "Bevar de danske statshusmandsbrug nu!" I: *BY og LAND. Nr. 49*. Landsforeningen for Bygnings- og landskabskultur.
- Solvang, Gunnar, 2002: "Planlægning, bevaring og historie i 1900-tallets agrarsamfund – eksempel fra Danmark". I: Tomas Germundsson (red.): *Industri-samhällets agrarlandskap, bevarande, vård och värde. Rapport från agrar-*

- historiska seminariets konferens i Lund, 3.-4. oktober 2000.* Lunds Universitet, Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi.
- Solvang, Gunnar, 2004: "De nye tilflyttere i landdistrikterne". I: *Landbohistorisk Tidsskrift 2004:1*.
- Solvang, Gunnar, 2019: "Husmændenes landboreformer i det 20. århundrede". I: *Årsskrift for Det grønne Museum*.
- Solvang, Gunnar, 2021: "De sønderjyske statshusmandskolonier". I: *Sønderjysk Månedsskrift 7*.
- Sundbo, Jon, 1972: *Lokalsamfundet i defensiven? En analyse af sociale forandringer i Magleby*.
- Sørensen, Niels Karl, 1998: *Landbruget i Sønderjylland. Samfundsøkonomi – strukturmiljø – forvandling*. Institut for Grænseregionsforskning.
- Vilstrup Research, 1997: "At bo på landet". I: *Landdistrikternes udviklingsmuligheder*. Indenrigsministeriet.
- Worsley, Peter, 1976: *Introduktion til den moderna sociologien*.
- Aarhus Arkitektskole, 2017: *Screening af kulturmiljøer Sønderborg Kommune*.

Summary

The Rønhave colony on Als, 100 years

In 2025, it will be 100 years since the state homestead colony Rønhave on Kær Halvø north of Sønderborg on Als was established. The author has followed the development in the colony since 1970, and in 1975-98 made two ethnological studies which tell the story of the homestead families, their working life, work and the development of the thirty original holdings. This article presents the history of the colony from its beginning until today, when the versatile agricultural operation has been shut down, the land from most holdings has been combined into a few single larger operating units, and almost all of the originally divided holdings have been converted into residence for non-farmers – some, however, still with some land.

The former German 'domain farm' Rønhave was parcelled out on 4 March 1925 under the direction of the State's Land Law Committee (Statens Jordlovsudvalg). The settlers who colonized the former manor fields primarily came from the immediate neighbourhood.

The homestead colony was founded within the aftermath of the Reunification of Southern Jutland with Denmark from Germany, and in the shadow of the economic development phase in the region from the early 1920s. Under relatively uniform establishment and economic conditions, the settlers founded a home and built a sustainable production unit of an average of 11 barrels of land (\approx 6 hectares or 15 acres). Several homesteaders initially received help from surrounding farms or family living nearby.

Parallel to the founding, a pattern of mutual relations was established with cooperative teams, machine communities and other social contacts between the homesteaders. An insufficient financial return from the holdings made it necessary to have a side occupation, where milk driving and day labour became the most common.

The number homesteaders in Denmark peaked in the mid-1930s, as did the economic crisis, which meant stagnation and a decline in operations and sales. The saving plan became the family farm, where the homesteaders were largely able to maintain a large degree of self-sufficiency. Better economic conditions towards the end of the 1930s led to progress inside and outside, albeit small. Livestock farming remained the most important source of income.

During its first generation, the Rønhave colony formed a stable local community bound together by social relations in a mutual contact network with daily working relationships and common work tasks in the operation of the homestead holdings. Through behaviour and a sense of community, the homesteaders came to act as a unified group in relation to the outside world.

In the first decades of the colony's history, the physical framework of the homestead holding was formed. Trees and bushes gradually grew up around the individual holdings, where the angular buildings with the red tile roofs blended harmoniously into the surrounding landscape down towards Alssund. A landscape developed with hedgerows, characteristic uniform field division and cows and horses grazing in the summer. The image reflected by "the colonial landscape" contrasted the surrounding farmland, whose structure with large farms and extensive fields rests on a process of creation with a background in completely different historical conditions.

Then followed a generational change in the years 1945–65, which, supported by external factors with a noticeable structural change in Danish agriculture from the 1950s, led development in a new direction. Rønhave itself now became an experimental farm ('forsøgsgård'), and three new holdings were established on its lands, and all the homesteaders were collectively allocated and additional 64 barrels of grassland (\approx 35 hectares or 86 acres) on Arnkilsøre. This gave a slight increase in the colony's total production, but far from met the actual need, and thus the second generation of homesteaders increasingly had to take on more side jobs in the form of unskilled work.

With the liberalized agricultural law in 1962, the individual's leasing options were increased by abolishing the agricultural duty on the farm, if the land was combined with an area that did not exceed 12 hectares (30 acres). The bill heralded the beginning of the liquidation of homestead farming. Now followed an even greater degree of co-operation and regular land amalgamation, in line with increasing decommissioning of holdings.

In the 1950s began a structural rationalization in Danish agriculture, which included mechanization, decommissioning and specialisation. It continued up through the 1960s, controlled from above and encouraged by local conditions of adjustment, which increased significantly after Denmark joining the EEC in 1972. Mechanization, increasing side occupation and an increase in production collectively caused a gradual restructuring of the daily work rhythm and the work processes of the annual cycle for the homesteaders in Rønhave. Certain seasonal jobs became shorter, and several slipped away with a reorganization and simplification of agricultural operations. Livestock farming was restructured as a result of stricter requirements for animal production, legislation and local rationalization efforts in the dairy sector, all part of the cooperatives' vertical integration. It culminated in 1974, and gave the impetus to the closure of most versatile farms.

Specialization changed the structural framework for livestock production. But several farmhouses were also changed as a result of home improvements, demands for rising living standards and as part of urbanisation. Increased mechanization and generational antagonisms led to the beginning of the dissolution of the former working community within the colony. New collaboration patterns were established across previous relationships with a lesser degree of personal commitment.

With growing side employment for the homestead families came extended social networks into urban areas and other industries, which laid the foundation for a change in norms, attitudes and assessments compared to what had previously prevailed in the colony's narrow network patterns. This change into a more urbanized lifestyle was even more increased by the arrival of new non-farming residents in the former homestead colony.

The structural change resulted for the time being in a number of so-called "holding types" (brugstyper), whose appearance essentially coincided with the colony's social and economic categories. From the 1970s onwards, the original homestead holdings developed into five "ideal holding types". The first decommissioned holdings had become retirement farms and housing for non-farmers. The remaining active holdings had been converted to various types of specialized production, and the versatile operation had been greatly reduced. Added to this was an increase in holdings based on part-time or full-time paid work. At the start of the year 2000, the structural development had led to a decidedly structural dissolution of the previous connections between settlement and actual agriculture. In concrete numbers, this was expressed by the fact that two thirds of the colony's original land by now had been merged and was run by just two specialized operating units.

After the first two generations of homesteaders and in line with the falling number at holdings followed from approximately 1970 a third generation of new residents, almost all of whom were non-farmers, but many still with various connections to the colony. Socially and economically, the newcomers distanced themselves from the homesteaders by their education and profession, which predominantly was based in the health and service sectors, crafts, liberal professions, teaching and specialized work. Furthermore, all the newcomers were commuters.

A central aspect in the newcomers' activity patterns was the home residence itself and its immediate surroundings, the geographical location, contact with nature and the open country, but also a desire to participate in the community of the local community. The factors can be summarized as follows: A distinct desire to live close to the city, forest and beach, practice sailing, keep horses, sheep and chickens, fish in the fjord and so on. This wish also included the children's opportunities to engage in the new and free surroundings, as the children played a significant role in how the individual family's daily patterns was structured. For the homesteaders, the land was originally synonymous with home, housing and work, where the holding formed a framework for the family as a production and consumption unit. For those who moved in from outside society, the place of residence, the surroundings, nature and the landscape were part of a significant network of activities. The newcomers were gradually integrated into the local community as they were included in the homesteaders' community and a field of experience with all the opportunities for leisure time that it contains.

Compared to before, the occupational shift in the local community and commuting to work gradually led to a changed pattern with increased involvement outside the local community. It involved family, relatives, friends and work colleagues of the individual family to a greater extent at the expense of the colony's collective local network, which generally limited participation in the local community in relation to the homesteaders' previous work and social community.

Thus, the newcomers engage in social communities both inside and outside the local community. This takes place in a network of relationships with contacts that often cut across previous norms and work divisions. Contacts in the local community in many cases include activities with each other at weekends and in free time. In this way, the wishes and expectations of the new residents are realised for the new local community, which they then gradually integrate into, and more or less themselves become a part of over time.

In conclusion, if we relate to the recent decades' development in the cultural environment that the Rønhave colony forms part of together with the

surrounding Kær Halvø, then the status is that in 2001 the colony was designated by the county as part of a valuable “national cultural environment”. One hundred years have passed since the state homesteading colony was established. In the first decades, a homestead population rich in children struggled with hard work to make ends meet from their small plots of land. From the 1960s, the structural change in agriculture caused a gradual winding down and closure of the individual holdings as a basis for a livelihood. From the 1960s onwards, the settlement was replaced by newcomers, who eventually came to “re-colonize” the area’s original state holdings. A development that, with relatively few changes and new initiatives since the turn of the millennium, has continued until the anniversary year, albeit at a more subdued pace.

Despite changes to several homestead holdings through extension and remodelling – not all of which have been equally fortunate in relation to the original architecture and building practices – one can hope that the Rønhave colony with its best-preserved holdings will be preserved in its external architecture. So that even in the future you will be able to sense the uniformed stamp of the *Bedre Byggeskik* (‘Better Building Style’), which is still seen in the cultural landscape and forms part of the “national cultural environment”. And also keeping in mind that the more of the area’s cultural environment that is preserved in the present, the more of the cultural heritage of the past will be left to pass on to posterity as part of the common cultural heritage.

Forfatterpræsentation

Gunnar Solvang, født 1941, mag. art. i europæisk etnologi fra Københavns Universitet 1981 og ph.d. i kulturstudier fra Syddansk Universitet 2001. Er forhenværende museumsinspektør. Har forsket og skrevet bøger og artikler om kulturhistoriske emner fra nyere tid. Om dansk husmandskultur, landindustri og -håndværk, vadehavsregionens kulturhistorie, fredningsplanlægning, Køge By’s historie, bygningskultur og kulturmiljøer i det åbne land. Seneste emner er Grønland og biografien *Georg Bidstrup & John C. Cambell Folk School – en dansk højskolemand i North Carolina, USA*.